LAISVĖ

ZIGMAS BRINKIS:

Svarstymai dėl sveikatos reikalų tvarkymo

ROŽĖ ŠOMKAITĖ:

Kaip savo profesijoje galiu prisidėti prie Lietuvos atstatymo

ANTANAS MAŽIULIS IR ANTANAS POCIUS:

Vaizdai iš kovų dėl laisvės

ZENONAS IVINSKIS:

Istorija taip pat krizėje

EDUARDAS TURAUSKAS:

Tarptautinių ekipų kelias

1955 **Nr. 8 (45)**

LAISVĖ

NR. 8 (45)
1955 M. GRUODIS

Dvasia ir interesas

John Foster Dulles, atsakydamas į Jungtinių Pavergtųjų Tautų kalėdinius sveikinimus 1954, be kita ko, pastebėjo, kad JPT nutarimai *"atspindi laisvųjų žmonių dvasios vieningumą, tą būtiną laimingesnės ateities elementą"*.

Dulles žodžiai turi gilios prasmės. Pagal juos dvasios vieningumas būtinas yra asmens laimingesnei ateičiai, būtinas grupių geriems santykiams, būtinas tautoms taikiai sugyventi ir bendradarbiauti. Kur jo nėra, žmogus jaučiasi suskilęs, žmogus kovoja su žmonėmis, tautos su tautomis — jeigu nėra tarp jų dvasios bendrumo.

*

Dvasios bendrumas... Kur jam pagrindas?... Nuo Kaino ir Abelio, per Sofoklio, Servantės, Šekspyro herojus iki mūsų kasdieninio gyvenimo kartojasi dvejopos dvasios žmonės, kartojasi įvairiausiais pavidalais ir vardais, bet vis panašios dvejopos dvasios: romantikas-realistas, idealistas-praktikas, principų žmogus-oportunistas, dvasios žmogus-intereso žmogus...

Pirmųjų dvasia taip susiklosčiusi, kad jie atsižiūri į nekintamus principus, pagal kuriuos jie vairuoja savo veiksmus (pagal teisingumą, garbingumą, ištikimybę, laisvę, artimo meilę...). St. Šalkauskio mėgtu terminu tariant, kintamus momento reikalus stato prieš nekintamų principų reikalavimus.

Intereso žmonės kintamus dienos reikalus matuoja pagal šios dienos savo interesą, kuris yra taip pat nepastovus, kintamas. Dėl to jiems ir vertybės yra nepastovios, reliatyvios; jiems principų nėra.

Sunku yra pirmajam susiprasti su antruoju, sunku principų žmogui, dvasios žmogui bendradarbiauti su intereso žmogum, nes sunku surasti tarp jų dvasios bendrumas.

*

Dvasios žmogus ir intereso žmogus — tokių buvo, yra ir bus visais amžiais. Tik nelygaus svorio jie turėjo ar turi visuomenėje. Dvasios žmogus akivaizdžiausiai persvėrė ir davė toną viešajam gyvenimui viduriniais amžiais riterinėje kultūroje, krikščioniškosios dvasios išaugintoje tarp barbarų. Dvasios žmogus stojo tada idealų ne skelbti, bet jų ginti. Niekas negalės paneigti jo pasiaukojimo, rizikos, iki bravūros.

Kai naujausiais laikais į gyvenimo pirmąsias linijas įsiveržė masė; kai jos skonis ir reikalavimai ėmė duoti toną visuomenėje, — persvara tenka dabar intereso žmogui. Dvasios principų žmogus tuose kraštuose, kur anksčiau klestėjo riterinė kultūra, šiandien yra likęs mažumoje. Jis atkakliai kovoja, bet jo balsas nustelbiamas. Senajame pasaulyje visus principus nusveria asmeninis ar tautinis šios dienos interesas, filosofų vadinama egzistencija. Tiesa, iš praeities dar likusios formos ir frazės. Intereso žmogus dar didžiuojasi praeities krikščioniškosios kultūros turtais, skelbiasi esąs jų saugotojas, gynėjas nuo nekrikščioniško antplūdžio. Bet tai žodžiai — savyje krikščioniškosios dvasios jau seniai nebeturi. Veltui ieškotum Senajame Pasaulyje drąsos stoti už krikščioniškąsias dorybes — teisingumą, laisvę, jei tie žodžiai netarnauja šios dienos savam interesui.

*

Naujajame Pasaulyje tebėra kita padėtis. Nesenos kovos už savo krašto laisvę, kieta kova už įsikūrimą ir daug kas kita nulėmė, kad Amerikoje, šiame kapitalo ir laisvės, materialinės gerovės ir neribotos pažangos galimybių krašte, kaip niekur kitur tebėra gyva ir principingumo dvasia. Neišblėsus kovos energija ir pasiryžimas eiti su auka ten, kur kiti kovoja už žmogaus teises, už principus. Tai visos tautos nusiteikimas. Ir tas, kuris atsistoja tautos priekyje, būtų nepopuliarus tą principingumą išdavęs.

Amerikai nėra svetima, sakykim, ambicija būti kovotoju už principų vykdymą visame pasaulyje. Tai primena anų riterių dvasią, iš kurios plaukė "crusade for . . . faith".

*

Naujojo Pasaulio žmogui nelengva susiprasti su Senojo — pritrūksta "dvasios vieningumo". Bet niekur kitur dvasios žmogus ir intereso žmogus nesusikerta taip akivaizdžiai kaip Jungtinėse Tautose. Tiesa, jose

visos tautos išpažino tuos pačius taurius principus. Tačiau išpažino principus ir tos, kurios iš anksto juos buvo pasiryžusios laužyti, perversiškai kitus kaltindamos jų laužymu. Šitokis cinizmas yra ženklas, kad JT stinga "dvasios vieningumo", atvirkščiai, jas sprogdina dvasios priešingumai. Užmegzdama Jungtinių Tautų žiedą, Amerika leido įlįsti į jį ir kirminui. Tikėjo, kad žiedas virs obuoliu, ir jo augimas nustelbs kirmino veikimą. Bet kitaip išėjo — kirminas graužiasi obuolyje vis plačiau.

Amerika leido tada pasireikšti kitai iniciatyvai — Jungtinėms Pavergtoms Tautoms, kad jos būtų lyg sąžinės balso šauksmas tiems, kurie Jungtinėse Tautose yra kaip šykštuolis suklupęs prie savo interesų skrynios.

Tik ar šis sąžinės balsas ir daugelis kitų veiksnių pajėgs sujudinti interesų žmogaus sąžines, sustiprinti dvasios, principų žmonių frontą Jungtinėse Tautose ir pasauly?

*

Jieškant atsakymo į tą pasaulio politikos eigą lemiantį klausimą iš Dulles pasiskolintu dvasios vieningumo požiūriu, tenka mažiau vilties dėti į Senojo Pasaulio vakarų valstybes, kur persveria savo intereso žiūrėjimas. Dėmesio ir vilties verta Naujojo Pasaulio atstovė Amerika. Verta dėmesio, ar joje stiprės ir persvers dvasios žmogus ar intereso žmogus. Pirmuoju atveju stiprės ir pasipriešinimas principų laužytojams; antruoju atveju bus migdoma savo tauta, stiprės nuolaidos, nyks pavergtiesiems išsilaisvinimo, perskeltiesiems susijungimo viltys.

Amerika laiko savo tradicine garbe ginti principus. Yra joje dvasios žmonių, tačiau yra ir intereso žmonių. Vieni su riteriniu narsumu atmeta net bendradarbiavimą su partneriu, su kuriuo negali būti "dvasios vieningumo". Kiti su realistiniu blaivumu sutinka bendradarbiauti, bet reikalauja iš partnerio tuos principus vykdyti. Trečių žodžiuose skamba principai in abstracto, bet in concreto jie moka prisiimti esamą padėtį, į ją pažiūrėti giedriai, su optimizmu, kad viskas eis dar geriau. Amerikai, stojančiai už principus, jie moka prieš akis perstatyti principus kitokioje pirmumo tvarkoje, kad amerikietis ir principingumo nenustotų ir nebūtų angažuojamas naujai aukai. Ir vietoj "crusade for freedom" išsirikiuoja tokiu būdu pirmoje eilėje "crusade for peace".

Kaip JT, taip ir pati Amerika yra virtusi arena, kurioje eina ta kova tarp dvasios žmogaus ir intereso žmogaus. Tik čia eina tyliai, rafinuotai... Stebim, kaip nevienoje pozicijoje yra laimėjęs intereso žmogus...

*

Mūsų vaidmuo toje kovoje nedidelis, bet visdėlto aktyvus:

Stebėti atsidėjus kovą tarp dvasios žmogaus ir intereso žmogaus pirmiausia Amerikoje ir savo mažas jėgas mesti į svarstyklių tą pusę, kuri atstovauja principams, nes tik jų laimėjimas bus pasaulio išgelbėjimas ir pavergtųjų išlaisvinimas.

Stiprinti dvasios žmogaus, principų žmogaus pozicijas savo tautinio veikimo plote, nes tik jų laimėjimas pateisins ir įprasmins buvimą tremtyje;

Tikėti nepajudinamai, kad dvasios žmonių frontas Amerikoje persvers; jei ne savaime iš vidaus, tai principų niekintojo cinizmas ir grobuoniškumas pažadins Amerikos vieningą dvasią ir iš jos kylantį riteriškumą naujam "crusade for freedom"...

Tai yra ir redakcijos kalėdinis linkėjimas skaitytojams.

1952:

Kremliaus pavergti kraštai ir milijonai žmonių yra gyvi įrodymai artimo pavojaus, gresiančio kiekvienai laisvai tautai šiandien. Tironija turi būti maitinama naujais užgrobimais, nes kitaip ji bus nušluota ... Ar mes galim būti ramūs, kada milionai artimų pasilieka vergijoje? Mes esame grasomi didelės tironijos — tironijos, kuri stengiasi kiekvieną žmogų suformuoti pagal savo modelį.

Dwight D. Eisenhower

1948:

Netolimoje praeityje nebuvo pagrindo pesimizmui dėl Amerikos ir Rusijos ateities santykių ... Abidvi buvo laisvos nuo siekimo kurti koloninę imperiją jėga.

Dwight D. Eisenhower

1955. 7. 18:

Amerikiečių tauta nori būti draugais su Sovietų tauta. Nėra natūralių skirtumų tarp mūsų tautų ar mūsų valstybių.

Dwight D. Eisenhower

Į PILNUTINĘ DEMOKRATIJĄ ciklas buvo pradėtas Nr. 2 (39) str. **Valstybė ir kultūra:** jame svarstyta, kaip demokratijos principą įgyvendinti kultūros srity, kad būtų pagerbti visų piliečių pasaulėžiūriniai įsitikinimai.

Nr. 3 (40) ir 4 (41) buvo str. **Žmogus ir ūkis:** kaip demokratijos principą įgyvendinti ūkio srity, kad kuo tikslingiau būtų suorganizuota ūkinių gėrybių gamyba ir kuo teisingiau jos būtų paskirstytos tarp piliečių.

Nr. 5 (42) str. **Tauta tarp tautų:** nepriklausomos Lietuvos įsijungimas į Europos tautų šeimą.

Nr. 6 (43) str. **Valstybė ir valdžia:** kaip suorganizuoti valdžią, kad ji kuo teisingiau piliečių demokratines laisves suderintų su valstybės pažangai reikalinga tvarka.

Nr. 7 (44) str. **Valstybė ir šeima:** kokia įstatymų tvarka ir valstybės globa turi būti taikoma šeimai, kad ji būtų sveikas ir našus valstybės pagrindas.

1955. 7. 21:

Po pasikalbėjimo su kiekvienu rusų delegacijos nariu jis (Eisenhoweris) buvo giliai įtikintas, kad jie (rusai) visi trokšta taikos taip pat nuoširdžiai kaip ir jis pats.

"Time"

Į pilnutinę demokratiją (7)

TARNAS AR VIEŠPATS

Valstybė nėra asmens ar šeimos amžininkė. Tik gyvenimui išsišakojus, kai nei atskiras asmuo, nei atskira šeima nebepajėgė patenkinti žmogaus reikalų; kai šeimos susijungė į gimines; kai ūkis virto organizuota medžiokle, sutelktiniu žemės dirbimu arba gyvulių auginimu; kai auklėjimas pralaužė šeimos sienas ir perėjo į gentį,—tik tada iškilo naujos, galingesnės organizacijos reikalas. Tada pradėjo reikštis valstybė. Ji apjungė asmenis, šeimas ir gimines, bet jų nesunaikino. Valstybė neabsorbavo nei šeimos bendruomenės, nei religinės bendruomenės, nei kitų bendruomenių, ir jų pakaitalu netapo. Valstybė visas jas tik sustiprino. Davė joms ir pačiam asmeniui apsaugą. Žodžiu, valstybė atsirado kaip pagalba asmeniui ir kitiems pagrindiniams visuomenės narveliams.

Pirmykštė valstybės paskirtis — padėti asmeniui ir šeiminei, religinei bei kitoms bendruomenėms išsilaikyti bei išsiskleisti.

Žmogus suorganizavo valstybę ne kaip savo gyvenimo tikslą, bet tik kaip vieną iš priemonių savo būčiai tobulinti. Todėl

ne žmogus valstybei, bet valstybė žmogui turi tarnauti.

Bet jeigu valstybė atsirado tik tada, kai asmuo, šeima ar giminė be valstybės nebepajėgė savo uždavinių atlikti, tai natūrali valstybės kompetencija ir turi tenkintis tik tuo, ko nebepajėgia atlikti asmuo, šeima ar kuri kita bendruomenė. Valstybės teisė ir pareiga sudaryti asmeniui ir bendruomenei veikti tinkamų sąlygų, bet ne paglemžti jų uždavinius ir stelbti jų užsimojimus.

Ką nori ir pajėgia atlikti asmuo, to nereikia pavesti bendruomenei; ką nori ir pajėgia atlikti šeiminė, religinė, profesinė bendruomenė, to nereikia pavesti valstybei.

Tai yra privatinės iniciatyvos dėsnis. Jis eina iš pačios valstybinio gyvenimo prigimties. Jis nubrėžia ribas kiekvienai valstybinei kompetencijai.

Totalistinis dėsnis: "Niekas be valstybės, niekas šalia valstybės, viskas valstybėje ir per valstybę", — prieššmogiškas. Jis iškreipia valstybės paskirtį. Pagal jį valstybė, užuot tarnavusi žmogui, turi jam viešpatauti. Totalistinė valstybė jau nebe priemonė žmonių reikalams tenkinti, bet pats žmogaus buvimo tikslas. Ji pasiglemžia visus žmonių gyvenimo uždavinius ir visas gyvenimo sritis. Totalizmas suvalstybina ne tik gyvenimą, bet ir patį žmogų. Demokratija yra totalizmo priešybė. Ji valstybę supranta kaip priemonę asmens tikslams tarnauti.

Valstybės paskirtį pagelbėti asmeniui, šeiminei, kultūrinei, religinei, profesinei bendruomenei išreiškia ir vykdo tiktai demokratinė valstybė.

VERGAS AR SAU ŽMOGUS

Totalizmas žmogaus asmenį kam nors pavergia: tautai ar ideologijai, rasei ar klasei, darbui ar kapitalui. Tuo tarpu demokratijoje asmuo stovi augščiau už visus žemiškojo gyvenimo pradus.

Žmogaus asmuo yra pati augščiausioji vertybė.

Demokratija šią vertybę pripažįsta ir stengiasi valstybės gyvenime ją išreikšti.

Demokratijos pagrindą sudaro asmens pirmumas prieš bendruomenę.

Tiesa, asmuo gyvena bendruomenėje. Be jos negalėtų nei išsilaikyti, nei išsivystyti. Tačiau tai nereiškia, kad žmogus kaip asmuo, kaip protinga ir laisva būtybė, būtų paleńktas ben-

druomenei kaip augštesniam tikslui. Bendruomenė yra tik sąlyga asmens gyvenimui. Ji niekad negali virsti asmens tikslu, o asmuo jai — tik priemone. Jeigu žmogus dažnai daug ką bendruomenei savo laisva valia aukoja, jis tatai daro ne savo asmens atsisakydamas, bet jį dar labiau pabrėždamas. Bendruomenei negalima aukoti dalykų, susijusių su asmens esme, kaip sąžinė, įsitikinimai, tiesa, dorovė.

Antra vertus, bendruomenė — šeiminė, profesinė, religinė — nėra žmogui atsitiktinis dalykas, bet pačios jo prigimties siekimas. Žmogus pačia savo esme yra apspręstas būti drauge su kitais. Ir šis buvimas reiškiasi bendruomeninėmis formomis. Buvimas drauge asmens ne tik nenaikina, bet jį ištobulina, išskleidžia jo visuomeninę pusę. Pilnutinis asmens išsivystymas yra galimas tik bendruomenėje. Todėl demokratija ima asmenį ne atitrauktą nuo kitų, ne vienišą, bet gyvenantį bendruomenėje, siekiantį bendrosios gerovės ir atsakingą už savo veiklos lauką.

Demokratija, nepažeisdama asmens pirmumo, saugo šeiminę, religinę, profesinę bendruomenę, kaip būtinas sąlygas asmeniui išsiskleisti.

Demokratija žino, jog žmogus į valstybę įsijungia per prigimtąsias bendruomenes. Tarp asmens ir valstybės stovi tarpinės bendruomenės, kurios neleidžia asmeniui sauvaliauti, o valstybei — asmens nustelbti. Prigimtoji hierarchija yra būtinas demokratinės valstybės dėsnis.

Demokratija gali būti atremta tik į tam tikrą žmogaus sampratą, būtent, kad žmogus yra nelygstamai vertinga asmenybė, gyvenanti ir veikianti prigimtosiose bendruomenėse.

Iš vienos pusės žmogaus asmuo yra vertybė pati savimi, todėl negali būti naudojamas kaip priemonė kam nors. Iš antros pusės, savo esme žmogus yra suaugęs su bendruomene, todėl negali elgtis sauvališkai. Kur nėra šitokios žmogaus sampratos, ten negali būti nė tikros demokratijos sampratos.

Demokratija reikalauja kilnių pažiūrų į žmogaus būtybę, gilios jai pagarbos, nuoširdaus jos vertinimo.

Demokratija reikalauja augštos dvasinės kultūros.

Nei barbariškas žmogus, nei barbariška tauta nėra demokratai. Demokratija nėra prigimties dovana. Ji yra kovos laimėjimas. Ilgos kovos su barbariškais atskiro žmogaus ir visuomenės instinktais. Todėl

auklėjimas demokratijai yra vienas iš pagrindinių visuomeninių uždavinių.

Jeigu vienur ar kitur demokratiją ištinka sunkumai, tai jie eina ne iš demokratijos principų, bet tik iš demokratijos sąmonės krizės. Asmens sampratos nuosmukis, demokratijai išauklėtų vadų stoka, visuomeninio atsakingumo pajautimo sumenkėjimas nevienoje šalyje sužlugdo pačią demokratiją. Visomis tad visuomeninės pedagogikos priemonėmis reikia ugdyti žmoguje demokratinę asmenybę.

Demokratija yra augščiausioji visuomeninė vertybė.

Bet kaip tik todėl ji gali būti lengvai prarasta. Demokratija niekadą nėra laimėta visam laikui. Ją reikia nuolat ir nuolat laimėti.

LAISVĖ NĖRA SAUVALIAVIMAS

Asmens pirmumas praktiškai gali reikštis tik asmens laisve. Todėl asmens laisvės vykdymas yra viena iš pagrindinių demokratinės valstybės pareigų. Totalizmas nekartą demokratijai yra priekaištavęs, kad ji, pasisakydama už asmens laisvę, skelbianti anarchiją ir tuo būdu stumianti valstybę į suirutę. Tačiau šioks priekaištas yra paremtas nesusipratimu. Laisvės principas demokratijoje yra visuotinis. Demokratinės laisvės esmė yra ta, kad tai yra laisvė visiems, ne tik tam tikriems luomams, grupėms ar asmenims. Tad jeigu kas savo laisvę naudoja piktam, kenkdamas kitiems savąja laisve naudotis, tuo pačiu jis pats praranda teisę į savo laisvės naudojimą. Kaip amerikiečiai vaizdžiai sako, kiekvieno rankų laisvė pasibaigia ties kaimyno nosim. Taigi

asmuo demokratijoje tėra tiek laisvas, kiek jis pats laisvės visuotinumą išpažįsta ir vykdo.

Kas kitų laisvę neigia, tas pats nustoja teisės į savo laisvę. Kiekvienas kito laisvės pažeidimas iššaukia pažeidėjo laisvės aprėžimą. Tas liečia atskirus žmones ir jų sambūrius. Partija, kuri neigia asmens laisvę, kuri griebiasi prievartos, susikerta su pačia demokratijos esme. Tokia partija neturi teisės naudotis demokratinės partijos laisve.

Prievarta yra demokratijos užpuolimas.

Kaip atskiras asmuo turi būtinojo apsigynimo teisę, taip lygiai tokią pat teisę turi ir demokratija. Todėl

nedemokratinės partijos ar sąjūdžiai, neigią demokratines asmens laisves, demokratijoje neturi būti toleruojami.

Bendroji asmens laisvė gyvenime reiškiasi visa eile atskirų laisvių. Jas galima vadinti įvairiais vardais, bet visos jos turi esminio ryšio su asmens pirmumu visuomeninėje srityje. Įsitikinimų laisvė, kitaip dar sąžinės, tikėjimo, pasaulėžiūros laisve vadinama, yra demokratijos ginama pirmoj eilėj. Prievarta įsitikinimų srityje yra pats didžiausias asmens pažeidimas. Iš pačios įsitikinimų laisvės eina žodžio laisvė. Žmogus turi būti įgalintas savo įsitikinimus reikšti. Įsitikinimų laisvė be laisvės juos reikšti tebūtų farizėjinis laisvės paneigimas. Savo įsitikinimus asmuo turi būti įgalintas ne tik reikšti, bet ir vykdyti savo paties, savo šeimos gyvenime. Ši asmens laisvė įgalina žmonių religinį, kultūrinį, politinį organizavimąsi. Ugdymo laisvė apima auklėjimą ir lavinimą bei mokymą. Žodžiu,

asmens laisvė demokratijoje reiškiasi įsitikinimų, žodžio, organizavimosi ir ugdymo laisve visose gyvenimo srityse.

Laisvės principas kyla iš nepakartojamo žmogiškosios asmenybės originalumo, į kurį atsirėmęs susikuria visuomenės įvairumas. Visuomenė nėra vienalytė dėl to, kad kiekvienas žmogiškasis asmuo yra kitoks.

Laisvės vykdymas demokratijoje turi paisyti šio įvairumo ir jį įglausti į valstybinę santvarką.

Demokratinė santvarka nėra ir negali būti uniforminė. Ji turi būti dauginga. Demokratija globoja visuomeninį įvairumą ir iš jo kuria darnią vienybę įvairybėje. Vietinės, profesinės, kultūrinės, konfesinės žmonių skirtybės turi rasti vietos demokratinėje valstybės santvarkoje. Tatai pasiekiama plačiai taikant savivaldą valstybės gyvenimo svarbiosioms sritims.

SAVIVALDYBINIS DAUGINGUMAS

Pastarajame šimtmetyje beveik visi visuomeniniai uždaviniai buvo kraunami valstybės politiniams organams. Valstybinė iniciatyva, nustelbusi privatinę, pasirodė perdaug sustingusi ir biurokratiška, nepajėgi augštos kultūros gyvenimo išsišakojusiųjų reikalų patenkinti. Antra vertus, viską aprėpusi valstybinė politinių organų kompetencija buvo apsprendžiama tik politiniu požiūriu, iš akių išleidžiant kitus po-

žiūrius, pvz. profesinį, religinį, kultūrinį. Tuo būdu visas valstybės gyvenimas buvo kreipiamas vienašališkai. Demokratinės valstybės politiniai organai turi būti išlaisvinti nuo jiems nepakeliamos profesinių, kultūrinių uždavinių naštos, ir ši našta turi būti paskirstyta natūraliems šių uždavinių vykdytojams — atitinkamoms bendruomenėms. Šiam reikalui turi būti sukurti atitinkami savivaldybiniai organai. Jie turi atsistoti greta politinių valstybės organų, kaip savarankiški atskirų valstybės gyvenimo sričių tvarkytojai.

Trys sritys privalo savivaldos: (1) vietos, (2) ūkio bei socialinė, (3) kultūros.

Vietos reikalų savarankiškumas jau seniai yra suprastas ir vykdomas. Socialinių bei ūkio reikalų srities savivaldos užuomazgą jau taip pat turėjome nepriklausomos Lietuvos kaikuriuose veikmeninės savivaldybės pakaituose. Ateities Lietuvoje turėtų būti sudarytos sąlygos socialinei bei ūkio demokratijai išsivystyti, apimant visų ūkio sričių visus ūkio veiksnius.

Ko mažiausiai praktikuotas dalykas yra kultūros reikalų savivalda. Bet kad valstybės santvarka iš tikro būtų demokratinė ir kad asmens laisvės tikrai būtų vykdomos, ir kultūros sričiai reikalinga savivalda.

Demokratija įgalina valstybę nenusavinamąsias asmens teises bei laisves įvykdyti tik per vietinę, ūkinę bei socialinę ir kultūrinę savivaldą.

Demokratija apima visą valstybės gyvenimą. Negali likti nė vienos viešojo gyvenimo srities, kurioje demokratiniai principai būtų paneigti. Demokratija apima ne tik politinę sritį, bet ir socialinę bei ūkinę, ir kultūrinę. Asmens pirmumo principas galioja visoms gyvenimo sritims ir jose visose turi rasti tinkamą savo išraišką. Demokratija turi būti pilnutinė.

1911:

Kartais tautos istorijoje esti momentų, jog neišvengiamai tenka griebtis dvasinės idėjos pranašumui įrodyti. Laisvė yra tokia dvasinė idėja, dėl kurios tenka imtis ginklo ir vaduoti pavergtuosius. Toks žygis savo esme yra auka ir todėl šventas. Aš nieka nemaldausiu "taikos", iki pasaulyje vyraus neteisybė ir blogis.

Woodrow Wilson

SVARSTYMAI DĖL SVEIKATOS REIKALŲ TVARKYMO

ZIGMAS BRINKIS,
Madridas

Galvojant apie būsimosios Lietuvos sąrangą aišku, kad viena aktualiųjų problemų bus tinkamas sveikatos reikalų tvarkymas. Nors nežinome, kada grįšime, nei kokias sveikatos įstaigas bei medicinos personalą grįžę Lietuvoje rasime, vistiek vertėtų jau galvoti ir apie ateities medicinos reikalų tvarkymą, nustatant bent principines gaires. Tik iš anksto gerai pasiruošus, galima tikėtis tinkamesnio šio konkretaus klausimo sprendimo atkurtoje demokratinėje Lietuvoje.

Mūsų gydytojai, dirbdami įvairiose laisvojo pasaulio šalyse, šiuo metu turi progų nuolat sekti naujausią medicinos mokslų pažangą ir iš arčiau pažinti įvairių kraštų sveikatos reikalų tvarkymo sistemas. Pasisavinę, kas yra gera ir ką eventualiai galėtų panaudoti sugrįžę, jie turėtų pasvarstyti ir praktines tų gerųjų pusių realizavimo galimybes, nes sovietinė medicinos koncepcija ir iš viso sveikatos reikalų tvarkymas nesiderina su sveikatos reikalų santvarka laisvajame pasaulyje.

Šio rašinio tikslas stabtelėti ties pagrindinėmis sveikatos reikalų organizacijos kryptimis, pažiūrėti kaip jos taikomos praktikoje ir pasvarstyti, kokios krypties sveikatos reikalų santvarka iš principo labiau tiktų ateities Lietuvai.

I. Pagrindinės kryptys sveikatos reikalų tvarkyme

Kaip visose socialinio gyvenimo srityse, taip ir sveikatos reikalų tvarkyme randame dvi pagrindines kryptis: *liberalinę* ir *socialinę*. Nagrinėjant sveikatos reikalų organizaciją Sovietų Sąjungoje, dabarties Lietuvoje ar satelitiniuose kraštuose, beveik galima būtų kalbėti dar apie trečiąją — *socialistinę* kryptį. Tačiau iš tikrųjų tai nėra nauja kryptis, o tik totalistinės valstybės mėginimas absoliučiai ir savaip pritaikyti socialinius principus praktikai, paliekant žmogaus asmenį nuošaliai.

Liberalinės krypties sveikatos reikalų santvarkoje gydytojas yra pilna žodžio prasme laisvos profesijos atstovas. Jo prakti-

ka remiasi betarpiškai asmeniniu kontaktu su ligoniais. Šitaip susidaro šeimos gydytojai. Jie gerai pažįsta savo pacientus, nes juos nuolat prižiūri.

Pagrindiniai dėsniai, kuriais remiasi liberalinės krypties santvarka yra šie:

a) ligonis laisvai renkasi gydytoją,

b) gydytojas laisvai savo nuožiūra išrašo vaistus,

c) ligonis ir gydytojas tiesiogiai susitaria dėl honoraro ir

d) gydytojas honorarą gauna betarpiškai.

Grynai liberalinėje santvarkoje valdžios įstaigos ir pačių gydytojų profesinės sąjungos gali kištis tik dėl atitinkamo darbo kokybės ir profesinės etikos reikalavimų. Gydytojas yra visiškai laisvas pasirinkti savo privačiai praktikuojamai medicinai darbo kabinetą bei nusistatyti priėmimo valandas.

Socialinės krypties sveikatos reikalų santvarkoje gydytojas nustoja buvęs individualinis arba laisvos profesijos atstovas, nes dažniausiai pati valstybė imasi tvarkyti sveikatos reikalų organizaciją, suteikdama medicinos profesijai visai naują formą. Asmeniniai gydytojo - ligonio santykiai lyg ir nublunka, lyginant juos su gydytojo - valstybės santykiais, nes gydytojas tampa daugiau ar mažiau valstybės tarnautoju.

Pagrindiniai dėsniai, kuriais remdamosi eilė demokratinių valstybių pasirinko socialinės krypties sveikatos reikalų tvarkymą, šiandien yra išreikšti Visuotinėje Žmogaus Teisių deklaracijoje. Joje sakoma (§ 25), kad kiekvienas žmogus turi teisę į minimalų pragyvenimo lygį, įgalinantį užtikrinti sau egzistenciją ir gerbūvį, pirmoje vietoje maistą, apsirengimą, butą ,medicinos pagalbą bei socialinių įstaigų patarnavimus. Iš kitos pusės reikia paminėti ir ekonominę sveikatos vertę. Sveikata yra tiek individo, tiek visos tautos brangiausias turtas ir vienas pagrindinių darbingumo elementų. Valstybės produktyvumas labai priklauso nuo fizinės jos piliečių sveikatos. Tai svarbu ne tik totalistinėms valstybėms, kurios šį principą yra suabsoliutinusios, bet ir demokratijoms. Pažangūs kraštai, kuriems rūpi ir žmonių sveikata, ir gamybos kilimas, paskutiniu metu vis daugiau dėmesio skiria socialinės krypties sveikatos reikalų santvarkai.

Nemokamo medicinos patarnavimo įvedimas visiems piliečiams iš pagrindų pakeičia senąją liberalinės krypties santvarką.

II. Esamų krypčių taikymas konkrečiuose kraštuose

Esminis skirtumas yra tarp medicinos reikalų tvarkymo *laisvame pasaulyje* ir *anapus geležinės uždangos.* Laisvajame pasaulyje liberalinės krypties medicinos santvarkos pavyzdžiais galima paminėti Jungtines Amerikos Valstybes ir Prancūziją; socialinės — Angliją ir Švediją. Anapus geležinės uždangos medicina yra be išimties socializuota arba, kaip sakėme, socialistinės krypties.

Tipingiausią *liberalinės krypties* santvarką matome *JAV-se.* Čia gydytojų laisvės nevaržo joks tekstas: nei rašytinė, nei tradicinė "Medicinos charta" neegzistuoja. Medicinos lygis, kuris priklauso nuo bendro krašto ūkio lygio, mokslinėje srityje — tiek diagnostikoje, tiek chirurginėje technikoje ar terapijoje — JAV-se stovi neginčijamai augščiau, negu bet kurioje kitoje pasaulio šalyje. To paties negalima pasakyti apie socialinę pažangą. Šioje srityje JAV ne tik neprilygsta pažangesniems vakarų Europos kraštams, bet kai kuriais atžvilgiais yra net gerokai atsilikusios. Gal tai todėl, kad europiečių mentalitetas šiuo klausimu yra kitoks, negu amerikiečių. Pastarieji socialinę gerovę supranta greičiau kaip galimybę gerai uždirbti, negu apsidrausti.

Ligoninių JAV-se yra įvairių rūšių: pradedant nuo privačių prabanginių klinikų turtingiesiems iki kuklesnių valstybinių ligoninių mažiau pasiturintiems. Tačiau dažniausiai sutinkama ligonines su privačiais, pusiau privačiais ir viešaisiais skyriais, atitinkančiais respektyviai pirmą, antrą, trečią klasę. Medicinos patarnavimai, ypač chirurginiai, nepaprastai brangūs. Būna, kad sunkesnė liga vidutiniškai pasiturinčiam amerikiečiui reiškia finansinę katastrofą, nes valstybinio draudimo nėra.

Gydytojai, paruošti dažniausiai privačiuose universitetuose, ligoninėse dirba arba dalį dienos, arba visą laiką — "full time". Tie, kurie verčiasi privačia praktika, ypač miestuose, turi savo "office", namie retai praktikuoja. Susiorganizavę į *American Medical Association,* jie esamą liberalinę sistemą stengiasi visomis priemonėmis išlaikyti. Be to, jie turi nemaža įtakos ,nors netiesioginiu būdu, sveikatos reikalų organizacijai krašte, gydytojų paruošimui ir t.t. Vis dėlto atrodo, kad ilgainiui jiems nepavyks apginti savo turimas laisves, nes paskutiniu metu ir JAV-se formuojasi nuomonė, vis labiau reika-

laujanti socialinių reformų sveikatos reikalų tvarkyme. To pasėka — valstybė šiandien jau pradeda vis daugiau rūpintis motinos ir vaiko globa bei jų socialine apsauga.

Prancūzijoje bendras medicinos lygis yra žemesnis, negu JAV-se. Krašto ūkio padėtis šiuo metu nėra labai gera, ir tai atsiliepia mediciniškų įrengimų lygiui: dauguma ligoninių yra pasenusios, trūksta laboratorijų ir moksliniam tyrinėjimui reikalingų modernių įrengimų. Taigi, prancūzų gydytojai idealių darbo sąlygų neturi, bet jų medžiaginė padėtis yra gera ar net labai gera. Jie yra savotiškai privilegijuotas visuomenės sluogsnis, kuris turi nemaža įtakos viešajam gyvenimui, nes jo atstovai dalyvauja įvairiose politinio pobūdžio institucijose. Būdinga, kad gydytojų kabinetas ir apskritai padėtis viešajame gyvenime dažnai būna paveldimi iš kartos į kartą.

Tenka dar pažymėti, kad stiprus prancūzų įstaigų formalizmas dažnai neigiamai atsiliepia ir sveikatos reikalų organizacijai. Jis veda prie tam tikro biurokratizmo, ypač kai gydytojai susiduria su socialinio draudimo įstaigomis, kurios, lyginant su JAV, Prancūzijoje yra jau gana gerai išvystytos. Gana pavyzdingai suorganizuota bei įstatymų tvarkoma yra ir preventyvinė, ypatingai darbo, medicina.

Socialinės krypties pavyzdžiu pirmoje eilėje tektų imti *Angliją,* kuri po II-jo pasaulinio karo iš pagrindų pertvarkė anksčiau buvusią konservatyvią sveikatos reikalų padėtį. Pagal Beveridge planą nuo 1948 m. Anglijoje pradėjo veikti *National Health Service.* Ši tautinė sveikatos įstaiga suteikė medicinos profesijai naują santvarką, nes pati valstybė perėmė sveikatos reikalus tvarkyti į savo rankas. Tai buvo istorinės evoliucijos pasėka, kuri neišvengiamai vedė į senųjų Anglijos ligoninių pertvarkymą ir naujų sveikatos įstaigų organizavimą. Pagal Beveridge planą kiekvienas Anglijos gyventojas medicinos patarnavimus ir vaistus gauna nemokamai. Tačiau, nors būdama vieša valstybine įstaiga, NHS nėra monopolinė. Tuo būdu jai priklausymas nėra privalomas nei ligoniams, nei gydytojams. Vieni ir kiti, jei nori, turi teisę pasirinkti privačią mediciną, kuri veikia šalia valstybinės, arba net naudotis abiem.

Atsižvelgdama į bendrą sveikatos reikalų planą ir vietos sąlygas, naujoji sveikatos reikalų organizacija steigia sveikatos

centrus (poliklinikas), kuriuose įvairių specialybių gydytojai dirba grupėmis ir kolektyviai aprūpina savo pacientus. Šių poliklinikų tikslas, — suteikti medicinos patarnavimus kiekvienam, kuris jų reikalingas.

Švedijoje socialinės krypties santvarka sveikatos reikalų srityje yra tiek techniniu, tiek socialiniu atžvilgiu puikiai pritaikyta moderniems reikalavimams. Jos organizacija iš vienos pusės remiasi grynai socialinės medicinos pagrindais, priklausydama nuo valstybės ir vietinių organų, bet palikdama visišką laisvę gydytojo santykiams su ligoniais, iš kitos pusės—tinkamai organizuota decentralizacija, kuri apsaugo gydytoją nuo biurokratizmo ir kartu užtikrina jam geras darbo sąlygas.

Gydytojai Švedijoje skirstomi į tris kategorijas: 1. ligoninių arba poliklinikų, išlaikomų valstybės, gydytojai su pastoviu atlyginimu; 2. gydytojai, vadinami sveikatos tarnautojais, kurie yra valstybės arba vietinių savivaldybių organų žinioje ir gauna iš jų atlyginimą; 3. privatūs gydytojai, kurių skaičius nedidelis. Svarbiausią kategoriją sudaro ligoninių gydytojai, nes ligoninės Švedijoje atstovauja pagrindinei gydomosios medicinos įstaigų daliai. Sveikatos tarnautojai tuo tarpu rūpinasi daugiausia preventyvine medicina. Privačiai medicinos praktika besiverčiančiųjų skaičius nuolat mažėja. Tai yra daugiausia didmiesčiuose įsikūrę garsesni specialistai. Jie nei iš valstybės, nei iš vietinės savivaldybės organų jokio atlyginimo negauna.

Dėl ypatingo valstybės rūpesčio praktiškai medicinos mokslui pritaikyti Švedijos piliečiai šiandien yra geriau aprūpinti medicinos ir sanitariniais patarnavimais negu bet kurioje kitoje pasaulio šalyje. Mažiausias pasaulyje vaikų mirtingumas yra Švedijoje. Tuberkuliozė bei lytinės ligos taip pat sudaro mažiausią sergančiųjų procentą. Kova prieš alkoholizmą ir vėžį yra davusi irgi gražių rezultatų. Daug dėmesio skiriama invalidams paruošti naujai profesijai. Apskritai, medicinos socialiniai įstatymai Švedijoje jau nuo I-jo pasaulinio karo yra visu intensyvumu vykdomi. Todėl šiandien ši valstybė socialiniu pažangumu sveikatos reikalų tvarkyme stovi pirmoje vietoje ir yra pavyzdžiu kitiems kraštams.

Anapus geležinės uždangos, kaip jau minėjome, sveikatos reikalų organizacija yra be išimties *socialistinės krypties.* Kalbėdami apie *Sovietų Sąjungą,* turime, žinoma, iš anksto

skirti propagandą nuo tikrovės. Teoretiškai visi Sovietų piliečiai yra valstybės globojami ir aprūpinami ligos, nelaimingo atsitikimo ar senatvės atvejais. Jų teisės į šią globą yra net surašytos SSSR konstitucijoje. Tačiau praktiškai jos niekada nebuvo patenkinamai įgyvendintos, nes naujai susidarius augštesniosioms pareigūnų klasėms ir, iš kitos pusės, diskriminuojant labai plačius "liaudies priešų" sluogsnius, ir šioje srityje atsirado labai didelė nelygybė.

Sveikatos reikalų tvarkymas Sovietų Sąjungoje yra visiškoje valstybės žinioje. Jis yra hierarchinis ir pilnai centralizuotas. Visos Sąjungos sveikatos reikalų ministerija tvarko ir prižiūri atskirų respublikų sveikatos reikalų ministerijas. Kiekvienos respublikos teritorija padalinta į rajonus, o šie pastarieji savo ruožtu dar skirstomi į apylinkes, kurioms priklauso vadinamieji sveikatos centrai. Privačios medicinos nėra. Gydytojas yra valstybės tarnautojas ir visiškoje jos žinioje. Baigęs studijas, jis negali laisvai pasirinkti darbo vietos, bet turi vykti ten, kur jį skiria. Visa medicinos veikla su moksliniu darbu imtinai, atliekama daugiausia ligoninėse, poliklinikose bei institutuose ir yra, kaip visose gyvenimo srityse, nuolatinėje profesinių sąjungų (praktiškai partijos) priežiūroje. O ši medicinos studijas verčia orientuoti pagal "marksistinį pavlovizmą". (I. P. Pavlov, 1849-1936, rusų fiziologas, pasižymėjęs instinktyvių ir sąlyginių refleksų studijoje). Todėl nenuostabu, kad dabar Sovietų Sąjungoje nėra medicinos klausimo, kuris nebūtų mėginamas aiškinti "pavloviškai". Žinoma, objektyvus mokslinis darbas dėl to nukenčia, bet partija žiūri savo linijos ir propagandiškai įrodinėja, kad šiandien sovietų medicina vistiek

KAIP SAVO PROFESIJOJE

ROŽĖ ŠOMKAITĖ
Madison, Wisc.

Antraštės klausimas savo metu Lietuvių Studentų Sąjungos buvo duotas savo nariams konkursinio rašinio tema. **Red.**

Profesinio sąžiningumo vaidmuo

Į šį klausimą spontanus mano atsakymas būtų šiokis: ne tik aš savo profesijoje, bet ir kiekvienas laisvojo pasaulio lietuvis savoje, galime geriausiai prisidėti prie Lietuvos atstatymo tuo būdu, kad visokiomis aplinkybėmis stengsimės *sąžiningai* savo profesines pareigas vykdyti. Profesinis *pareigingumas*, tiksliau—sąžiningumas, iš-

GALIU PRISIDĖTI PRIE LIETUVOS ATSTATYMO?

laisvintos Lietuvos atstatymui bus didžiausios reikšmės. Be abejojimo, Lietuvos atstatymui bus svarbus kiekvienas profesinio išsilavinimo žmogus, lygiai kaip tam pačiam atstatymui bus svarbus kiekvienas lietuvis su kapitalo ištekliais. Tačiau svarbiausia bus Lietuvai, ypatingai atsistatymo laikotarpyje, turėti kristalinės profesinės sąžinės žmonių.

Iš čionykščių mūsų tautiečių, senosios išeivijos žmonių dar ir dabar kartais tenka išklausyti nusiskundimų bei priekaištų, kad jų 1919-1921 m. sudėtų Lietuvai atstatyti kapitalų žymi dalis patekusi į nesąžiningas rankas ir žlugusi be naudos davėjams ir pačiai Lietuvai. Mūsų karta jau perjauna tuos dalykus atsiminti. Tačiau vistiek, kiek tie JV senųjų lietuvių nusiskundimai bebūtų pagrįsti, ateityje jie sudarys nelengvai įveikiamas barikadas į šių lietuvių taupmenas, kai jos bus reikalingos Lietuvai atstatyti. Gal faktiškai tokių nesąžiningumų ir labai nedaug tėra pasitaikę, bet čia dera mūsų priežodis, kad ir viena nešvari karvė visą guotą teršia. Žinome gi, kad žmogus linkęs vieną mažą nuoskaudėlę dešimt kartų ilgiau minėti, kaip vienuoliką geradarybių.

Apskritai profesinis sąžiningumas nepriklausomoje Lietu-

---

esanti pažangiausia ir geriausia pasaulyje...

Medicinos patarnavimai Sovietų Sąjungoje nemokami, bet ligoniai neturi teisės laisvai pasirinkti gydytojo. Jie privalo kreiptis į savo sveikatos centro gydytoją. Krašto ūkinės gamybos kėlimas statomas augščiau už individo sveikatą. Į žalą, padarytą darbininko sveikatai, mažiau kreipiamas dėmesys, negu į ekonominę žalą, padarytą gamybai. Fabrikuose net organizuojami specialūs "medicinos komitetai", kurie prižiūri, kad darbo medicinos gydytojas ne per dažnai išdavinėtų ligonio pažymėjimus, atleidžiančius darbininkus nuo darbo. Šie "komitetai" privalo "demaskuo i" gydytojus, kurių "apsileidimas" daro nuostolius "liaudies ūkiui". Tuo būdu gydytojai verčiami prieš savo profesinį įsitikinimą išduoti tik ribotą ligonių pažymėjimų skaičių, kad nebūtų apkaltinti sabotažu ir apšaukti liaudies priešais. Gydytojams mokamas atlyginimas — menkas. Verta pastebėti, kad daugiau kaip 50% visų gydytojų yra moterys.

(Pabaiga kitame nr.)

voje nebuvo augštumoje. Atsimenu iš tėčio pasakojimų apie prekybininkų sukčiavimus, apie viešo turto pasisavinimus bei išeikvojimus, apie valstybinio miško vagystes, apie amatininkų nesąžiningai atliktus užsakymus ir kt.

Okupacijos sąlygų žala

Išlaisvintoje Lietuvoje profesinio sąžiningumo reikalas bus nepalyginti opesnis. Sovietinė okupacija žlugdyte žlugdo žmonių moralinį atsparumą apskritai, o tuo pačiu ir profesinį sąžiningumą. Sovietinėje sistemoje vienintelis moralumo mastas yra nauda sovietiškam režimui. Įskundęs savo tėvą NKVD komjaunuolis Morozovas yra sovietinės moralės didvyris, jaunimui pavyzdys. Jam statomi paminklai. Tokiais principais atremta moralė negali ugdyti nė profesinio sąžiningumo. Maža to, greta sovietinės moralės principų dar labiau žmogaus profesinį sąžiningumą žaloja sovietinės okupacijos praktika. Visuotinis skurdas krašte, stoka būtiniausių pragyvenimo reikmenų, maži atlyginimai už darbą, augštos prekių kainos, "juodoji rinka", darbininkui sunkiai pakeliamos produkcijos normos, baimė patekti į NKVD nemalonę ir būti deportuotam, — visa tai verste verčia okupuotosios Lietuvos žmogų kas žingsnis veidmainiauti, meluoti, vogti, apgaudinėti, nuslėpti, klastoti. Pati augščiausioji okupuotos Lietuvos valdžia, drebėdama dėl savo likimo, apgaudinėja savo ponus Maskvoje, savo raportuose meluoja apie socializmo laimėjimus ir visokių planų vykdymo "perviršius". Žemesnieji pareigūnai apgaudinėja savo augštesniuosius viršininkus, kolchozninkai — kolchozo "valdžią", fabriko darbininkai—fabriko administraciją. Netgi tėvai nevisada gali būti nuoširdūs savo vaikams, broliai—broliams. Ir juo ilgiau Lietuvoje truks sovietinė okupacija, juo daugiau bus apgriautas lietuvio taurumas ir sąžiningumas. Šiuo atžvilgiu netenka turėti jokių iliuzijų. Turime skaitytis su rimta galimybe, kad sovietinė okupacija paliks stipriai sužalotą lietuvio profesinį sąžiningumą. Žiūrėkit, tik labai nedaug, palyginti, žinių iš Lietuvos gyvenimo pralaužia "geležinę uždangą", bet ir iš jų galime susidaryti aiškų vaizdą, kad okupuotoje Lietuvoje labai dažni išeikvojimai, pasisavinimai, prasti gaminiai. Vadinamas "brokas" sudaro labai žymų gaminių procentą. Sutikime, kad iš dalies tas profesinis nesąžiningumas eina iš lietuvio rezis-

tencijos okupantui. Bet taip pat sutikime, kad tai dviašmenis peilis. Lengva profesinį sąžiningumą sugriauti, bet sunku sugriautą atstatyti.

Profesinis sąžiningumas ir doleris

Kita vertus, ir laisvojo pasaulio lietuviui ugdyti profesinį sąžiningumą sąlygos nėra palankios. Buvusi DP padėtis mūsų sąžiningumą stipriai lamdė ne tik visokiomis "vaizbos" pagundomis, bet ir visokiais "screeningais". Buvo laikas, kad negalėjai prisipažinti pabėgęs nuo bolševikinio pragaro grėsmės, nes tuo prisipažinimu galėjai prarasti pabėgėlio globą. Vėliau, kai Rytų-Vakarų politinę bičiulystę pakeitė politinis antagonizmas, mes, ypatingai vykdami į Jungtines Valstybes, turėjome savo pasitraukimo iš Lietuvos argumentus pasukti 180°, palyginti su tais, kuriuos dėstėme savo pirmosiose anketose UNRRA'i. Tačiau DP pereinamojo pobūdžio padėties mūsų sąžiningumui padarytos žaizdos ilgainiui užgytų, jei, atsidūrę emigracijoje, mes nesusidurtume su naujomis pagundomis, naujais pavojais.

Aš nepažįstu nei Kanados, nei Australijos sąlygų. Tačiau dėl Jungtinių Valstybių sąlygų profesiniam sąžiningumui ugdyti optimizmui pagrindo — nelabai daug. Nežinau, būt gera, kad klysčiau, bet man yra susidaręs įspūdis, kad Jungtinėse Valstybėse dažnu atveju pasisekusi apgavystė tapatinama su apsukrumu. Jei tik tau pasisekė kitą "apstatyti" — tu sumanus, apsukrus. Būdinga, kad ,iš vienos pusės, šiame krašte labai pabrėžiamas privačios nuosavybės, privačios iniciatyvos neliečiamumas (tik atsiminkime, koks sujudimas buvo dėl prezidento Trumano potvarkio laikinai, kol darbininkai su darbdaviais susitars dėl darbo sąlygų, plieno pramonės įmones perimti vyriausybės žinion, arba kokią kontraakciją buvo sukėlę gydytojai dėl socialinės medicinos projekto), o iš antros pusės nesidomėjimas, kuriuo keliu nuosavybė įgyjama, kuriais pavidalais privati iniciatyva reiškiasi. Iš vienos pusės nuosavybės ir privačios iniciatyvos nuolatinis pabrėžimas, iš antros vėl pusės, palyginti, silpna kova su plėšikavimu, vagystėmis, jau neminint rastų daiktų pasisavinimo. Europoje privati nuosavybė paprastai yra suprantama palenkta bendrajai gerovei, privati iniciatyva — visuomenės tarnybai. Tačiau, antra vertus, svetimos nuosavybės gerbimas Europoje taip pat daug didesnis,

kaip čia. Visiems žinomas pasakojimas, kaip amerikietis Helsinkyje (Suomijos sostinėje), norėdamas persitikrinti suomių sąžiningumu, bulvare ant suolo paliko 10 auksinių dolerių. Kitą dieną pinigas dar tebebuvęs savo vietoje. Po poros dienų viešbučio tarnas amerikietį pasiteiravo, be nebus jis pametęs auksinio pinigo. Esą bulvare ant suolo rasta 10 auksinių dolerių. Kadangi pametimas nebuvęs policijai praneštas, o svetimas pinigas rodąs, kad jį galėjo svetimšalis pamesti, tai policija ir ieškanti po viešbučius pinigo pametėjo. Savo bandymu amerikietis buvo patenkintas. Jei tai ir nėra tikras atsitikimas, tai Suomijos atžvilgiu labai gyvenimiškas. Panašus nuosavybės gerbimas esąs visoje Skandinavijoje, Olandijoje, Vokietijoje, Belgijoje. Jungtinėse Valstybėse padėtis šiuo atžvilgiu visai kita. Ji galbūt kiek panaši į padėtį Rytų Europoje. Tėtis pasakojo, kad kartą Vilniuje, pajutęs svetimą ranką savo kišenėje, greit atsigręžęs ir akis akin susidūręs su pasikėsintoju, kuris, nepatenkintas savo nepasisekimu, ciniškai pastebėjęs: "Nevaikščiok atsilapojęs". Amerikoje taip pat neatsargu vaikščioti "atsilapojus", o kartais ir seifai nuosavybės neapsaugo. Žodžiu, sąžiningumo dorybe Amerika nėra turtinga.

Kai per vieną chemijos paskaitą profesorius palietė profesinės etikos problemą ir nurodė keletą labai paplitusių profesinio nesąžiningumo pavyzdžių, įspėdamas, kad bent mes, išėję į gyvenimą, būtume sąžiningesni, tai veik visa klasė, su retomis išimtimis, ėmė šaukti, kad profesoriaus patarimas yra nesuderinamas su pasisekimu ir geru uždarbiu. *Geras uždarbis* yra šio krašto dažno profesionalo sąžiningumo augščiausias mastas. Suprantama, šitokiomis sąlygomis išsiugdyti profesinį sąžiningumą mums, kurie ruošiamės Lietuvos atstatymui, nėra lengva. Tačiau kaip tiktai šios nepalankios profesiniam sąžiningumui tarpti sąlygos mus, besiruošiančius vienam ar kitam profesiniam pašaukimui, turi akinti juo daugiau savo dėmesio ir pastangų skirti profesinio sąžiningumo ugdymui.

Per asmenybės integralumą į profesinį sąžiningumą

Netenka aiškinti, kad profesinis sąžiningumas, profesinis pareigingumas yra neatsiejamas nuo visos žmogaus asmenybės. Kas apskritai nesąžiningas ir nepareigingas, tas negalės pasižymėti nė profesiniu sąžiningu-

mu bei pareigingumu. Profesinis pareigingumas tėra bendrame pareigingumo spektre viena sudedamoji spalva. Štai kodėl kiekvienas apsileidimas tautinių, visuomeninių, šeiminių ar tarnybinių pareigų atžvilgiu neišvengiamai reflektuoja ir mūsų profesiniame pareigingume. Ir kai viename rytinių valstybių studentų suvažiavime kolega Kavolis savo paskaitoje ypatingai pabrėžė studentų vaidmenį gyvenime ,kai jis, Kazio Binkio žodžiais tariant, šaukte šaukė: "Gulbės kelią! Gervės kelią! Debesų keliu plačiuoju aš važiuoju",—tai jis tik skatino besiruošiantį profesijai lietuvį daugiau susidomėti visapusinio savo pareigingumo ugdymu. Nes kai studentas, užuot dalyvavęs Birželio 14-sios sukakties minėjimo parengime, pasirenka savo kolegos vardinių šventę, kai Višinskio piketavimą pakeičia savo mergaitės aplankymu arba lojalumo paradą — iškila į užmiestį, tai nuo to nukenčia tokio kolegos pareigingumas apskritai, tuo pačiu ir profesinis pareigingumas. Man rodos, kad teisus senasis Epiktetas (toks Graikų mintytojas, gyvenęs p. Kr. 50-138 m.), tardamas, kad "gyvenime nevisada mes patys pasirenkame roles, kad tai ne visada nuo mūsų pastangų pareina; tačiau mūsų pareiga yra visada savo vaidmenį gerai suvaidinti". Be abejojimo ir mums nevisiems bus lemta išlaisvintoj Lietuvoj pasirinkti vaidmuo pagal savo norą. Užtat visų mūsų bus pareiga savo vaidmenį be priekaišto suvaidinti. Kiek mes būsime savo profesijoje sąžiningi ir pareigingi, tiek mes reikšmingai prisidėsime prie Lietuvos atstatymo.

ATSPĖKITE

"Būdinga, kad kaikuriuose Jungtinių Tautų organuose mažųjų tautų teises daugiausia pasišauja ginti atstovai tų tautų, kurios pačios labiausiai mažųjų tautų teises ignoruoja. Šimtai milionų žmonių, gyvenančių tų tautų valdomose teritorijose, neturi net pačių elementariųjų žmogaus teisių ir gyvena sąlygose, kurios nesuderinamos su asmens vertingumu. Bet tatai nutylima. Tokia padėtis laikoma normalia, ir manoma, kad tie žmonės teturi teisę nužemintai sutikti su tomis sąlygomis".

Kas šių žodžių autorius, rasite paskutiniame puslapyje.

Į LAISVĘ PIRMAS LAPAS

ANTANAS MAŽIULIS
Philadelphia, Pa.

1. Pačioje pradžioje

Pirmadienį, 1941 birželio 23, Kauno gatvėse jaunimas vis dar sulaikinėjo ir nuginklavo paskirus raudonarmiečius; Kauno radijas skelbė nepriklausomybės atstatymo žinią lietuviškai ir kitomis kalbomis. O Žaliakalny tuo metu Aušros gatvės dviejų augštų mūriniame namelyje ant grindų įsitaisius jauna moteris A. M. G. mašinėle perrašinėjo medžiagą laikraščiui, kuris turėjo pasirodyti pašalinus sovietų okupaciją. Iš ten pasieniais ir patvoriais nusileista su žiniomis ir kita spaudos medžiaga į Donelaičio gatvę, kur anksčiau buvo "XX amžius" dienraštis, o Sovietų okupacijos metu "Tarybų Lietuva". Čia nebuvo jokio gyvo žmogaus, bet pakankamai popierio. Laikraštininkas, kuris čia bus vadinamas Tutys, gydytojas Br. Stasiukaitis (žuvęs, žr. Į Laisvę Nr. 7-44), Stasys Sėlenas (miręs 1950 liepos 5 d. New Yorke) surankiojo spaustuvės darbininkus, ir netrukus buvo surinktas vienas laikraščio puslapis. Laikraštį pavadino "Laisve". Tačiau kai su pirmuoju puslapiu Tutys nuvyko į Laikinosios Vyriausybės būstinę dar naujų žinių gauti, tai einąs vyriausybės pirmininko pareigas nubraukė "ė" ir ištaisė "Į Laisvę". Sugrįžęs į spaustuvę, Tutys rado jau keliolika egzempliorių išspaustą "Laisvės" vardu. Pavadinimas buvo pakeistas, ir netrukus Kauno gatvėse pasirodė "Į Laisvę" laikraštis.

Pirmojo "Į Laisvę" nr. išėjo kelios laidos. Apie 10,000 tebuvo vos vieno puslapio. Kita laida buvo dviejų puslapių. Jos buvo atspausta per 20,000. Toliau rodėsi įprasta darbo tvarka, susirinkus jau keliems redakcijos nariams. Cenzūros laikraštis dar neturėjo. Bet ji atsirado, kai tik atžygiavo vokiečių kariuomenė. Reikėjo nešti lapas po lapo į karo komendantūrą, kuri ne tik braukė, kas negalima skelbti, bet ir nurodinėjo, kas reikia rašyti. Laikinoji Vyriausybė savo atsišaukimams ar pranešimams galėjo laisvai naudotis "Į Laisvę" laikraščiu tik pirmomis dienomis. Jau liepos pradžioje nebepavyko atspausdinti nei denacionalizacijos įstatymo nei kitų potvarkių, nei kokio pareiškimo, kur buvo Laikinosios Vyriausybės vardas. Liepos mėn. nebegalėjome atspausdinti net Maironio "Mano gimtinės": cenzoriui nepatiko

jos galas: "kad lietuvis netikėjo, jog belaisviu bus".

1941 liepos gale laikraščio buvo spausdinama iki 100,000, nors dar paštui veikti nebuvo leista, ir laikraštis negalėjo pasiekti provincijos.

2. Smurto rankos

Po liepos 23-4 "pučo" prieš Laikinąją Vyriausybę sukrėtimą pajuto ir "Į Laisvę" laikraštis. Į redakcijos patalpas atvyko keletas vyrų, vienas iš jų policininko uniforma. Tarp jų buvęs St. Vykintas pareiškė, kad nuo šiol jis perimąs laikraštį ir jo turtą; laikraštį jis leisiąs kitu vardu. Vyr. redaktoriaus Kazio Baubos nebuvo, ir svečiai atvykėliai ėmė šeimininkauti, įsakydami spaustuvei rinkti jų pateiktą medžiagą. Kai K. Bauba grįžo, tai jo, Tučio ir kitų akivaizdoje pakartojo, kad Kauno miesto komendantūros esą pavesta jam nuo šios dienos leisti laikraštį, perimant visą "Į Laisvę" turtą. Kai Bauba pareikalavo įsakymo raštu, St. Vykintas pateikė Lietuvių Nacionalistų partijos raštą. Toks raštas buvo atmestas. Bet svečiai atvykėliai neleido nei Tučio nei kitų prie telefono susisiekti su L. Aktyvistų Fronto štabu ir nebuvo leidžiama išeiti iš kambario. Tik sujungė telefonu su Kauno miesto komendantūra (ją buvo po "pučo" užėmęs jau nacionalistų žmogus kap. Kviecinskas), ir iš ten buvo kartojamas įsakymas viską tuojau perduoti vyr. naujo laikraščio redaktoriui St. Vykintui.

1943 buvo surinktas gausus "Į Laisvę" archyvas; buvo surašyta ir to laikraščio istorija, daugelį to meto asmenų pridengiant slapyvardžiais. Bet ir po keliolikos metų daugumo tikrų vardų dar netikslinga atskleisti. Juos tesuminiu tais pačiais slapyvardžiais ir šiuose atsiminimuose, kuriais jie buvo pridengti anuo metu, kad būtų išlaikytas ryšys su ana dokumentine medžiaga, kuri, reikia tikėtis, nebus patekus į priešo rankas.

Autorius

Tuo tarpu iš cenzūros grįžo naujojo laikraščio pirmas puslapis — be antraštės. Viduryje buvo fiurerio atvaizdas ir straipsnis apie jį per visą puslapį. Bet kai grįžo antras puslapis, naujieji redaktoriai sumišo: šiame puslapyje buvo uždėta laikraščio antraštė "Lietuvos Kelias", bet cenzoriaus buvo ištaisyta "Į Laisvę".Trečiame puslapyje laikraščio vardas buvo uždėtas "Tautos Kelias"; bet cenzoriaus vėl grąžintas "Į Laisvę" vardas... Tuo metu paskambino iš cenzūros ir pareikalavo redaktoriaus Tučio. Telefonu atsiliepęs vienas iš atvykėlių

paaiškino, kad Tutys esąs išvykęs. Tada cenzorius reikalavo kito iš redaktorių; kai ir to "nebuvo", griežtai pareikalavo, kad būtų surastas Tutys. Surasti buvo nesunku, nes jis čia pat kambary sėdėjo. Kai jis priėjo prie telefono, cenzorius pyko, kam pakeista antraštė be cenzūros ir karo vadovybės žinios. Kai Tutys paaiškino turįs įsakymą perduoti laikraštį kitiems redaktoriams ir negalįs būti toliau atsakingas, cenzorius pareikalavo jų prie telefono. Po kieto pasikalbėjimo cenzorius vėl įsakė Tučiui, kad laikraštis turi eiti senuoju vardu ir už jį esąs atsakingas jis, Tutys... Tada buvo išmestas atvykėlių paruoštas pirmas puslapis, ir vėl Tutys iškeliavo su "I Laisvę" puslapiais į cenzūrą. O svečiams redaktoriams nieko kito neliko kaip tik išeiti savais keliais, nors iš savo partijos buvo atsinešę naujų įgaliojimų.

3. Po cenzorių pieštuku

Rugpiūčio 5 sustabdė savo veikimą Laikinoji Vyriausybė; o apie rugsėjo mėnesio 9 dieną "Į Laisvę" paskelbė, jog ir L. Aktyvistų Frontas uždarytas. Pačiam "Į Laisvę" laikraščiui, likusiam neuždarytam, reikėjo atstoti bent iš dalies išblokštuosius iš veikimo. Jei pradžioje oficialus leidėjas buvo L. Aktyvistų Frontas, tai dabar dar rugpjūčio mėn. teko sudaryti "Spaudos Žodžio" bendrovę laikraščiui leisti. Jos pirmininkas buvo K. Bauba.

Įsteigus civilvervaltungą, vadovaujamą generalkomisaro von Renteln, ir cenzūra pagriežtėjo. Kiekvienas straipsnis ir net skelbimas turėjo būti išverstas vokiškai, ir to vertimo po du egzempliorius reikėjo pristatyti cenzūrai, kuri vieną egz. siųsdavusi į Berlyną. Berlyno nuomonę cenzūra patirdavusi po dviejų savaičių. Ta Berlyno nuomonė ne visada turėjo būti cenzoriams palanki, nes vienas iš jų R. turėjo pasiprašyti į suomių frontą...

Cenzoriai buvo verčiami braukti pagal principą: naudingiau bus išbraukti negu palikti. Braukė vėl Maironio "Graži tu, mano brangi tėvynė"; braukė J. Ambrazevičiaus straipsnį apie Basanavičių vasario 16 proga; braukė istorinius straipsnius, kur tik primindavo istorines kovas tarp Lietuvos ir kryžiuočių; įsismaginę braukė net noveles ir eilėraščius, nes tai nesą reikalinga karo reikalams.

Buvo reikalauta rašyti prieš anglus, prieš žydus. Ne kartą buvo piktų priekaištų, kad laikraštis nesiderinąs į naujosios Europos dvasią. Buvo prieita iki to, kad vokiečių spaudos agen-

tūra DNB atsiųsdavo jau parašytų straipsnių su lietuviškai skambančiais slapyvardžiais, kuriuos reikdavo dėti privalomai. Pagal seną "XX amžiaus" tradiciją privalomus straipsnius dėjo antrame puslapyje, ir skaitytojas jau žinodavo, kas tame puslapyje rašo.

Paskiau buvo surastas vokiškas "ideologas" Kauno srities komisaras Lentzen, kuris mielai straipsnius rašydavo, gaudamas po pusę markės už eilutę. Jo straipsniai buvo dedami su visais titulais. Nauda buvo, nes išvengta būdavo daug primestinių straipsnių, o skaitytojas jau žinojo, kas tai per autorius. Tuo buvo galima gintis ir nuo priekaištų vakiečių akyse.

Lietuvišką liniją mėginta vesti bent nekaltais straipsneliais ar ištraukomis iš pačios vokiečių spaudos. "Reicho" laikraštyje paties Goebelso straipsniuose netrūkdavo atvirų prasitarimų apie padėtį. O apie vokiečių siekimus rašė "Das schwarze Korps" ir kt. Bet 1942 rudeniop pakartotinai įspėjo, kad nevalia verstis jokio straipsnio iš reicho spaudos... Braukimo įkarščio pagauti, cenzoriai išbraukė net Hitlerio laišką Petainui (1942 spalis), kurį buvo įsakiusi dėti vokiečių spaudos agentūra DNB.

4. Aukso jieškotojai

Į 1941 pabaigą laikraščio tiražas pakilo arti 200,000 egz. Vokiečiai galėjo mus spausti ne tik cenzūra, bet ir suvaržydami popierį. Ir tikrai — 1941 gale popierio sumažino tik 150,000 egz. Nuimamą kontigentą nuo "Į Laisvę" skyrė Vilniuje einančiai "Naujajai Lietuvai", kuri buvo lengviau palenkiama naujajai linijai.

1942 rugsėjo mėn., kai buvo suimtas Kauno universiteto senatas, sustiprėjo ir kvietimai ir "Į Laisvę" leidėjui lankytis gestape. Daugiausia buvo šaukiamas K. Bauba. Jam buvo priekaištaujama dėl laikraščio linijos ir dar labiau, kad laikraštis šelpiąs prieš vokiečius nusistačiusią studentiją, duodąs studentams stipendijas. Kaltinimas buvo teisingas ta prasme, kad eidamas su pelnu laikraštis 1941-42 oficialiai buvo paskyręs apie 80,000 RM studentam šelpti ir dar kitas sumas tam pačiam reikalui skirdavo neoficialiai. Tie pasikalbėjimai leido suprasti, kad vokiečiams šiuo tarpu rūpėjo mažiau politinė laikraščio pusė, daugiau finansinė. Matydami laikraščio pelną, kai kurie lietuviai norėjo pasidaryti aukso jieškotojais, perimti "Spaudos Žodžio" bendrovę į savo rankas, tuo pelnu dalydamiesi su vokiečiais, nuo

kurių priklausė laikraščio likimas... Bet staiga šitų aukso jieškotojų rankos buvo atitrauktos. Karinė valdžia vėl įsikišo, kad negalima pakeisti laikraščio leidėjo. Tik vėliau paaiškėjo, kad savo duoklę čia buvo atidavęs švietimo tarėjas dr. Pranas Germantas, nes jam labai rūpėjo, kad tos sumos studentams šelpti nenutrūktų. O jis žinojo, kad naujam leidėjui perėmus pinigas plauks į atskirų asmenų kišenes. Savo turimą tarp vokiečių įtaką jis panaudojęs esamai padėčiai išlaikyti. O politinius priekaištus jis atrėmęs nurodymu, jog laikraštis mielai deda vokiečių pareigūnų straipsnius, kaip tai rodo Lentzeno pavyzdys; jeigu tik parašysiąs komisaras Crameris ar kiti, lietuviai gaus progos iš tikrų šaltinių pažinti naujosios Europos idėjas...

Leidėjas išsilaikė, bet popieris 1942 spalio mėn. sumažintas perpus. Lapkričio ir gruodžio mėn. dar mažinta, ir laikraščio jau tik 4 puslapių didumo teišeidavo vos po 98,000 egz. "Į Laisvę" tada vos įstengdavo sutalpinti privalomas DNB žinias ir įsakymus.

Sykį cenzūroje buvo parodytas laikraščio redaktoriui gautas gen. komisariato kažkokio lietuvio atsiųstas skundas prieš "Į Laisvę". Jame buvo rašoma, kad laikraščio redaktoriai nepajėgūs esą rašyti naujosios Europos klausimais, neturį redakcinio patyrimo, nesą baigę jokios žurnalistinės mokyklos. Kas tas lietuvis, tada nepavyko patirti. Bet buvo aišku, kad ruošiama vėl kažkokia ataka, kad laikraščio dienos suskaitytos, ypačiai, kai jau ir cenzūroje ir gestape buvo pasakyta, jog laikraščio vardas reikia pakeisti, nes jis netinkąs naujiems laikams.

Naujas laikraščio vardas buvo atvežtas iš Berlyno. 1942 gruodžio 31 "Į Laisvę" išėjo paskutinis nr. Sausio 2 pradėjo eiti Br. Daunoro leidžiama "Ateitis". Į naują laikraštį nebesutiko eiti kai kurie "Į Laisvę" redaktoriai, nors buvo siūlomas ir didesnis atlyginimas. Bet ne visi dirba tik už atlyginimą. Naujasis dienraštis nuėjo pataikavimo keliu.

1943 sausio mėn. pasirodė iš pogrindžio atgaivintas "Į Laisvę".

5. Kovotojai pirmose linijose

Per "Į Laisvę" redakciją perėjo eilė plunksnos darbininkų. Vyriausiais redaktoriais pasikeisdami Kazys Bauba, Jonas Virbickas, Julijonas Būtėnas ir kt. Redakcijos kolektyvas turėjo apimti kuo platesnius kovojančius sluoksnius; už tat bu[illegible] patelktas plunksnos darbi-

ninkas artimesnis liaudininkų sparnui B. Dundulis, artimesnis nacionalistų sparnui Juozas Žlabys. Dirbo taip pat K. Čerkeliūnas, Narbutas, J. Rimas ir kt. Visas kolektyvas dirbo vieningai. Tačiau laikraščiui daugiausia dvasios davė vienas iš jų — Kazys Bauba. Jis rašydavo beveik daugiausia trumpus vedamuosius lietuviškais klausimais. Jis stovėjo leidėjų priekyje. Į jį atsimušdavo ir vokiečių reikalavimai. Pramatydamas ateitį, jis rengėsi ir ją pasitikti planingai... 1941 rugpjūčio gale sykį iškėlė man Bauba staiga klausimą: kas, girdi, reiktų daryti, jeigu bus suimti Laikinosios Vyriausybės nariai, Aktyvistų Fronto veikėjai, "Į Laisvę" žmonės... Kai tylėjau, jis kalbėjo: turėsim, sakė, pereiti į pogrindį, ir tu jau nevažiuosi į Vilnių, būsi reikalingas Kaune, kad pakeistum tuos, kurie gali iškristi. Jis suminėjo, kas kuriuos turės pakeisti, jeigu bus reikalinga...

Kai "Į Laisvę" buvo sustabdytas, Kazys Bauba likosi dirbti tik Kauno gimnazijoje — buvo ten direktorius. Išbuvo joje neilgai, nes 1943 kovo 17 suėmimai palietė ir jį.

Stutthofo kacete liko jo pelenai, kaip tai prasmingai aprašo St. Yla savo knygoje "Žmonės ir žvėrys". Tik pelenai ir šviesus atminimas to žmogaus, kuris buvo paskutinis nepriklausomoje Lietuvoje "Židinio" redaktorius, tikras pedagogas, aštrios plunksnos publicistas, didelės dvasinės kultūros ir kupinas meilės savo šeimai.

Jo pramanytas planas, kai jo nebeliko, buvo vykdomas tų, kurie buvo numatyti jam pakeisti... Kovotojas iškrito, kovos pirmose linijose tebesilaiko kiti nežinomieji laisvės kovotojai.

KAPITONAS PRANAS GUŽAITIS IR POGRINDIS

ANTANAS POCIUS
Bayonne, N. J.

Pogrindžio gyvenimas nepanašus į laisvojo gyvenimo eigą. Savo vardo ten neišgarsinsi — slaptumas yra besąlyginis įstatymas. Kovotojų ir vadų vardai išimami iš apyvartos. Visais laikais pogrindžio narys veikė tuo pačiu dėsniu kaip ir šiandieninis partizanas Lietuvoje: nežinok daugiau, nei tau reikalinga turimam uždaviniui įvykdyti. Dėl to žinome apie pogrindžio veikėjus, ypač vadus, mažai. Jei ir žinome, tai pasakyti apie juos tegalime tada, kai jų nebėra gyvųjų eilėse. Lietuvos

istorijoje daug šios kovos lapų liks užpildytų tik bevardžiais nežinomais didvyriais ir gal legendomis apie juos.

*

Kapitonas Pranas Gužaitis buvo vienas iš tokių, kuris aplinkiniams žmonėms atrodė lyg iš legendos. Jis buvo vokiečių okupacijos metu R. apskrities viršininkas, ir žiūrėdami į jo santykius su vokiečiais, vieni jį laikė didvyriu, kiti avantiūristu. Vieni gyrė viršininko sumanumą, kaip jis ūkininkus gelbėdavo iš nacių nagų, kiti piktinosi, kad jis provokietininkas esąs. Tačiau visi pripažino, kad jis geras žmonėms ir labai gudrus. Kiti net prisibijojo, neišmanydami, iš kur jis turi tiek galios ir drąsos tvarkytis su vokiečiais. Pasakodavo, kad sonderfuehreris, išrenkant pyliavas, gaudavęs iš viršininko po antausį kaip priedą prie normos kas savaitė, o gebietskomisaras bent kas mėnuo. Tai legendinis pagražinimas; faktas betgi, kad keli vokiečiai tikrai buvo gavę mušti. Gavę tokiomis aplinkybėmis, kad jie turėjo tylėti. Kai sykį paklausiau Gužaitį, kaip tai nutiko, jis nusišypsojo ir, nusukdamas kalbą į kitą temą, pasakė: "Et, žmogui aš duodu širdį, kiaulei — botagą".

*

1943 atvažiavo į K. miestelį su vokiečių naujokų ėmimo komisija. Komisijos patalpose naujokų nebuvo. Tebuvo atėję tik keli invalidai, kuriems Gužaitis per ryšininkus buvo užtikrinęs, kad nebus paimti. Vokiečiai siuto, kad sveiki vyrai neatvyko. Vieną vyruką, pusiau invalidą, nutarė paimti, kad neliktų visai be nieko. Gužaitis įrodinėjo, kad jo negalima imti. Vokiečiai nesutiko. Gužaitis protestavo. Vokiečiai nekreipė į jo protestą dėmesio. Tada kap. Gužaitis apkaltino vokiečius, kad vokiečiai griauja jo autoritetą žmonių akyse, nekreipdami dėmesio į jo nuomones, ir čia pat pareiškė atsistatydinąs iš viršininko pareigų, nes tokiomis sąlygomis jis negalįs atsakyti už gyventojų elgesį. Baigės tuo, kad sonderfuehreris viešai atsiprašė, paimtasis buvo paleistas; viršininkas atšaukė savo atsistatydinimą; ir komisija baigė savo darbus bendru nugėrimu viršininko garbei.

*

1943 vasarą K. valsčiuje pogrindžio karinės organizacijos tinklas jau buvo sumegstas. Kiekvienoje seniūnijoje ir kiekviename bažnytkaimyje buvo po branduolį. Šalia branduolių buvo vyrai, kurie nežinojo, kad jie turi ryšį su pogrindžiu, bet

jie gaudavo vienokia ar kitokia forma reikalingų žinių bei instrukcijų. Vėliau jie turėjo būti įtraukti palaipsniui į pogrindį. Branduoliai buvo įvairaus dydžio: vienur keli, kitur keliasdešimt ginkluotų vyrų. Buvo bendrų ginklų sandėlių, apie kurių tikslią vietą težinojo du trys žmonės. Daug kur buvo panaudota policijos, ypač pagelbinės policijos priedanga. Pogrindis turėjo savo eilėse policininkų, ir jie atliko didelį ir atsakingą darbą.

Įvykiai tempės. Nuvykau į apskrities miestą pas L. F. ryšininką ltn. N.N., jieškodamas artimesnio ryšio ir informacijų. Norėjau plano, įsakymų. Ltn. N.N. nevisai bičiuliškai mane nuramino: "Antanai, esi pogrindyje, tai turi turėti kantrybės. Tavo pastabas perduosiu centrui. Tuo tarpu daryk tai, ką gali. Laiko nedaug, bet dar turime. Organizavimas eina iš viršaus ir iš apačios. Turiu žinių, kad greit pasieks ir vidurį, ir visas tinklas bus tinkamai sujungtas su centru (ltn. N.N. nesitraukė iš Lietuvos kaip ir visi kiti, kuriuos aname darbe tada pažinau. Žinau jų tik tris čia atsiradusius — du į čia atsirado tik per koncentracijos lagerį).

Netrukus po ano pasikalbėjimo su ltn. N.N. vieną dieną su triukšmu į mano kambarį įgriuvo policininkas su įsakymu rytojaus dieną 11 val. prisistatyti pas apskrities viršininką. Klausiau, koks reikalas. Policininkas nežinojo. Pirmas mano žingsnis buvo ne pas viršininką, bet pas ryšininką ltn. N.N. Tas liepė vykti.

Viršininko raštinėje radau grupę vyrų įvairaus amžiaus. Buvau nustebintas, kad ten buvo karo mokyklos draugas ltn. RR., ir buvęs mano karinio parengimo mokytojas ltn. MM. (Su juo paskui teko vėl susitikti koncentracijos lageryje; paskiau patyriau iš koncentracijos lagerio jį grįžus į Lietuvą ir ten įsijungus į kovas).

Įėjo viršininkas kap. Gužaitis. Žinojau, kad jis, baigęs Lietuvos karo mokyklą, buvo išsiųstas į vakarų Europą tęsti karo mokslų. Vėliau buvo paskirtas į tą pačią karo mokyklą ruošti būsimųjų karininkų... Po pirmų žodžių jautei, kad šitą žmogų jau esi kur sutikęs, su juo pažįstamas ir turi bendrų reikalų. Jo žodžiai buvo paprasti ir nuoširdūs. Turėjo gerą dozą humoro ir aviantiūriškumo. Į akis nesimetė — buvo vidutinio ūgio, plačių pečių, laisvų judesių. Labiau patraukė dėmesį jo gyvos, judrios akys, iš kurių tryško energija.

"Ponai, jūs visi esate pogrin-

džio žmonės. Jūs visi esate tokie, — pradėjo nelauktai viršininkas. — Taip ir jauskitės. Galit pilnai pasitikėti vieni kitais. Velnio tarp mūsų tikrai nėra. O kai kieno akyse mes visi esame vienodai juodi velniai. Jus sukviečiau čia, kadangi valanda artėja. Reikia išbaigti karinę organizaciją, įvertinti įvykius ir pažinti planą. Antra, jūsų susipažinimas duos jums vaizdą, kas yra padaryta ir ko dar trūksta. Tas susipažininmas duos jums daugiau pasitikėjimo ir pajautimo, kad nesate atskiros salos, bet junginys visoje judančioje tautoje..."

Prasidėjo posėdis, trukęs apie 5 valandas. Prieš mūsų akis atsirado padėties vaizdas, ryšiai, artimiausi uždaviniai. Perduotos instrukcijos iš centro; išnagrinėta padėtis mūsų apskrityje. Kiekvienam buvo palikta laisvė veikti pagal vietines sąlygas, derinantis prie bendrų planų.

Mūsų suvažiavimui kap. Gužaitis turėjo oficialią priežastį, ir vokiečiai tai žinojo ir pritarė. Vokiečiai tik nežinojo, kad po ta oficialia priedanga buvo prisiglaudęs pogrindis.

*

Su kap. Gužaičiu tekdavo turėti reikalų tik pirmos eilės klausimais. Kitus reikalus tvarkydavome per apskrities ryšininką ltn. N.N. ir toliau... Sykį ryšininkas įsakė pasitraukti iš bet kokio tiesioginio slaptos spaudos platinimo. Tam reikalui pristačiau kitą žmogų. Ryšininkas pareikalavo ir antro asmens, kuris galėtų mane pakeisti, jei kas nutiktų, bet liepė tam antrininkui tuo tarpu neišryškinti viršininko vaidmens. Kai reikės, pats viršininkas su juo susiriš. Pristačiau BR — teko jam priminti, kad mes negalime daryti, ką norime, bet kas reikia ir kas įsakyta. Įvykiai taip greit plėtojosi, kad jam tikrai reikėjo įsijungti mano vietoje ir perimti ryšį su apskritimi. (Savo tinkamumą tam uždaviniui jis įrodė paskiau vadovaudamas partizanams, kaip tai buvo paskelbta jau 1946 sovietinėje "Tarybų Lietuvoje")... Aš pats buvau iš savo posto išimtas organizuojant vadinamą "vietinę rinktinę", lietuvių karinius dalinius, gen. Plechavičiaus vadovaujamus, kurie turėjo būti tik lietuviškoje vadovybėje ir tarnauti tik Lietuvos saugumo reikalui... Tada turėjome vėl bendrą pasitarimą pas kap. Gužaitį. Buvo prieita išvados, kad rinktinę remiam, ir pogrindis privalo siųsti dalį karininkų į ją. Viskas buvo taip patvarkyta, kad naujai paskirtas karo komendantas pakvietė tuos, kurie

buvo pogrindžio numatyti. Kap. Gužaitis planavo, kaip V. R. priedangoje galima būtų apginkluoti pogrindį, pervežti ginklus iš vienos vietos į kitą, prisišaudyti kulkosvydžius ir t.t.

V. R. teko iš naujo pamatyti kap. Gužaitį. Jis praleido su mumis kariais Velykas. Tik trys žmonės žinojom tą Velykų rytą, ką reiškia Gužaitis mums. Tačiau tas rytas buvo proga iš naujo įsitikinti, kad kap. Gužaitis buvo visa savo prigimtimi vadas, kuris greit laimi kitų pasitikėjimą ir prisirišimą. Buvo ir šiuo kartu paprastas, natūralus. Negalvojo, kaip elgtis ir kalbėti, kad atrodytum vadas. Jis nebijojo su kareiviu sumušti kiaušinį kaip brolis su broliu Velykų rytą, nevengė su kiekvienu skyrium pasikeisti keliais žodžiais kaip tos pačios šeimos narys. Ir kai jis spinduliavo savo tikėjimu, jog ateina lemiamos dienos, su juo visi jautėmės, lyg tikrai einame tėvynei laisvės parnešti. Kareivių veidai rodė, kad nujautimas dažnai daugiau pasako negu žinojimas.

*

Kapitonas Gužaitis buvo jautrus lietuvių nevienybei. Visi sutikome su jo mintimi, kad karinis skyrius laikytųsi kuo toliau nuo politikos. Vienų diskusijų metu jis kalbėjo:

"Vyrai, mūsų tikslas yra suorganizuoti karinius dalinius. Ar mums teks tiems patiems daliniams vadovauti, aš abejoju. Turės atsirasti viena vadovybė, kuri derins. Tuo tarpu mes turime pasirengti partizaniniam karui. Mūsų organizacijos tikslas yra aiškus visiems— kova už Lietuvos išlaisvinimą. Kokia politinė struktūra bus Lietuvoje, dabar nėra svarbu. Man yra svarbu, kad Lietuva atgautų nepriklausomybę. Kada aš gulėsiu apkasuose, man nebus svarbu, kokių pažiūrų yra mano kaimynas, nei už ką jis balsuos valdžios rinkimuose. Man svarbu, kaip jis šaudys ir į ką. Mes privalome tikėti: kas kartu su mumis yra pasiryžęs kovoti už Lietuvos laisvę, yra mūsų brolis. Kas kitaip galvoja, suktai galvoja. Toks yra politinis kupčius, bet ne patriotas karys. Viešpatie, apsaugok mus lemiamoj valandoj nuo tautos kupčių".

Kap. Pranas Gužaitis žuvo didvyrio mirtimi Lietuvos žemėje.

P. S. Kap. Pranas Gužaitis, prieš įsijungdamas į karinę pogrindžio sritį, veikė ir politinėje: kol buvo nesuorganizuotas Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas ir veikė Tautos Taryba, jis buvo tos tarybos narys. *Red.*

Rezistencijos dvasia koncentracijos stovyklose

Kai kas iš esančių laisvėje nenorėjo tikėti, kad rezistencija Lietuvoje būtų buvusi tokia gyva, kaip ją aprašė J. Daumantas knygoje "Partizanai už Geležinės Uždangos". "Menko tikėjimo" žmonės suabejojo net "Lietuvos tikinčiųjų laiško Pijui XII" autentiškumu, nors jis buvo liudytas jį nešusių krauju. Tada pasirodė buvęs rezistencijos priešas MVD buvęs pulkininkas Burlickis — ir jis liudijo Kersteno komisijai Muenchene apie rezistencijos įspūdingumą kaip jokis lietuvis (žr. Į Laisvę nr. 6). Ar ne keista — kai draugai nutyla, priešai prašneka; kai žmonės nekalba, akmenys prabyla...

Dar nuostabesnis buvo vokiečių gydytojo Joseph Scholmerio liudijimas. Jis trejus metus išbuvęs Vorkutoje liudijo apie lietuvių religinę dvasią ir jų katakombas Vorkutos kasyklose (žr. Į Laisvę nr. 7-44).

Šiuo kartu vėl grįžtam prie to liudininko. Jis šią vasarą skaitė pranešimą tarptautiniame kultūros laisvės kongrese Milane apie rezistencinį judėjimą apskritai Sovietų Sąjungos darbo lageriuose. Pasiremdamas savo trejų metų patirtimi ir ją papildydamas paskiau už jį grįžusių austrų bei vokiečių apklausinėjimais, jis atskleidė vaizdą, kuris laisvėje gyvenančiam patikimas tiek pat sunkiai kaip sočiam žmogui alkano pergyvenimai — alkano duonos ir laisvės.. .Čia pateikiame jo pranešimo santrauką.

*

Kiek kalbiniai yra informuoti?

Sovietai rūpestingai saugoja, kad žinios apie vidaus opoziciją krašte ir koncentracijos lageriuose neišeitų aikštėn. Tikrąją padėtį težino iš vienos pusės tik slaptoji policija, MVD ir partijos vadovybė, iš antros—rezistencijos nariai darbo stovyklose. Pastarieji yra gerai informuoti, nes naujos suimtųjų bangos nuolat atiteka į lagerius; taip pat jos teka iš vieno lagerio į kitą. Atskirų rajonų lageriai nėra vienas nuo kito izoliuoti. Pvz. Vorkuta, Karaganda, Taišet, Magadan dažnai keičiasi kaliniais ar dėl saugumo ar grynai dėl darbo technikos. Šitų besikeičiančių žmonių bendra suma siekia 15 milijonų.

Lageriuose, kurie yra lyg valstybė valstybėje, veikia daug nelegalių pasipriešinimo grupių, kurios daugiausia yra suorganizuotos tautiniais pagrindais ir apima atskirų tautybių kovojantį elitą. Radijo pranešimai iš vakarų Europos juos pasiekia nelegaliais kanalais, kurie jungia gyvenančius lageriuose su esančiais šiokioje ar tokioje laisvėje.

Vienybė tarp kalinių pogrindžio

Pasipriešinimo grupės lageriuose daro įtakos juos saugojančios kariuomenės daliniams. Yra tikras dalykas, kad karo atveju sargybų dalis pereitų į kalinių pusę. O karo atvejui lagerių rezistencijos yra paruošusios visas atsargumo priemones.

Nerusų rezistencijos grupių programose pačioje pirmoje vietoje yra jų tautinė nepriklausomybė. Pažymėtina, kad rusų rezistencijos grupės lageriuose neturi jokių pretenzijų rodyti pirmumą prieš kitas tautybes; jos pateisina kitų tautybių tautinės laisvės siekimus. Kovai prieš komunizmą jos visos yra suradusios

IDĖJOS

bendrą pagrindą, ko negalima pasakyti apie tautines grupes, esančias laisvėje, emigracijoje.

Rusų pasipriešinimo grupių programa sutampa su socializmu. Jos pripažįsta pažangą, kurios Rusija yra padariusi nuo spalio revoliucijos laikų; laiko teigiamu dalyku krašto industrializaciją, technikų kadrų paruošimą ,mokyklų tinklo išplėtimą, naują sveikatos reikalų sutvarkymą. Bet jos atmeta diktatūrą ir reikalauja be jokių kompromisų asmens laisvės.

Kiekvienas iš belaisvių yra atėjęs į lagerį kaip vienas iš grupės, kurios kiti nariai panašiai galvoja kaip ir jis, būdami ne lageryje. Kalinių suma parodo diferencijuotą vaizdą opozicijos, kuri yra išaugusi Sovietų Sąjungoje. Būdingi yra keturi tos opozicijos sąjūdžiai, kurie susibėga ir įsilieja dalimis vienas į kitą. Tai ūkininkai ,darbininkai, tautybės, inteligentai.

Ūkininkų ir darbininkų opozicijos siekimai

Visoje Sovietų Sąjungoje ūkininkų nepasitenkinimas yra dabar nemažiau stiprus kaip prieš spalio revoliuciją. Šimtmečius būdingas rusų ūkininko troškimas turėti gabalą nuosavos žemės ,kurį gali pats apdirbti ir nuvalyti pagal savo norą, šiandien yra didesnis kaip bet kada anksčiau. Jų politinė sąmonė nėra virtusi sąmoninga politine kova. Bet jų opozicija reiškiasi pasyvumu darbe, kartais sabotažu, kartais prasiveržusiu smurtu prieš dabartinius "dvarininkus" — kolchozo pirmininkus ir jų bendradarbius.

Supramoninus kraštą, Sovietų Sąjungoje kilo darbininkų klasė, kuriai visai tinka tos žymės, kurias Marksas buvo radęs ankstybojo kapitalizmo proletariate — jie menkai apmokami, beteisiai ir atiduoti savivalei, organizuotai, vykdomai valstybės. Sovietinės darbininkijos dauguma jaučia prieštaravimą tarp bolševizmo teorijos ir praktikos. Ji turi sąmonę ir pajautimą, kad yra "komunistinės klasės" išnaudojama. Darbininkijos politinis elitas formuojasi į konspiratyviai veikiančias pasipriešinimo grupes, kurios pasako ir toliau formuoja tai, ką jaučia Sovietų Sąjungos darbininkija pramonės centruose, ypačiai Leningrado ir Maskvos stambiojoj pramonėj. Tos grupės turi nors ir palaidą tarpusavio ryšį. Jų visų programa maždaug tokia: pašalinti parazitinę komunistinę klasę; įmones valdyti perduoti darbininkų taryboms, kurios būtų laisvu būdu renkamos; nustatyti darbo normas ir atlyginimą turi darbininkų organai.

"Pasipriešinimo universitetas"

Dešimtmečio kovoje prieš tautines nerusų grupes, siekiančias nepriklausomybės, Maskvai nepasisekė lig šiol palaužt jų valios. Ukrainoje, Baltijos kraštuose ir kituose režimo pastangos sutelktos sunaikinti kraštų inteligentiją, kuri beveik be išimties sugrūsta į lagerius ir kurios šeimos deportuotos į Sibirą ar centrinė Aziją. Po pluta, kuri tariamai reiškia prievarta išgautą "nusiraminimą" slypi sukilimo ir išsilaisvinimo pasiryžimai.

Intelektualinis elitas lageriuose apima kokius 300,000 žmonių su augštuoju išsilavinimu iš visokiausių tautų. Jame yra dvasinio pasipriešinimo potencialas, sunkiai įsivaizduojamas Vakarų žmogui. Inteligentijos likučiam nuo 1936-8 valymo ir baigiant septyniolikamečiais iš Leningrado vidurinės mokyklos komsomolcais lageris yra "pasipriešinimo universitetas". Jie nėra rezignavę, jie mokosi toliau, dalinasi patirtimi ir mintimis apie rytojaus pasaulio santvarką.

Šio dvasinio elito, tikro internacionalo, kuriam priklauso kaliniai ir iš kraštų šiapus uždangos, nesitenkina vienos Sovietų Sąjungos problemomis. Didžiuosius politinius, socialinius ir mokslinius Vakarų klausimus jie diskutuoja su tuo pačiu interesu kaip ir Sovietų Sąjungos reikalus. Jie jaučiasi savo likimu su jais susiję. Šiapus sovietinių sienų tur būt nėra tokios grupės, kuri galėtų prilygti tą inteligentiją lageriuose tarptautinių problemų pažinimu, laisvės pasiilgimu ir pasiryžimu už tą laisvę aukotis. Ji yra įsitikinus, kad intensyvioms ir bendroms Vakarų bei laisvės siekiančiančioms jėgoms Rytuose pasiseks laisvę išgelbėti nuo grėsmės, kokios lig šiol nėra buvę .

Opozicinės šviesuomenės credo

Opozicinės inteligentijos pažiūras į laisvę galima suglaustai išreikšti:

* ir po Stalino mirties Kremliaus politikos tikslas nepasikeitė — pavergti visą laisvąjį pasaulį komunizmui;

* šiam tikslui tarnauja milžiniškas ginklavimasis;

* koegzistencija ir atolydis yra taktinis manevras, kad būtų laimėta pertrauka vidaus konsolidacijai ir sukurta karinė ir pramoninė Rytų persvara prieš Vakarus;

* kai tik tatai bus pasiekta, koegzistenciją tuojau pakeis nauja ofenzyvinė fazė;

* vidaus opozicija komunizmui nepajėgs nuversti komunizmo be Vakarų pagalbos.

Apviltas tikėjimas Vakarais

Po Stalino mirties Sovietų Sąjunga iš vidaus buvo pribrendusi sugriūti. Tautos, esančios Sovietų Sąjungoje, laukė, kad laisvasis pasaulis ateis į pagalbą. Bet Vakarų vyriausybės pasiryžo laukti ir pražiopsojo didelį istorinį uždavinį. Vieninteliš ženklas iš vakarų buvo birželio 17 sukilimas rytų Vokietijoje, kuris uždegė Vorkutos streiką.

Birželio 17 sukilimas sovietinėje informacijoje buvo iškraipytas. Tačiau kaliniai susivokė gana tiksliai. Tik suklydo jie dėl Vakarų pagalbos. Birželio 17 sukilimas buvo ženklas, kaip paskiau paaiškėjo, ne tik Vorkutoje. Maždaug tuo pačiu metu streikas buvo ir Norilske, Sibiro lageriuose, austrų belaisviai grįžę pasakojo ir apie streiką Kazachstane. Streikai ir birželio 17 sukilimas rado gyvo atgarsio tarp Leningrado darbininkų.

Tačiau tarp birželio 17 sukilimo ir Vorkutos streiko buvo didelio skirtumo. Pirmasis neturėjo jokios centralizuotos vadovybės. Sukilo gaivališkai. Nukrypo prieš kalėjimus ir saugumo rūsius, užuot puolus valdžios centrus, susisiekimo mazgus ir tinklą. Sukilusieji laukė direktyvų iš Vakarų — iš radijo, iš karinės vakariečių valdžios, iš darbininkų sąjungų, iš Vokietijos bendrųjų reikalų ministerijos. Bet Vakarai nebuvo laukę ir nebuvo pasirengę, nesiėmė iniciatyvos tokiu istoriniu momentu.

Vorkutos streikas politiškai buvo labiau subrendęs. Jis buvo paruoštas politinės vadovybės, atsisakė iš anksto nuo toli siekiančių reikalavimų. Ir lagerio vidaus tvarkoje administracija padarė žymių nuolaidų.

Vidaus įtempimas Sovietuose šiandien yra didesnis nei prieš 1917 spalį. Bet jis padėties nepakeis ir ateity be pagalbos iš Vakarų. Režimui ištikimų yra gal 15% visų gyventojų. Tai saugumo tarnautojai, partijos nariai, gerai apmokamieji administracinio personalo nariai, įmonių ir kolchozų pirmininkai, dalis armijos karininkų. Taip pat dalis jaunimo, kuri yra susižavėjusi komunizmo idealais. Tačiau iš tos 15% tik dalis sutiktų kovoti ir mirti, jei kiltų lemiamoji kova.

KŪČIŲ VAKARĄ

KARIŪNAS

Tokia smarki šį vakarą patrankų kanonada,
Vargu per naktį šaudymas benusileis.
O šventas vakaras ... Ateis šią naktį Kristus,
Ateis į mūšio lauką mirštantiems jų nuodėmių atleist.

Ateis šį vakarą į apkasus mažasis Kristus,
O sviediniai padangėje vaitos ir kauks.
Ateis Jisai ir čia suklups tarp užtvarų plieninių,
Jis šauks, bet balsas jo nebegalės lėktuvų ūžesio prašaukt.

Kareiviai Jį paliks ir eis atakon,
O lūpos Jo "O Tėve, jiems atleisk" kuždės.
Ir eis kareiviai per pusnis. Kulkosvaidžiai kvatos.
Ir liesis kraujas iš kareivio ir iš Kristaus pervertos širdies.

Tokia smarki šį vakarą patrankų kanonada,
O mėlyna naktis jau lenkiasi ties apkasais.
Danguj žvaigždžių tiek daug. Tai mūs Kūčių žvakutės.
Danguj Kūčių šviesa, — o apkasuos ir širdyse tamsu visai.

Iš partizanų poezijos

Puslaplu 34, kur yra str. "Rezistencijos dvasia ...", reikia laikyti paskutinį puslapį, kuris ten atsidūrė dėl techninės klaidos.

MUMS PRANEŠA:

• Profesorius Pranas Dovydaitis Sibire yra miręs. Jis buvo išvežtas 1941. Ten jis buvęs slaptai įšventintas į kunigus ir ištrėmimo kroliams patarnavo dvasiniais reikalais.

• Prof. kan. Pranas Kuraitis, kuris jau antrosios okupacijos metu buvo nuteistas 25 metams, dabar esąs grąžintas.

• Juozas Keliuotis, buvęs "Naujosios Romuvos" redaktorius, antros okupacijos metu buvo ištremtas trejiems metams, paskui grąžintas, dabar vėl esąs nuteistas 25 metams.

• Juozas Urbšys. buvęs paskutinis Lietuvos užsienių reikalų ministeris, išvežtas 1940, grąžintas į Vilnių, ir jam esanti mokama pensija.

• Patvirtinta, kad Vilniaus katedra uždaryta.

• Kaune Prisikėlimo bažnyčioje žaliakalnyje yra įrengtas radijo fabrikas.

• Kaune kunigų seminarijos rektorius esąs kun. K. Žitkus.

Programa laisvėje

Opozocinė darbininkija, pavergta ūkininkija, inteligentijos ir tautybių rezistencija yra nebylė. Jie negali pareikšti savo reikalavimų pasaulio akivaizdoje. Bet jųjų nerašytoje programoje, dėl kurios jie sudeda milžiniškas aukas pogrindinėje kovoje, galima įžvelgti ateities idealą — išlaisvintoje nuo komunizmo valstybėje:

1. "Dirbtuvės darbininkams"—laisvai išrinktos darbininkų tarybos dirbtuvėm valdyti;

2. "Žemės ūkininkams" — panaikinti kolchozus ir sudaryti ūkininkų komitetus žemei padalyti;

3. "Valdžia tautai" — laisvai ir slaptai išrinkti nepriklausomas tautų atstovybes ir sudaryti vyriausybes.

4. "Panaikinti slaptąją policiją"— duoti kiekvienam piliečiui asmens, žodžio ir spaudos laisvę;

5. "Visiškas nusiginklavimas" — perjungti pramonę taikos meto gamybai;

6. "Sienų atidarymas" — sumegsti glaudžius ryšius — ūkinius, kultūrinius, asmeninio draugavimo—su vakarų tautomis.

Reformos sovietų koncentracijos lageriuose

Londono "Observer" papildo Scholmerio informacijas daviniais Amerikos profesoriaus Herbert Passin, kuris apklausinėjo iš Sovietų sugrąžintus japonus belaisvius.

*

Visi tie šaltiniai rodo, kad Sovietai per paskutinius dvejus metus pakeitę baudžiamąją sistemą pagal įstatymus, kurie viešai nebuvę paskelbti. Pakitimas pastebėtas nuo 1954 pavasario, vadinas, sutampa su streikų ir sukilimų, su Stalino mirties metu... O tie pakitimai esą tokie:

* paleidžiami invalidai kaliniai ir tie, kurie suėmimo metu buvo ne vyresni kaip 20 metų; jiems leidžiama grįžti;

* paleidžiami, bet grįžti nevalia tokiems kaliniams, kurie atliko du trečdalius bausmės;

* individualiai sutrumpinamos bausmės tiems, kurie išdirbo stovyklose ne mažiau kaip vienerius metus; tai

Laisvojo ir sovietinio darbininko padėtis

Britų studijos pateikia įdomių duomenų apie gyvenimo sąlygas komunistų pavergtoje Europoje. Duomenys gauti palyginus pačios Britanijos darbininko padėtį su Sovietų Sąjungos ir jos pavergtųjų kraštų darbininko padėtimi. Sovietų Sąjungai ir jos pavergtiems kraštams lyginti duomenys imti iš oficialių sovietinių šaltinių. Kadangi visus duomenis apie okupuotąją Lietuvą sovietai įtraukia į Sovietų Sąjungos bendruosius duomenis, tai apie Lietuvos darbininko padėtį oficialių duomenų skyrium nėra. Todėl ir britų studijos duomenų apie padėtį Baltijos valstybėse neduoda.

Britų ir sovietų darbininko uždarbis

Iš patiektų duomenų matyti, kad prieš II-jį pasaulio karą Britanijos darbininkas savo ir savo šeimos savaitės maistui ("food basket"): duonai, miltams, bulvėms, cukrui, mėsai, pienui, kiaušiniams, sviestui ir kt. riebalams, turėjo išleisti 5,36 valandų uždarbį. 1954 m. Britanijos darbininko savaitės maistui jau užtenka tik 4,21 valandų uždarbio. Tuo tarpu Sovietų Sąjungos darbininkas savo ir savo šeimos savaitės maistui (oficialiomis kainomis) turėjo išleisti 11,36 valandų uždarbį. Taigi daugiau kaip dukart nei Britanijos darbininkas, nežiūrint didelio skirtumo tarp paties maisto kokybės. Britų darbininkas jokiu būdu nesutiktų tenkintis sovietinio darbininko maistu. 1954 m. sovietų darbininko ir jo šeimos maistas oficialiomis kainomis vietoj 11,36 valandų jau kaštuoja tik 9,12 valandų uždarbį. Tačiau, palyginus su britų darbininko 1954 m. padėtimi, sovietų darbininko padėtis 1954 m. ne tik jos neprivijo, bet dar labiau nuo jos atsiliko. Prieš karą sovietų darbininkas savo savaitės maistui oficialiomis kainomis turėjo dirbti 2,11 karto daugiau kaip britas, o 1954 m .sovietų darbininkas savaitės maistui oficialiomis kainomis jau turi dirbti 2,16 karto daugiau kaip britas.

Britų ir sovietinių satelitų darbininkų padėtis

Bet ypač skandalingi rezultatai, palyginus britų darbininko padėtį su sovietų pavergtųjų kraštų darbininko padėtimi. Prieš karą Vokietijos, Lenkijos, Čekoslovakijos, Vengrijos, Rumunijos, Bulgarijos darbininkas savo savaitiniam maistui privalėjo

---

atlieka "revizijos komisijos", paskirtos teisingumo ministerijos;

* patvarkyta, kad kiekviena darbo diena, kurią kalinys atliko normą visu 100%, būtų užskaitoma už tris bausmės dienas.

Scholmerio tvirtinimu, iš Vorkutos, kurioje buvo 500,000 kalinių, ligi š. m. birželio mėn .,kada iš ten grįžo paskutiniai austrai, buvo paleista apie 60%. Esanti tendencija juos laikyti "laisvaisiais" darbininkais, kuriems neleidžiama grįžti, bet kurie gali apsigyventi ne lageryje su "laisvai" atvykusiais darbininkais, arba būti išsiųsti į "plėšinių" sritis, kad ten "įsikurtų".

Pačiuose lageriuose po streikų kiek pagerinta padėtis: nuimtos nuo barakų langų vielos; nuimti nuo kalinių drabužių numeriai; padidintas atlyginimas .

Pakitimo priežastis pirmiausia nurodoma ta, dėl kurios buvo pasmerkti Berija ir Abakumovas — jų sistemos pasiektas nepaprastai menkas ūkinis produktyvumas. Esą naujos "reformos" produktyvumą padidinę. Kita priežastis — kalinių streikai. Nors jie kruvinai buvo numalšinti, bet tuojau po jų kaip tik ir buvo įvesti minėtieji pagerinimai.

dirbti daug mažiau darbo valandų kaip sovietinis darbininkas. 1954 m., po kelerių metų sovietinio socializmo, šių kraštų darbininkas savo savaitės maistui privalo daug daugiau darbo valandų, nei prieš karą, ir, išskyrus Rytų Vokietiją, daugiau net kaip sovietų darbininkas. 1954 m. sovietų darbininkas privalėjo savo savaitės maistui 1/5 mažiau darbo valandų kaip prieš karą. Tuo tarpu Rytų Vokietijos darbininkas 1954 m. savo maistui privalo 37% darbo valandų daugiau, Lenkijos — 66%, Čekoslovakijos — 47%, Vengrijos — 40%, Rumunijos — 38.8%, Bulgarijos — 23,5% daugiau darbo valandų savo maistui nei prieš karą.

Bendras palyginimo vaizdas taip išrodo:

Kraštas	Prieš karą savaitės maistui reikėjo darbo valandų	1954 m. savaitės maistui reikėjo darbo valandų
Vokietijoje	6,54	9,00 (Rytų Vokietijoj)
Britanijoje	5,36	4,21
Sovietų Sąjungoje	11,36	9,12
Lenkijoje	6,33	10,54
Čekoslovakijoje	6,39	9,36
Vengrijoje	7,36	10,33
Rumunijoje	7,42	10,30
Bulgarijoje	7,48	9,24

Uždarbio perkamoji galia

Negeresnis vaizdas ir palyginus atitinkamų kraštų darbininko uždarbio perkamąją galią prieš karą ir 1954 m. šiuo atžvilgiu britų studijos pateikia šiokių duomenų:

Kraštas	Prieškarin. Indeksas	Oficialus valandinis uždarbis 1954 m.	Maisto išlaidos 1954 m.	Uždarbio perkamoji galia 1954 m.
Britanijoje	100	322	250	129
Sovietų Sąjungoje	100	166	128	130
Rytų Vokietijoje	100	163	211	77
Lenkijoje	100	607	1009	60
Čekoslovakijoje	100	91	132	69
Vengrijoje	100	770	1068	72
Rumunijoje	100	17	23	74
Bulgarijoje	100	34	41	83

Taigi britų darbininko valandinis uždarbis, palyginus su prieškariniu, pakilo 222% ir, nors maistas taip pat pabrango 150%, jo atlyginimo perkamoji galia, palyginus su prieškarine padidėjo 29%. Sovietų Sąjungos darbininko 1954 m. oficialus valandinis uždarbis, palyginti su prieškariniu, taip pat pakilęs 66%. Jo maisto išlaidos 1954 m., palyginti su prieškarinėmis, pakilę 28% ir todėl jo 1954 m. atlyginimo perka-

TREMTYJE

Trejų praėjusių metų perspektyvoje

Chicagoje, gausiame LF bičiulių susirinkime, lapkričio 6, J. Brazaitis darė pranešimą apie "Lietuvių Frontą paskutinių Vliko reformų perspektyvoje". Jame išryškino Lietuvių Fronto pasitraukimo iš Vliko motyvus, to pasitraukimo atgarsį kitose grupėse, likusių Vlike grupių pastangas reformuotis ir LF pažiūras į tas dabartines reformas.

Duodame čia to pranešimo ištraukas.

*

Prieš trejus metus rugpiūčio 5 Lietuvių Fronto atstovas Vlike dr. Zenonas Ivinskis įteikė Vliko pirmininkui raštą apie Lietuvių Fronto pasitraukimą iš Vliko ir nurodė to pasitraukimo motyvus. Tas įvykis susilaukė viešų ir neviešų komentaru. Tada jie negalėjo būti visai objektyvūs, nes tuo metu veikė pakilusios emocijos tiek iš vienos, tiek iš kitos pusės. Trejų metų laiko tarpas nors nedidelis, bet pakankamas, kad atvėsintų momento nuotaikas ir leistų išryškinti aną įvykį jau kaip praeities faktą, vieną iš faktų laisvinimo organizacijos istorinėje eigoje. Faktą, kuris iškyla iš ta proga paskleistų dokumentų.

1. Kontraversa dėl pasitraukimo priežasties

Pasitraukimo priežastį vienaip paaiškino pasitraukusieji, kitaip jų oponentai. Pirmieji savo motyvus išdėstė rugpiūčio 5 raštu Vliko pirmininkui .Juos pakartojo ir paryškino Lietuvių Fronto ir Vienybės Sąjūdžio buvę atstovai Vlike pareiškime spaudai (Darbininkas 1952. 10 .7). Juos sutraukė, "sukodifikavo" Lietuvių Fronto Bičiulių suvažiavimas Clevelande 1952 rugpiūčio 31. Pastarajame kalbama:

"... Praktiškai beveik nuo pat Vliko atsiradimo tremtyje buvo nuolat gyvas ir aktualus konsolidacijos klausimas. Daug kartų šį klausimą Vlikas yra mėginęs spręsti. Tačiau juo toliau, juo diskonsolidacija Vlike didėjo. Tam buvo ir tebėra įvairių priežasčių. Tarp jų yra pažymėtinos:

(1) Vliko pasitraukimas iš krašto, nuolatinio tiesioginio ryšio su tauta netekimas, bendros tremties ardomosios nuotaikos;

---

moji galia, palyginti su prieškarine, padidėjusi 30%. Žinoma, kai sovietų darbininko uždarbio prieškarinė perkamoji galia buvo labai žema, tai ir jos 30% pakilimas 1954 m. faktiškai gyvenimo sąlygoms labai nedaug tereiškia. Bet vis jau šį tą reiškia.

Tačiau sovietų pavergtuose kraštuose matyti aiški atžanga. Tiesa, duomenys rodo ir kai kuriuose pavergtuose kraštuose (Rytų Vokietijoj, Lenkijoj, Vengrijoj) oficialų valandinį uždarbį 1954 m., palyginti su prieškariniu, pakilusį. Bet kadangi maisto išlaidos 1954 m., palyginus su prieškarinėmis, nepalyginti daugiau yra pakilusios kaip uždarbis, tai galutinėje išvadoje 1954 m. uždarbio perkamoji galia, palyginus su prieškarine, yra smarkiai kritusi. Rytų Vokietijoje darbininkas tegali įpirkti 77% to, ką galėjo prieškariniu atlyginimu, Lenkijoje — tik 60%, Čekoslovakijoj — tik 69%, Vengrijoje — 72%, Rumunijoje — 74%, Bulgarijoje — 83% prieškarinio įpirkimo.

Kad suklaidintų Sovietų Sąjungos ir jos pavergtųjų kraštų darbininkus dėl Vakarų darbininkų uždarbio perkamosios galios, sovietai dirbtinai nuvertina Vakarų valiutą, oficialiai nustatydami 4 rublius už JV dolerį.

Vt. Vt.

(2) Seiminių politinių partijų linkimas išjungti iš Vliko veiklos rezistencinės kovos organizacijų įtaką;

(3) Nesugebėjimas rasti vieningos formulės visoms Vliko organizacijoms dėl kai kurių buv. Lietuvos diplomatų vadistinių palinkimų;

(4) Vientisinės Lietuvos valstybės idėjos aukojimas partiniam egoizmui, gaivinant kai kurių Lietuvos sričių separatistinius palinkimus ir keliant iš mirusiųjų kai kurių sričių autonomizmą;

(5) Kai kurių Vlike dalyvaujančių organizacijų atsimetimas nuo Vliko 1944 m. vasario 16 d. dekliaracijos, Wuerzburgo 1945 m. liepos 3 d. Vliko grupių susitarimo, 1946 m. Berno konferencijos susitarimų, 1948 m. Baden-Badeno susitarimų;

(6) Tarpgrupinis nepasitikėjimas, skatinąs dirbtinių blokų Vlike susidarymą, jų tarpusavį rungtyniavimą, pastaruoju laiku nevengiant ir nemoralių priemonių tariamam politiniam priešininkui suniekinti;

(7) Ryšium su tremtinių įkurdinimu užjūriuose atėjimas į Vliko sudėtį daugio atsitiktinių žmonių, ėmusių kreipti Vliką vis labiau į šalį nuo jo tiesioginių uždavinių ir sutartinio jiem vykdyti būdo;

(8) Vliko ir Vykdomosios Tarybos darbingumo visiškas sumenkėjimas;

(9) Pastarosios Vykdomosios Tarybos sudarymo būdas diskriminuojant rezistencijos kovos organizacijom vadovaujančius asmenis".

Pagal tą LFB vertinimą Vlikas savo raidoje jau buvo priėjęs tokį laipsnį, kad buvimas jame darės beprasmiškas, ir LF pasitraukimu buvo norima sukrėsti iš vidaus ir priversti reformuotis.

Prieš LF pasitraukimą aktyviausiai pasisakė Kr. Dem. Sąjungos Centro komitetas ir Ūkininkų Sąjungos centro valdyba. Savo bendrame pareiškime (Darbininkas 1952 spalio m.) LF pasitraukimo motyvus pasistengė minimalizuoti tik į vieną vieninteli motyvą — "asmeninį'. Sakė: "J. Brazaičio nepakvietimas į Vykd. Tarybą buvo svarbiausioji L. F. iš Vliko pasitraukimo priežastis", kai "K. Žalkauskas žodžiu ir raštu pareiškė, jog nei jis nei vadinamas laiscistinis blokas nesutinka su prof. J. Brazaičiu Vykd. Taryboj bendradarbiauti".

Pasitraukimo proga sąmoningai buvo sutapatinta su pasitraukimo priežastimis, o moralinė asmens diskvalifikacija pridengta politine diskvalifikacija.

2. Viešasis ir neviešasis argumentas

Kr. Dem. Sąjungos ir Ūkininkų Sąjungos pareiškimas temini "priekaištus" Lietuvių Fronto kandidatui į Vykd. Tarybą, bet kokie tie priekaištai, pareiškime nepaskelbė. Juos patiriame iš J. Brazaičio laiško M. Krupavičiui 1952. 10. 15:

"... Dr. Karvelis nuvalomas nuo jam mesto priekaišto skleidus gandus apie Brazaitį, ir netiesiogine prasme Brazaitis kaltinamas ... Toji rezoliucija Vlike buvo priimta, ir jos turinys Amerikos ir Kanados spaudoje paskelbtas. Tuo kaltinimu paskui rėmėsi ir Žalkauskas, diskriminuodamas Brazaitį."

Laiške taip pat atkreipiamas dėmesys į ypatingą rolę toje byloje dr. Karvelio ir dar keistesnę tos bylos procedūrą. Rašoma:

"Kodėl kaip tik dabar, 1952 m. pavasarį, Dr. Karvelis ėmėsi iniciatyvos tam reikalui. Juk Brazaitis buvo prašęs ištirti Karvelio-Norkaičio kartotus gandus 1951 m. vasaros pradžioje. Kodėl Dr. Karvelis, pats būdamas pakaltinamas, pasidarė teisėju, nors kaip teisininkas žino, kad nemo est judex in causa sua? Kodėl ėmęsis teisėjo rolės, jis nerado reikalo manęs, ...net paprašyti, kad savo paaiškinimus duočiau... To viso nepadarė ir surinkęs "teisiną užakių", pasiūlydamas sprendimą ir apskaity-

mas, kad Vlike rankų užteks tam sprendimui priimti" (tos rankos buvo šešios — vadinamo laicistų bloko nariai ir dr. Karvelis).

Tokis motyvas buvo pavartotas LF atstovo diskvalifikacijai. Juo buvo operuojama viešai. Bet užkulisiuose buvo kitas motyvas, kuris tautininkams ir kitiems jų vadinamo laicistinio bloko nariams buvęs esminis. Jį atskleidžia tautininkų leidinys "Mūsų Pranešimai" 1952 m. Nr. 3:

"Spėjama, jog J. Brazaitis, bendradarbiaujant L. Prapuoleniui, bandė sumegsti arba bent daryti įspūdį, kad sumezgė ryšį su kraštu, ir atitinkamu momentu, neva pasiremiant krašto rezistencijos įgaliojimais, paskelbti veikiančią (atgaivintą) 1941 metų Laikinąją Lietuvos Vyriausybę. Tas ryšio sumezgimas turėjo eiti tam tikrose vietose, gal būt ir Vliko priedangoje ar jo vardu, bet faktiškai Vlikui nežinant ryšio turinio nei jo tikslų. Spėjama taip pat, kad L. Prapuolenis turėjo suvaidinti tame reikale panašų vaidmenį, kaip ir 1941 metais, tik tuo skirtumu, kad dabar visa tai jau nebe po K. Škirpos, bet po J. Brazaičio (kaip anais metais faktiškai ėjusio Laik. Vyr. pirmininko pareigas) firma...

"Žinoma, visa tai yra tik spėliojimai, daromos išvados iš kaikurių reiškinių; konkrečių dokumentų, rodančių, kad tokie planai buvo, žinoma, nėra. Bet toms Vliko grupėms, kurios įtarė esant tokių planų už jų nugaros, susidarė pagrindas nesutikti, kad J. Brazaitis grįžtų į VT ir tuo būdu gautų progos iš vienos pusės tęsti su diplomatais bendradarbiavimo sabotavimą, iš kitos pusės — eventualiai tęsti rizikingą bei eksliuzivistiniais interesais paremtų planų rengimą ar net vykdymą".

Su šiuo užkulisiniu motyvu viešai nebuvo rodomasi; jo vietoj buvo paruoštas anas viešasis kaltinimas, ir jam vykdyti iniciatyva atiduota Ūkininkų Sąjungos atstovui dr. P. Karveliui.

3. Vlike pasilikusiųjų pareiškimai

Kr. dem. ir Ūkininkų Sąjungos pareiškimas LF pasitraukimą įvertino "neigiamai". Efektui sustiprinti KD ir ŪS perėjo į ofenzyvą, skaičiuodami, kuo pats LF "nusikalto". LF buvo kaltinamas, kad palikęs Vlikui "atsitiktinius žmones", kad LF Vlikinis vertinimas nenuoširdus, nes anksčiau LF Vliką kitaip vertinęs, kad LF pasirinkęs mažesnę vertybę — asmenį, — atmesdamas didesnę— Vliką, nes "asmuo yra žemesnė vertybė šiuo atveju už Lietuvos laisvę ginantį Vliką", kad tai LF beprincipiškumo padarinys.

ĮL Nr. 2/39 yra pateikti faktai apie LF vlikinį vertinimą nuo 1946 m. Kad prof. Z. Ivinskis KD ir ŪS, atrodė, tik "atsitiktinis žmogus" — jų skonio ir masto dalykas. Apskritai, šiandien tie kaltinimai yra tik pavyzdys, kaip momentas įkaitino jausmus, kurie aptemdo ir istorinės tiesos pajautimą ir logišką galvojimą .Reikia abejoti, ar šiandien tuos kaltinimus kartotų Krikščionių Demokratų bei Ūkininkų Sąjungos vadovybės. O ir pats Vykdomosios Tarybos pirmininkas kažin ar norėtų kartoti tada mestus frontininkams kaltinimus, kad jie parodę savo "nedemokratišką galvojimą", "nenorą ar nesugebėjimą daugumos valią ir lietuvių vienybę statyti augščiau už savo politinės srovės interesus" (Elta 1952. 10. 1). Tačiau ano meto nuotaikos būdingos tuo, kad iš jų plaukė tolimesni Vliko persitvarkymo žygiai...

Jei Krikščionių Demokratų ir Ūkininkų vadovybė neslėpė savo nepasitenkinimo LF pasitraukimu, tai tautininkai ir liaudininkai neslėpė savo pasitenkinimo. Liaudininkų atstovas J. T. (Jakstyris) rašė:

"Nors šis įvykis ir sumažino Vliko

bazę, tačiau jis teigiamai paveikė tas sąlygas, kuriose naujai Vykdomajai Tarybai teks dirbti. Kelias į jėgų konsolidaciją pačiame Vlike liko atviras ("Lietuva" 1952 Nr. 2).

Tautininkai dar labiau reiškė džiaugsmą. Jų atstovas T. Šidiškis, klausiamas, ar frontininkų pasitraukimas iš Vliko nesusilpnino paties Vliko, aiškino "Dirvoje": "Ir taip ir ne. Taip, nes kiekviena jėga yra reikalinga.. Ne, nes frontininkų monopolistinės tendencijos suardė Vliko vidaus santykių darną, sukiršino lietuviškąją visuomenę, suardė santykius su Lietuvos diplomatais ir tuo paralyžiavo tiesioginius Vliko darbus".

Tautininkų laikraštis "Vienybė" išreiškė bendrą likusiųjų Vlike džiaugsmą: "Yra įspūdžio, kad Vlike likusių politinių partijų vyrai ir kaikuri spauda džiūgauja ir sako—dabar tai jau viskas bus tvarkoje, iš Vliko pasišalino L. Fronto diktatūra, vienos srovės dominavimas. Tai, girdi, iki šiol trukdė bendrą darbą".

Sutraukiant tuos atsiliepimus, bendra išvada tokia: LF nurodytus Vliko trūkumus Krikščionys Demokratai ir Ūkininkų Sąjunga kategoriškai paneigė. Laicistų pareiškimai kaikuriuos trūkumus pripažino, bet atsakomybę už juos vertė frontininkams ir reiškė džiaugsmą, kad LF pasitraukus a) ateis susipratimas su diplomatais, konkrečiai Lozoraičiu; b) ateis Vliko vidaus konsolidacija; c) pakils Vliko darbingumas.

Tokias viltis Vlike likusieji sudarinėjo visuomenėje. Sunku pasakyti, ar patys tuo tikėjo. Trejų metų perspektyva aiškiau parodo, kiek pagrindo turėjo LF teigimai apie Vliko negeroves, kiek turėjo pagrindo jų oponentų pareiškimai, kad su frontininkų pasitraukimu tos negerovės dingsiančios.

Tiesa, ir po trejų metų nėra vienos minties dėl Vliko raidos per tuos trejus metus: ar jis ėjo stiprėjimo, ar silpnėjimo keliu. Mums atrodo, kad visais trimis minėtais punktais, kuriais pasilikusieji Vlike reiškė džiaugsmą ir viltis LF pasitraukus, —Vlikas per tuos trejus metus yra žengęs atgal. Konsolidacijos su diplomatais viltis baigėsi vienas kito dezavuavimu Bonnoje ir dviejų atstovų atsiradimu. Konsolidacijos pačiame Vlike viltys baigėsi dviejų naujų organizacijų iš Vliko pasitraukimu, Viltys pašalinti darbingumo paralyžavimą tedavė politinėje srityje tokį rezultatą, kad Vlikas, kuris dar prieš LF pasitraukimą buvo ėmęsis iniciatyvos sukurti atstovybę Madride ir Bonnoje, po trejų metų yra atsidūręs užpakaly estų ir latvių. Lietuvos atstovybės Madride nėra, Bonnoje — reikalas sukompromituotas.

Nebuvo džiaugęsi likusieji Vlike tik vienu dalyku, kad, pasitraukus LF, pagerės moralės lygis tarpgrupiniuose ir Vliko narių tarpusavyje santykiuose, Naujas viešas skandalas dėl tautininkų atstovo T. Šidiškio, dėl V. Rastenio laiško, nebūta lig tol polemika dėl Simonaičio, Karvelio, Žalkausko, Gelžinio yra akivaizdi to moralinio lygio atestacija.

Tie trūkumai, kurie LF buvo pareikšti prie trejus metus, dabar pasirodė dar sustiprėję. Apie juos ėmė kalbėti jau ne tik šiokia ar tokia opozicija Vlikui, bet ir patys Vliko pozicijos žmonės bei jų spauda. Bent iš dalies tai ir privedė prie pastangų imtis reformų, į kurias LFB suvažiavimai pakartotinai savo rezoliucijose skatindavo, nors ir būdami šalia Vliko.

4. Naujų reformų pastangos

Reformų metmenys jau paskelbti: Vlikas posėdžiaus Amerikoje; čia turės prezidiumą; VT liks Europoje; kiekviena grupė Vlike turės po tris narius su balsu; keičiami Vliko ir VT pirmininkai...

Derybose dėl reformų buvo esminis klausimas: kelti Vliką į Ameriką ar palikti Europoje. Pirmai minčiai labiausiai atstovavo soc. demokratai, remiami ūkininkų partijos; antroje pusėje stipriausiai reiškėsi kr. demokratai, o kai jie kapituliavo, Vienybės Sąjūdis. Liaudininkai su Ūkininkų Sąjunga labiausiai ieškojo kompromiso. Kompromisas buvo dvejopas: sutarta faktiškai Vliką perkelti į Ameriką, bet formaliai apie tai neminėti; sutarta palikti Europoje ne delegatūrą, kaip norėjo soc. demokratai, bet Vykdomąją Tarybą, kurios veikla apimtų ne tik Europą. Tautininkai šiose kombinacijose laikėsi nuošaliai, kai buvo nepriimtas jų siūlymas reformas pradėti nuo Vliko bazės praplėtimo naujomis grupėmis (LF, R. Santarvė, Atgimimo S-dis, Vilniečių Sąjunga) ir Vliko veiklą atriboti nuo srities, kuri turinti priklausyti diplomatams. Tada tautininkai ir laisvės kovotojai pasitraukė iš Vliko. Gal būt galėtų likusieji Vlike paskelbti pareiškimą, kuriame kartotų apie tautininkus tuos žodžius, kuriuos tautininkai pasakė apie pasitraukusį LF: gerai, kad pasitraukė, nes jie "suardė Vliko santykių darną, sukiršino lietuviškąją visuomenę... ir tuo paralyžiavo tiesioginius Vliko darbus".

Mums rodosi, kad Vliko reformos užuomazgoje esama nesėkmės. Būtent:

+ Reformoje labiau prasimuša grupių rūpestis išsilaikyti užimtose Vliko organizacijos pozicijose, negu rūpestis darbu Lietuvos reikalui. Tai ypačiai rodo vlikinių grupių pastangos lenktyniuoti ne naujais sumanymais laisvinimo darbe, bet sumanymais pertvarkinėti Vliko organizaciją, Lietuvos reikalų atstovavimą monopolizuojant sau ir stumiant į šalį jaunesnes grupes, kilusias rezistencinės kovos karštyje ir turinčias neabejotinai stipresnį užnugarį tremties visuomenėje už eilę fiktyvių grupių, esančių Vlike. Reforma tuo susiaurina Vliko visuomeninę atramą. Aiškinimas, kad grupė, turėdama tris atstovus, galėsianti vieną ar kitą atstovą perleisti jai gimininga satelitinei grupei, tik labiau pabrėžia senųjų partijų nesveikas monopolistines tendencijas—grupių, kurių faktinį užnugarį tremties visuomenėje parodė ir patys Amerikos lietuvių bendruomenės rinkimai... **Kas nori realių reformų, šiandien negali apsieiti be atramos iš vienos pusės į krašto rezistencijos tradicijas, iš antros — į tremties visuomenę.**

+ Dėl Vliko negerovių nėra kalta tik organizacinė Vliko struktūra ir veikimo vieta. Ar Vlikas bus Europoje, ar Amerikoje, ar jis bus sukomplikuotas net keturių augštų santvarka (Vlikas-prezidiumas-Vykdomoji Taryba-Tarnybos) ar tik dviejų — nuo to nepriklauso jo veikimo sėkmingumas. Vliko darbas "susiparaližiavo" pirmiausia dėl to, kad jame pritrūko principinio, idėjinio vieningumo. Jame diametraliai išsiskyrė supratimas Vliko kompetencijų ir funkcijų tarp linkusių į demokratiją ir linkusių į vadizmą. Vieniems Vlikas organiška tautos atstovybė tremtyje, turinti vyriausybines funkcijas, kitiems jis tik visuomeninių organizacijų sambūris. Šitas idėjinis skirtingumas sukliudė Vliko veiksmingumą ir jo rezultatas: Madride ir Bonnoje Lietuvos atstovavimo reikalas yra nepatenkinamas, jei nevadinsim aštresniu vardu... Keliai iš to dvilypumo čia tegalėtų būti dvejopi: **arba išjungti tuos kompetencijos ginčus ir skirti žmones į atitinkamus postus tokiais titulais, kurie nešokiruotų antros pusės ir tik savo veiksmais, kaip lietuvių atstovai, reikštųsi svetimųjų akyse, arba — skaudesnis kelias: išsijungti iš paties Vliko vienai ar antrai nepritariančiai pusei.** Antrą išeitį davė tautininkų grupių pasitraukimas. Likosi vadinamos demokratinės grupės. Nežinia, ar jos sugebės pakilti augščiau savęs ir pa-

sidaryti išmintingas išvadas Vliko veikimui ir prestižui atgaivinti.

+ Išmintis reikalautų netikėti ,kad asmuo daros tinkamas darbui tik dėl to, kad jis yra skirtas garbingos organizacijos. Konstruktyvūs planai ir darbai reikalauja didesnio pajėgumo negu kalbos apie organizacijos baldų perstatinėjimą... Albert Schweitzer pastebėjo, kad mūsų laikų civilizacijos smukimas reiškiasi tuo, kad tikėjimas yra sudėtas į organizaciją. Jei organizacija veikia gerai, skiriamas jai nuopelnas, jei blogai — ji kaltinama. O iš tikrųjų organizacija yra tiek gera ar tiek bloga, kiek mes patys esame geri ar blogi, mes, asmens, žmonės. Žmonių klausimas yra pagrindinis ir Vliko reformoje. Čia ne vieta kelti klausimas, ar tie, kurie tas reformas planuoja ir žada vykdyti, yra asmens ar tik atstovai. Bet jų planuojamos reformos kryptis juos pačius atestuoja.

*

Ryšium su persitvarkymais Vlike buvo nekartą minimas ir Lietuvių Fronto vardas. Pastabos sukosi apie du dalyku: LF ir Vliką, LF santykius su kitomis grupėmis. Buvo skelbiama spaudoje, kad frontininkai, pajutę, jog jiems nesą naudinga būti šalia Vliko, nori grįžti (N. Lietuva); buvo skelbiama, kad į Vliką LF turi būti grąžinamas (Draugas); buvo siūloma bendradarbiauti pirmiausia tarp LF ir krikščionių demokratų.

Už tuos balsus tenka čia dėkoti — vistiek, ar jie palankūs ar nepalankūs, nes juos reikia vertinti kaip pripažinimą, kad tremtyje LF bičiulių veikla yra visuomeninė jėga, kurios reikšmės tylomis negalima apieti. Tie balsai kilo be jokios LF vadovybės iniciatyvos, nors tiek, kiek juose reiškiamas noras matyti LF bendroje laisvinimo vadovybėje, jie nėra svetimi ir LF vadovybei. Tačiau apžvelgta Vliko reformos kryptis maža teduoda pagrindo viltims, kad padėtis galėtų būti iš esmės pakeista. O su krikščionimis demokratais ar su kitomis visuomeninėmis bei rezistencinėmis grupėmis esame lygiai pasiryžę bendradarbiauti, jei tik yra bendras siekimas ir lygiai bendras geros valios pasireiškimas. Tuo reikalu paliekant atviras duris, betgi LF bičiuliams netenka pristabdyti tempo savame kelyje. Turime savo jėgas ir toliau jungti į tas sritis, kurios darbininkų šaukte šaukiasi. (Toliau buvo minimos atskiros sritys, kur frontininkų jėgos pasireiškia, kur jos dar reikalingos ir kaip jie turi veikti organizuotai ir solidariai).

Ties vieno lietuvio klaipėdiečio byla

Apie dviejų valstybių ar grupių savitarpinį palankumą nesunku kalbėti bendrais žodžiais, nes jie nieko konkrečiai neįpareigoja. Savitarpinio santykiavimo turinį sudaro konkretūs faktai ir problemos. Juos sprendžiant ir susidaro tikrasis santykiavimas. Santykiuose tarp lietuvių ir vokiečių sustojame prie vieno tokio konkretaus fakto.

*

Klaipėdietis Jonas Grigolaitis paprašė Vokietijos vyriausybę atlyginti jam už nacių kacete išsėdėtą laiką. Jo prašymas buvo 1950 atmestas. Grigolaitis padavė skundą Darmstadto teismui. Teismas tik 1954 kreipėsi į ekspertą dr. Helmuth Hocker,

kad jis pareikštų savo nuomonę apie Lietuvos ir Vokietijos santykius nuo 1933 iki 1941 ir Jono Grigolaičio rolę juose. Ekspertas savo nuomonę pristatė 1955 sausio 18 surašytą 16 puslapių ir padarė išvadą, kad J. Grigolaitis neturi teisės į atlyginimą, skiriamą nacių aukoms.

1. Kokiu keliu tai priėjo?

Ekspertas konstatavo, kad J. Grigolaitis gimė 1902 Šilutės ap. Klaipėdos krašte. Baigęs Kauno universitetą, 1931 buvo "Lietuvos Keleivio" ir "Ostsee - Beobachter" redaktorius, 1933-35 "Santaros" draugijos (tautininkų režimo) vadovybės narys, 1936-38 Klaipėdoje ėjusio "Baltischer Beoabchter" redaktorius, Eltos atstovas Klaipėdoje. Klaipėdą prijungus prie Vokietijos, Berlyne buvo suimtas, bet Lietuvos vyriausybės intervencija paleistas ir išvarytas iš Vokietijos. 1939 optavo už Lietuvą ir priėmė jos pilietybę. 1941 vasario repatriavo į Vokietiją, bet ten 1941. 5. 13 buvo suimtas ir laikomas ligi karo galo Oranienburg-Sachsenhausen koncentracijos stovykloje.

Prie klausimo — duoti jam ar neduoti atlyginimą už kacetą—ekspertas prieina iš tokios pusės: ar Grigolaitis buvo kalinamas ideologiniu pagrindu ar kuriuo kitu, nes įstatymas tenumato atlyginti persekiotiems už "politinius įsitikinimus", už tautybę, už pasaulėžiūrą ar politinį priešingumą. Pats Grigolaitis buvo parėmęs savo prašymą tuo, kad jis nukentėjęs kaip žurnalistas dėl savo antinacinio nusistatymo.

Per 15 puslapių nagrinėjo Hocker Vokietijos ir Lietuvos santykius dėl Klaipėdos ir užbaigė tokiomis išvadomis:

1. Klaipėdos krašte tautybių kova buvo ne atsiliepimas į nacionalsocializmo pasireiškimą, o grynai tautinis rungtyniavimas tarp Lietuvos ir Vokietijos, kuriame vokiečių tautybės politinis ir moralinis stiprumas buvo atremtas į paramą reicho, sutapdinto su nacionalsocializmu.

2. Progą padėčiai paaštrėti Klaipėdos krašte po 1932 davė radikalus iš lietuvių pusės Klaipėdos statuto laužymas, sukėlęs Vokietijoje aštrų gynimąsi, kuris galų gale privedė prie Anschlusso. Juo mažiau kuri valstybė spaudė savo vokiečių mažumą, juo mažiau pagrindo tame krašte turėjo ir radikalios nacionalsocializmo idėjos, kaip tai rodo šiaurės Schleswigo pavyzdys.

3. Neaišku ,kuriais sumetimais skundėjas (J. Grigolaitis) tariasi kovojęs su nacionalsocializmu: prieš žydų persekiojimą, prieš demokratinių partijų persekiojiml, prieš neteisėtą visų priešininkų persekiojimą, prieš nacionalsocializmo siautėjimą, prieš katalikų bažnyčios persekiojimą, prieš autoritetinės-fašistinės valstybinės formos kūrimą,—visi tie reiškiniai buvo randami tautininkų Lietuvoje lygiai taip pat kaip nacionalsocialistinėje Vokietijoje. Bet skundėjas tarnavo tai Lietuvos valstybei tarp kitko kaip Eltos narys.

4. Laikraščiai, kuriuose skundėjas dirbo, varė prolietuvišką liniją Klaipėdos krašte, t. y. stovėjo už Lietuvos vartojamas persekiojimo priemones. Jei bent skundėjas būtų stovėjęs už taikingumą Klaipėdos krašte, deja, jis virto šalim, pasisakydamas vienašališkai už Lietuvą; tai ir suprantama atsižvelgiant į jo kilimą.

5. Kad skundėjas optavo 1941 už Vokietiją, jis tai darė grynai iš bolševizmo baimės, bet ne iš simpatijos Vokietijai.

Tokios eksperto išvados. Pagal jas J. Grigolaitis nepriklauso tai kategorijai žmonių, kurių kalinimas nacių stovyklose turi būti atlyginamas.

2. Išvados nėra vykusios

Negalima nepasigrožėti formaliniu kruopštumu ir rūpestingumu, su kuriuo ekspertas darė santykių tarp Vokietijos bei Lietuvos dėl Klaipėdos krašto apžvalgą. Jo pavyzdys rodo, kaip reikia savo reikalus pristatyti. Bet to negalima pasakyti apie eksperto išvadas. Jos yra ir nelogiškos ir neteisingos.

Nelogiškos, nes:

1. eksperto nurodomi įstatymo žodžiai apie persekiojimą dėl **tautybės** tinka tam atvejui, kurį ekspertas rado savo išvadų pirmame punkte — kad Klaipėdos krašte vyko tautybių susikirtimas, ir Grigolaitis buvo vienoje tų susidūrusių tautybių pusėje; vadinas, Grigolaitis nukentėjo dėl tautybės;

2. ekspertas keliais atvejais ir pačios išvados pirmame punkte pripažįsta, kad Klaipėdos krašte vokiečių tautybės žmonės, siekdami susijungti su reichu, reichą sutapdino su nacionalsocializmu; taigi jei Grigolaitis nukentėjo nuo vokiečių, tai dėl to, kad tie vokiečiai išganymą matė nacionalsocializme ir už tą nacionalsocializmą kovojo, lygiai kaip Grigolaitis kovojo prieš vokiškumą ir sykiu prieš nacionalsocializmą; vadinas, Grigolaitis nukentėjo už priešiškumą nacionalsocializmui;

3. ekspertas patvirtina, kad ta kova ypačiai suaštrėjo atėjus į valdžią nacionalsocializmui. Tai dar labiau pagrindžia ,kad kovą tarp lietuvių provokavo nacionalsocializmo sąjūdis.

Eksperto išvados, nelogiškos išvados, plaukia ne iš logiško jo paties pateiktos medžiagos vertinimo, o iš apriorinio neigiamo nusistatymo bylos atžvilgiu. Tam aprioriniam nusistatymui propagandiškai pagrįsti, tikriau efektui sudaryti ir Grigolaičio argumentacijai susilpninti ekspertas puikiai išnaudoja Lietuvos buvusio režimo faktą: girdi, kaip Grigolaitis galėjo kovoti su nacionalsocializmu, jeigu pats buvo organizacijos priešakyje ir tarnyboje to režimo, kuris vykdė autoritetizmą, persekiojo demokratinius principus, politinius priešininkus ir t.t. Jei kas norėtų pasakyti, kad Lietuvoje nebuvo autoritetizmo, ekspertas užbėga už akių ir tokiam, nurodydamas užs. reikalų ministerio St. Lozoraičio pareiškimus Vokietijos diplomatui, pabrėžiančius autoritetinio režimo reikalingumą...

Praeities režimo faktas sunkina padėtį dabar ne tik tiem, kurie buvo su juo daugiau ar mažiau sutapę...

3. Kelias tinkamesnei išeičiai

Eksperto rašto išvados, kaip minėta, yra padiktuotos ne loginio juridinio galvojimo, bet apriorinio politinio nusistatymo, net su tam tikro kerštavimo priemaiša. Dėl to jos ir neteisingos. Be abejo, pats Grigolaitis bylą varys toliau. Bet šioje vietoje tenka jį atsiprašyti, kad jo asmeninį atvejį čia keliam viešumon. Jo byla, mums atrodo, viešojo pobūdžio, nes paliečia apskritai lietuvių-vokiečių santykius, parodo dabartinių vokiečių dalies nusistatymą lietuvių atžvilgiu. Ir dėl to ji reikalinga ne vieno Grigolaičio dėmesio.

Jis pats, reikia manyti, ir toliau laikysis teisinio kelio. Tačiau vien teisinėje plotmėje vargiai ši byla bus patenkinamai išspręsta. Atrodo, kad ji galėtų rasti priimtinesnį sprendimą, jei būtų pasistengta iškelti iš teisinės į daugiau žmogiškųjų santykių plotmę.

Atsimenant, kad lietuviai turi didelį priešą — tą patį kaip ir Vokietija; kad lietuviams teko ir teks santykiauti su vokiečiais kaip mažesniam kaimynui su didesniu ne vienai dienai,—reikia atsisakyti tiek šioje, tiek ir panašiose bylose nuo rūstaus poleminio ir formalinio at-

Tarptautinis istorijos mokslų kongresas Romoje

Ženevos dvasios vienas iš padarinių — kad Sovietai savo idėjos propagandą atkėlė šiapus uždangos į mokslinę bei kultūrinę plotmę. Viena iš tokių pozicijų, kur sovietų mokslininkai pasireiškė su visu agresyvumu, buvo šiemetinis istorikų kongresas Romoje. Kongreso pirmininkas kapituliavo prieš agresiją ir leido diskriminnuoti to kongreso dalyvius, pavergtųjų kraštų mokslininkus, kurie drįso pasireikšti šiose pozicijose prieš sovietines tezes. Malonu pažymėti, kad prof. Zenonas Ivinskis buvo vienas iš tų pirmųjų, kurie šioje mokslinėje arenoje pasipriešino kultūrbolševizmo agresijai. Tatai buvo tinkamai spaudoje pastebėta. Už tai prof. Ivinskis susilaukė gausių sveikinimų. Bet ryšium su tuo kongresu mums rūpėjo ir kitas klausimas — į ką gi istorijos mokslininkai šiais laikais labiausiai kreipia savo dėmesį... Į kelis tos rūšies klausimus, pateikiame prof. Zenono Ivinskio atsakymą:

*

— Kuriam tikslui rengiami tarptautiniai istorikų kongresai?

Istorijos kongresų tikslas yra sunešti į vieną tarptautini forumą naujausius tyrinėjimų rezultatus. Jie buvo šiame kongrese patiekti ištisų paskaitų ir trumpų pranešimų forma. Tarptautiniai istorijos kongresai yra šaukiami kas penkeri metai. Pirmasis kongresas po II-jo D. Karo (iš eilės 9-sis) įvyko 1950 m. Paryžiuje. Romos kongresas buvo susilaukęs iki šiol daugiausia lankytojų, pranešėjų ir paskaitininkų. Jau prieš pat kongresą buvo išleisti jo darbų septyni tomai. Aštuntasis patieks diskusijas. Pirmą kartą šitame kongrese oficialiai dalyvavo ir Sovietų Sąjungos delegacija. Anksčiau istorijos kongresuose nebuvo pasirodžiusi Vatikano delegacija. Ji čia pasirodė taip pat pirmą kartą.

Gana svarbią vietą per tokius kongresus, žinoma, užima kontaktai, pažintys. Mokslininkai vieni apie kitus daug žino iš knygų ir studijų. Kongresuose jie pagaliau turi progos susitikti, įgyti vienas kito optišką vaizdą... Ir sausam, kabinetiniam knygų žmogui reikia laikas nuo laiko platesnio asmeninio ryšio, nuomonių pasikeitimo.

— Kokios naujos istorijos mokslo problemos buvo svarstomos šiame kongrese ir kas tam kongresui davė vieningos minties?

---

sikirtimo ,kuris retai kada ir retai ką suartina ir padeda susiprasti.

Iš kitos pusės reiktų sugestijuoti ir vokiečius turėti priešais akis platesnę perspektyvą — lietuvių nueitą skausmingą kelią nacionalsocialistinių vokiečių prievartoje; sustoti prie lietuvių parodytos širdies ir paramos tiems šimtams ir tūkstančiams vokiečių, kurie atsidūrė Lietuvoje gindamiesi nuo bado mirties bolševikų vergijoje. Tada prašnektų gal žmogiškoji dvasia, ne paragrafai ir resentimentai, ir paskatintų palankiau pažiūrėti į vieno lietuvio reikalą vardan vieno iš daugelio pagelbėtų vokiečių...

Kaip būtų atrodę, jei lietuvis ūkininkas, kai pas jį atvyko iš Karaliaučiaus vokietis duonos prašyti, būtų pasakęs: "Palauk, atsiklausiu jurisconsulto, kaip buvo ten su vokiečių atsisakymu žąsis pirkti ir pan."

Lig šiol vokiečių centriniai organai buvo palankūs eiti prie reikalo šioje plotmėje... Perkelti konkretų Grigolaičio ar panašius lietuvių-vokiečių reikalus į suminėtą žmogiškojo santykiavimo plotmę derėtų tiems veiksniams, kurie yra prisiėmę pareigą kalbėti lietuvių vardu ir už lietuvių reikalus Vokietijos sostinėje.

J. B.

Vieningą mintį šiame kongrese būtų sunku ir surasti, nebent tik tiek, kad iš kiekvienos srities vis norima patiekti **naujausius rezultatus**, kas nauja yra susekta, surasta, ar ištyrinėta. Ir istorikai yra jau išsispecializavę atskirais kraštais, šimtmečiais, net atskiromis siauromis sritimis. Praeito šimtmečio Rankės tipo universalių istorikų "rasė", jeigu prie jos sintetiko Toynbee nebeskaityti (jis buvo irgi Romoje), yra jau išmirusi. Tad ir šitame kongrese vienas žmogus jokiu būdu nebegalėjo visko apžvelgti. Per dešimtį dienų (kaikurios sekcijos savo paskaitas pradėjo 3 dienos prieš oficialų atidarymą) kartais būdavo vienu metu paraleliai skaitoma po 6-8 paskaitas. Tiesa, užbaigiant kongresą keliems referentams buvo pavesta padaryti kongreso darbų apžvalgą. Bet ir čia vienas referavo apie senąją istoriją, o kiti atskirai apie vidurinius amžius, naujuosius ir naujausius laikus. Kalbėtojų buvo su pagrindu nusiskųsta, kad jau yra pasidarę sunku sintezėn suvesti naujausius duomenis. Ir istorijos tyrinėjimuose yra atėjusi krizė, atėjo išsibarstymas smulkiais tyrinėjimais, savotiškas sueižėjimas. Tad ir kongresai sunkiai begali pajėgti nurodyti bendrą kryptį atskiroms sritims. Ir šiame kongrese lengviau buvo susitarti tik atskirų specialių sričių mokslininkams (paleografija, diplomatika, naujausios istorijos šaltinių publikacija). Įspūdis dažnai buvo, jog paskaitininkai padarė pranešimus iš savo siauros srities, nesižvalgydami į kokius bendrus nurodymus ir nedaug dėmesio rodydami kitoms paskaitoms, kurių tikrai buvo perdaug. Diskusijose, tiesa, dažnai buvo skaitomi papildymai, ar daromi priekaištai iš iš anksto paruošto teksto, nors prieš tai kalbėjusieji jau buvo kai ką nauja pasakę, ko nebereikėjo kitiems kartoti. Kaip Freiburgo (Vok.) un-to prof. Ritter savo užbaigos rėsumė teisingai nurodė, dažnai buvo pasigendama moksliškai kūrybinės minties... Gal jai kliudė ir užėję dideli karščiai per visą rugsėjo pirmąją pusę...

— Kiek lietuviai dalyvaudavo anksčiau istorikų kongresuose, ir kiek jie prisidėjo prie lietuvių ryšių su kitų tautų istorijos mokslininkais?

Mano žiniomis, pirmasis istorikų kongresas, kuriame lietuviai aktyviai dalyvavo su paskaitomis, buvo 1938 m. rugpiūčio mėn. Zueriche įvykęs, iš eilės 8-sis tarpt. kongresas. Ten mudu su prof. Aug. Janulaičiu, kaip Lietuvos istorijos draugijos nariai, gavę iš švietimo ministerijos oficialią komandiruotę, skaitėme paskaitas iš Lietuvos kultūros ir teisės istorijos srities. Trečioji paskaita buvo tik perskaityta neatvykusio, bet tada Kaune gyvenančio rusų emigranto prof. I. I. Lappo. Mūsų paskaitos buvo sukėlusios daug gyvo susidomėjimo. Apie jas ir lietuvių delegacijos pasisekimus rašė lietuvių spaudoje Zueriche tada pedagogiką studijavęs Ant. Valiukėnas. Zuericho kongrese dar aktyviai reiškėsi per diskusijas, — ypač prieš lenkus (kaip ir šiemet Romoje) — dr. J. Deveikė-Navakienė. Anuomet niekas netrukdė Lietuvos vardu dalyvauti kongrese ir jame kalbėti. Tada dar ten nė "trukdytojų" nebuvo...

Tiesa, dar galima pridėti, jog latviai 1937 m. rugpiūčio mėn. buvo suorganizavę Pabaltijo istorikų kongresą. Jame dalyvavo ir lenkai, ir vokiečiai. Buvo dar be trijų baltų tautų, ir kitų aplinkinių kraštų istorikų. Ten lietuviai sudarė gausesnę delegaciją. Lietuviai paskaitė 5 paskaitas (E. Volteris, J. Puzinas, I. Jonynas, A. Janulaitis, Z. Ivinskis). Tame kongrese dar dalyvavo ir Dr. M. Račkus. Tuo ir baigėsi Pabaltijo istorikų kongresai, jų I-jo darbus išleidžiant storame tome (1938).

Kai 1928 metais Oslo (Norv.) vyko 6-sis istorikų kongresas, ten dar nė vienas lietuvis neišdrįso nukelti ko-

jos. Nė 1933 m. 7-me kongrese Varšuvoje, žinoma, negalėjo būti lietuvių, nebent kokis tautietis istorikas iš Vilniaus krašto (be pranešimo). Tad tik Zueriche pirmą kartą buvo išeita į tarpt. forumą su paskaitomis, kurių rėsumės yra kongreso darbuose išspausdintos. Tiesa, Paryžiaus kongrese prieš penkeris metus dalyvavo p. J. Deveikė.

Šių metų kongrese Romoje iš Pabaltijo istorijos tebuvo vienintelė paskaita, liečianti mūsų kultūros istoriją. Joje aš buvau pasiryžęs savo naujausias išvadas iš iki tol nenaudotos medžiagos Vatikano ir jėzuitų archyvuose pateikti trumpame pranešime apie jėzuitų vaidmenį katalikybės restauracijoje Lietuvoje (knygos lietuvių kalba, liet. giesmės, hierarchijos stiprinimas ir tt.). Pranešimo rėsumė buvo išversta prancūziškai. Ji yra išspausdinta.

Kai komunistai sutrukdė po paskaitos akademiškai pravesti diskusijas, tai buvo tik naujas ženklas ir įrodymas, jog tokie kongresai yra mums pasilikusi svarbi ir beveik vienintelė platforma, kur ir mes galime pareikšti savo balsą, ar kam jis patinka, ar ne. Per tokius kongresus mes galime prieš oficialius Tarybų Sąjungos delegatus pareikšti savo nusistatymą ir vienu ar kitu būdu mokslinėje potmėje atstovauti jų pavergtos lietuvių tautos laisvajai valiai. Galima dar pridėti, jog šitame kongrese dar, be J. Deveikės, kuri po eilės paskaitų vis dalyvavo diskusijose, dalyviais buvo ką tik Gregorijanos un-te pradėjęs paleografiją dėstyti Tėvas P. Rabikauskas, S. J. ir kun. R. Krasauskas.

Savaime aišku, kad tokie kongresai, — turiu galvoje pirmiausia šitą — duoda geros progos užmegsti įvairių pažinčių, turimas pagilinti. Gaila tik, kad lietuvių būrelis buvo ir šį kartą labai negausus. Šiame kongrese lietuviai turėjo progos sueiti į naujas pažintis. Ypač aš pasinaudojau ta proga po plačiai nuskambėjusių nutrauktų diskusijų.

Z. Ivinskis

GYVOJI MINTIS

Naujų tarptautinių sambūrių (ekipų) kelias

"Nouvelles Equipes Internationales," sutrumpintai NEI vadinamos, tikrovėje yra krikščioniškai-demokratiškų politinių partijų unija, arba internacionalas, kuris reiškiasi greta su socialistų ir liberalų internacionalais. Jei NEI vardas yra labiau prigijęs prancūziškai kalbančiuose kraštuose, tai antrasis oficialus vardas "Union der Christlichen Demokraten" yra daugiau, galima būtų pasakyti išimtinai, vartojamas vokiškai kalbančiose šalyse. Organizacija verta dėmesio, kiek ji reiškiasi naujomis idėjomis ar dinamiškais veiksmais Europos dvasinei stagnacijai sumažinti. Tuo domėdamiesi, pateikėme eilę klausimų p. Ed. Turauskui, kuris NEI atstovavo paskutinėje PJT sesijoje New Yorke. Turime malonumo pateikti jo paaiškinimus.

1. NEI įkūrimo mintis kilo paskutiniajam pasauliniam karui baigiantis lygiagrečiai šveicarų katalikų konservatorių liaudies partijos ir naujos prancūzų partijos MRP (Mouvement Republicain Populaire) arba lietuviškai: Respublikoniškas Liaudies Sąjūdis vadovybėse.

Galutinę savo organizacinę formą NEI įgijo 1947 metais.

2. Dabartiniu metu NEI yra atstovaujamos šios tautos: Austrija, Belgija, Italija, Liuxemburgas, Didž. Britanija, Olandija, Šveicarija, Prancūzija, Vak. Vokietija — viso 10, ir šios pavergtos tautos: Baskai, Bulgarai, Lietuviai, Lenkai, Rumunai, Vengrai, Jugoslavai.

3. Atstovavimas paskirų tautų NEI praktikuojamas dvejopu pagrindu: principe kiekviena tauta sudaro savo tautinę NEI ekipą. Germanų kultū-

ros šalyse ekipą sudaro visa krikščioniškai-demokratiškus principus atstovaujanti **viena partija**: pvz. Vak. Vokietijoje CDU, Austrijoje — CSP ir t.t. Gi lotynų kultūros kraštuose tautinės ekipos sudaromos iš vyraujančios vienos (arba dviejų) partijų atstovų ir paskirų nepartinių asmenybių, arba iš dviejų ar trijų partijų. Taip yra Prancūzijoje, Belgijoje, Olandijoje.

Lietuvių ekipą pradžioje buvo sudariusi viena L. Kr. Dem. Partija, bet vėliau ji buvo praplėsta į Ūkin. S-gą ir Darbo Federaciją. Buvo sudaryta du liet. NEI ekipos centrai: JAV-se ir Europoje su bendra viršūne, susidedančia iš abiejų centrų atstovų, priešakyje. Pirmame centre buvo 10 asmenų, o antrame — 11. Iš pastarųjų 2 jau yra išemigravę: kun. J. Krivickas į JAV ir kun. dr. F. Jucevičius — į Kanadą. Vadinamoje viršūnėje arba NEI lietuvių ekipos vykdomame komitete buvo šie asmenys: prof. K. Pakštas — pirmininkas, Ed. Turauskas — I vicepirmininkas, dr. S. Bačkis — II vicepirmininkas, prof. B. Vitkus — iždininkas, dr. Vl. Viliamas — I sekretorius, kun. dr. F. Jucevičius — II sekretorius. Savaime suprantama, kad dėl atstumų tegalėjo susirinkti tiktai 3 Paryžiuje gyvenusieji vykd. komiteto nariai. Be to, jau daugiau kaip dveji metai liet. ekipa yra be pirmininko, nes, išsikeldamas į Vašingtoną, prof. Pakštas atsistatydino, o dabar, išemigravus kun. dr. F. Jucevičiui, vykdom. komitetas yra pasilikęs ir be II sekretoriaus.

NEI praktikoje delegacijos tėra sudaromos tiktai į metinius kongresus. Šiaip jau į tris veikiančius NEI organizmus yra pasiunčiami vadinamieji atsakingieji po 1 nuo ekipos. Vyriausiame politiniame NEI organe — Comité Directeur arba vykdom. kom-te ir kultūrinėje komisijoje toklu atsakinguoju yra Ed. Turauskas, o ekonominėje - socialinėje komisijoje — dr. P. Karvelis.

4. Pavergtųjų tautų atstovai yra traktuojami be jokio skirtumo ir jų įtaka NEI darbe priklauso nuo jų pačių atsidėjimo ir asmeniško autoriteto. Toji įtaka dažnai yra didesnė kaip laisvų kraštų pasyvių atstovų. Teisiškai visi yra lygūs. Pvz. kultūrinės komisijos pirmininku nuo pat NEI įsisteigimo yra lenkas prof. S. Glaser.

5. Specialiai ir išimtinai Lietuvos bylai garsinti NEI gal ir nėra tinkamas forumas. Tačiau pavergtųjų tautų reikalui ginti, mano patyrimu ir įsitikinimu, vargu ar yra tolygaus svorio kita tarptautinė organizacija, kurioje būtų tiek supratimo ir atjautimo pavergtiesiems.

Būtų per ilga ištisai cituoti čia 1952 m. NEI kongreso priimtą rezoliuciją pavergtųjų tautų reikalu. Pacituosime tik vieną antrą punktą. Kongresas rekomendavo visiems laisvojo pasaulio krikščionims demokratams: 1. **"Niekados neišskirti iš jų vyriausiųjų susirūpinimų eilės pavergtųjų tautų likimą; 3. pasipriešinti kiekvienai pastangai pripažinti pavergtųjų kraštų dabartinę padėtį kaip galutinę, pastovią ir legalią; 7. dar sykį patvirtinti, kad Europa nesusilauks ramybės ir politinės bei ekonominės pusiausvyros tol, kol Rytų Europos tautoms nebus sugrąžinta laisvė".**

Ta pati rezoliucija žodis žodin buvo patvirtinta 1953 m. kongreso.

Š. m. liepos 2 d. vykdom. NEI komitetas vienbalsiai priėmė rezoliuciją, kurioje pasisakoma už "koncentracinio režimo panaikinimą, už tautinės laisvės ir nepriklausomybės atstatymą visur, kur tik jos buvo panaikintos, už laisvus rinkimus tarptautinėje priežiūroje visuose kraštuose ir teritorijose, kur tatai nebebuvo vykdoma".

Š. m. kongresas Salzburge taip pat pasisakė, kad **"tikrasis tarptautinis atoslūgis reikalauja, kad apjungtoje Europoje dalyvautų šiandien pavergtos tautos".**

6. NEI darbuose dalyvauja daugio Europos kraštų vyriausybinių partijų generaliniai sekretoriai, parlamentų nariai, buv. vyriausybių nariai, o taip pat ir aktyvūs vyriausybių žmonės — ministeriai. Tarptautinėse ar tarpvalstybinėse institucijose, kaip pvz. Europos Taryba Strasburge arba Anglies - Plieno Bendruomenės asamblėjoje veikia atskiros NEI grupės, kuriose paskirų kraštų atstovai suderina savo nusistatymus ir nusistato bendrą liniją.

7. Kad NEI yra mažiausia susigundęs koegzistencijos mitu galima spręsti iš augščiau pacituotų rezoliucijų, o taip pat ir iš fakto, kad visa Prancūzijos parlamento (abejų Rūmų) MRP frakcija atsisakė pasiųsti bent vieną savo atstovą į Parlamentarų delegaciją šį rudenį keliavusią į SSSR. Jei joje dalyvavo p. P. Schneiter. tos grupės narys, tai tiktai kaip Atstovų Rūmų pirmininkas. Ir vis dėlto frakcijoje jam buvo padaryta už tai priekaištų.

8. NEI idėjos yra kartu ir jos kolektyvinių narių idėjos. Laisvė, teisingumas, ypačiai socialinis, demokratybė, krikščionybės mokslo plėtimas ir gyvendinimas yra svarbiausieji pagrindai, kuriais NEI remia savo veiklą. Metodai ir priemonės tikslui siekti, žinoma, skiriasi pagal kraštą ir realias gyvenimo sąlygas, tačiau visą sąjūdį apjungia krikščioniškosios demokratijos idealai. Tatai ir išskiria NEI nuo kitų internacionalų. Pagrindinė pažiūra į žmogų, į jo paskirtį šiame pasaulyje skiria NEI nuo socialistų ir liberalų. Jei pvz. Prancūzijoje MRP ir PSF (Prancūzų socialistų partija) socialinėje srityje yra visiškai artimos, tai mokyklos, auklėjimo ir religijos vaidmens visuomenės gyvenime klausimu juodvi griežtai skiriasi. Panašiai yra ir kituose kraštuose.

Ed. Turauskas

Akademinės diferenciacijos paraštėje

Nors tikslus skaičius nežinomas, tačiau apytikriai skaičiuojama apie 750 tremtinių lietuvių, studijuojančių JV universitetuose ir kolegijose. Tai dėmesio vertas būsimųjų intelektualų bei specialistų kiekis. Iš jo 650 priklauso Lietuvių Studentų Sąjungai. Apskritai studentija savo organizaciniam pasireiškimui turi tikrai didelį pasirinkimą. Greta bendrosios LSS veikia dar ateitininkų, santariečių ir skautų akademikų organizacijos, apjungiančios nemažiau kaip tris ketvirtadalius studijuojančio jaunimo. Be to, studentų organizaciniam pasireiškimui atviras kelias taip pat per "Šviesos" ir kitus akademinius susigrupavimus.

Šį kartą norėčiau pateikti "Į Laisvę" skaitytojams duomenų bei samprotavimų apie studentus santariečius.

Savęs ieškojimas

Tai jauniausias organizacinis mūsų akademinio jaunimo susibūrimas. Oficialiai Lietuvių Studentų Santara pradėjo veikti tik 1954 m. rudenį, nors faktiškai organizacinis formavimasis prasidėjo anksčiau, kai, į JV atvykę ir čia savo studijas augštosiose mokyklose tęsdami ar pradėdami, liberalinių nusiteikimų akademikai pajuto savo organizacijos reikalą. Būdinga, kad Europoje steigtos ir veikusios liberalinio nusiteikimo organizacijos ("Šviesa", "Varpas") šiapus Atlanto savo turėto vaidmens nestengė vaidinti. Prireikė ieškoti naujų organizacinių rėmų. Organizacinis tęstinumas nutrūko. Be abejojimo, tai nėra pozityvus reiškinys, nes naujam organizaciniam pastatui tenka skirti nemaža energijos, kuri kitu atveju galėtų būti panaudota pačiai veiklai.

Organizacinių rėmų bejieškodamas, šis liberalinių nusiteikimų akademi-

kų sąjūdis pradžioje buvo panūdęs apimti visus studentus, netelpančius ateitininkuose. Nors tam buvo parinkta phenotipiškai patraukli "nepriklausomųjų studentų" iškaba, tačiau toks tik negatyvaus pobūdžio pagrindas, be abejojimo, negalėjo atstoti sąjūdžiui būtinų pozityvių tikslų bei principų. Todėl, nors vadinamų nepriklausomųjų sąjūdis kurį laiką buvo visų akademinių susibūrimų gausiausias, tačiau gyvenimas diktavo jam ne tik organizacinių rėmų, bet juo labiau pozityvaus idėjinio turinio reikalą. To padarinys ir buvo Lietuvių Studentų Santaros įsteigimas.

Sudėties reiškimasis

Santariečiai kaip ir savo metu neolithuanai savoje vertybių gradacijoje akcentuoja tautybės pirmumą. Tautinių vertybių nešėjas pirmiausia yra tautietis, paskum tauta, paskum tautinė valstybė. L. S. Santaros ideologinis pobūdis oficialiai bandomas neigti. Galbūt tam, kad kaikurie santariečiai išvengtų kolizijos su tomis akademinėmis organizacijomis, kurioms jie priklauso iš seniau, kurios betgi savo nariams priklausyti kitoms ideologinėms organizacijoms neleidžia. Iš esmės L. S. Santara neabejotinai yra ideologinė akademikų organizacija.

L. S. Santaros sudėtį charakterizuoja jos liberalistinis elementas, o siekimus — visuomeninis atžvilgis. Pastebėtina, kad L. S. Santara bene pirmoji tremtinių studentų organizacija, nevengianti savo veikloje politinio pobūdžio dalykų. Kitos akademikų draugijos tenkinasi savo visuomeniškumo akcentavimu. Savo politinio pobūdžio siekimuose L. S. Santara ypačiai pabrėžia kovą dėl Lietuvos laisvės. (Kova dėl Lietuvos laisvės nebūtina identifikuoti su politinio pobūdžio siekimais. Tai veikiau organizacijos rezistencinio pobūdžio žymė. O rezistencija yra daugiau nei politika. Red.). Praktiškai tuo atžvilgiu maža kas padaryta, nes organizacija pirmais savo gyvavimo metais turėjo daugiausia dėmesio skirti vidiniam sustiprėjimui.

Liberalų unijos siekimas

Lietuvių politinio susigrupavimo atžvilgiu L. S. Santara savo uždaviniu laiko jaunuosius akademikus paruošti vieningai visų atspalvių lietuvių liberalų politinei grupei sudaryti. Akademinio jaunimo nutaikos tam siekimui yra palankios. Jaunimas tarp atskirų šios krypties politinių lietuvių grupių turinio skirtumų neįžvelgia. Tautininkuose pasireiškęs totalistinis posūkis laikomas nepaveldimu praeities dalyku. Praėjusios vasaros L. S. Santaros stovykloje, išklausius tautininkų ir liaudininkų lyderių pasisakymus apie savus siekimus ir tarpusavinius santykius, buvo ryškus santariečių apeliavimas į tųdviejų grupių senuosius veikėjus pamiršti iš praeities atsineštus mirusius savo skirtumus ir stoti po viena bendra vėliava.

Ekspansyvumo persvara

Nors principiškai L. S. Santaros visuomeninė politinė ar kultūrinė veikla yra lygigiagrečios ir lygiai vertinamos, praktiškai tačiau ryškiai jaučiamas tų dviejų sričių veiklos tam tikras konkuravimas. Kultūrininkai pabrėžia ugdymą kūrybinės dvasios ir per ją tautinio susipratimo išlaikymą. Vis tik ši santariečių kryptis nelabai daug atgarsio susilaukia. Gal dėl to, kad kūryba privalo ne tik taurumo, bet ir talento bei kruopštaus darbo. Intensyviau pasireiškia santariečiai visuomenininkai. Tiesa, konkrečiai kultūrininkai gal net daugiau yra nuveikę (meno paroda, seminarų organizavimas etc.), bet visuomenininkai už kultūrininkus veržlesni ir geresni pozuotojai. Svarbiausia, visuomenininkai tuoj pat jaučia savo veikimu pasitenkinimą. Parašė pvz. piktoką straipsnį spaudai prieš savo tariamą ar tikrą prie-

šininką, galbūt nevisada teisingai net jį interpretuodamas, ir jau turi **nuveikto** visuomeninio darbo (nors kartais faktiškai tai tebūtų "darbas"), pasitenkinimą. Todėl visuomenininkams visada gresia paviršutiniškumo įprotis. Pvz. jei bendrojoj studentų sąjungoj santariečiams pavyksta į sąjungos suvažiavimo prezidiumą išrinkti saviškius, santariečiai visuomenininkai tatai supranta kaip didelį savo moralinį laimėjimą. Atseit, savo "priešą" patiesėme ant menčių. Ši kovos su "priešu" psichozė, be kita ko, labai apsunkina santariečių visuomenininkų pozityvų reiškimąsi. Kas nors kuri, apskritai visada yra sunkiau, negu kritikuoti ar net griauti. Todėl ir santariečiams visuomenininkams teks dar labai daug pastangų ir ryžto parodyti pozityviam savųjų visuomeninių užsimojimų rezultatui gauti. Šiuo atžvilgiu santariečius kiti akademiniai susibūrimai yra, atrodo, gerokai pralenkę ta prasme, kad savo agresyvumą yra nukreipę į pozityvių uždavinių vykdymą. Tuo būdu organizacijos narių agresyvioji energija, užuot prieš kito nusistatymo ko'egas šiaušusis, pakreipiama į konkretų visuomeninį darbą. Reikia laukti, kad ir santariečiai visuomenininkai, išgyvenę "Sturm und Drang" nuotaiką, savo reiškimąsi pasuks tuo pačiu pozityvaus visuomeninio darbo keliu. Tada savaime išdils ir savotiškas abuojumas bei sarkazmas kitų akademinių organizacijų siekimų atžvilgiu, nustos aštrumo ir kova dėl sekėjų, sušvelnės griežtieji sprendimai kitokių nusistatymų atžvilgiu. Yra suprantama, kad daug paprasčiau ir lengviau pvz. kad ir tokią toleranciją deklaruoti ir deklamuoti, kaip pačiam tolerantingam būti.

Apskritai santariečiams būdingas ekspansyvumas, veikimas į išorę, į kitus. Jei kiti akademiniai susigrupavimai savo veiklą veik išimtinai kreipia į save, į savo narius, suteikdami progos ugdytis bei ugdyti, tai L. S. Santara savo pasireiškimą pirmiausia kreipia į visą studentų bendruomenę. Seminarai rengiami visai studentijai, rezoliucijose dažnai kalbama apie visos studentijos siekimus, į savus parengimus kviečiami visi aakdemikai. Kaikas galvoja, kad tai tik jaunos organizacijos praeinamo pobūdžio reiškinys, lyg ir šviežio alaus putojimas. O visdėlto būtų gera, kad tai būtų nuolatinė ir ne tik santariečių, bet visų akademinių susibūrimų ypatybė. Lietuvio būdui sava kontempliuoti ir stinga veržlumo. Žinoma, be kontempliacijos veržlumas ilgainiui gali likti be turinio, tik brutali lytis. Bet savo ruožtu kontempliacijai be veržlumo gresia įšalusio kapitalo likimas. Tik abiejų darni sąveika gyvenime gali būti vaisingiausia. Tiesa, L. S. Santarą organizuojant, buvo planuota kontempliacijai turėti uždarą siaurą elitinių jėgų sambūrį. Jis planuotų ir sprėstų. Jo sprendimai būtų ne tik liberalinių nusiteikimų studentijai pateikiami, bet infiltruojami ir į kitas akademines organizacijas. Kiek šis pirmykštis nusistatymas praktiškai galioja L. S. Santaros veikloje — stinga objektyvių duomenų spręsti.

Prieauglis tautininkams

L. S. Santara per trumpą savo gyvavimo laikotarpį spėjo išaugti rimtu lietuvių studentų bendruomenės veiksniu. Nenuostabu, kad vyresnės kartos tos pačios krypties veikėjai norėtų santariečių sąjūdį į savąją stovyklą įjungti. Pastangų šiuo atžvilgiu yra įvairių. Kai L. S. Santara dar reiškėsi nepriklausomųjų studentų vardu, jie buvo propaguojami socialistų. "Naujienos" jiems buvo atskleidę savo skiltis, kiek norėjo. Savo ruožtu juos taip pat rėmė moraliai ir materialiai liaudininkai. O tautininkų "Dirva" juos įgalino reguliariai pasireikšti savuoju žodžiu. Kai iš nepriklausomųjų išsikristalizavo santariečiai, socialistų viltys juos laimėti marksizmui išblėso.

Blunka ir liaudininkų perspektyvos santariečių atžvilgiu. Lig šiol grupinėse varžybose dėl santariečių politinės orientacijos pirmoje vietoje eina tautininkai. Tautininkų ir taktika patrauklesnė. Neneigdami jauniesiems jų savitos reiškimosi formos, tautininkai stengėsi parodyti viešumai pačius santariečių pasireiškimus teigiama prasme. Savaime suprantama, santariečius tatai palankiai nuteikė tautininkams. Ši taikli subtili taktika, be to, kelių ryškių santariečių veikėjų aiškus tautininkiškas nusistatymas (pirmoj L. S. Santaros centro valdyboj tokių buvo 3 iš 5) tautininkams teikia realių vilčių įžvelgti santariečiuose savąją jaunąją kartą, nors, kaip minėjau, tuo tarpu šioje kartoje aiškiai vyrauja visų liberalistinių grupių apsijungimo idėja bei nuotaika. Ar, be prieauglio likę, liaudininkai, ilgai dar galės tai nuotaikai spirtis, tik gyvenimas pasakys.

Nuo žingsnio pirmyn susilaiko

Santariečių visuomenininkų tolimesnėje, jau išlaisvintos Lietuvos, perspektyvoje politinė lietuvių diferenciacija apsiriboja dviem srovėm — krikščioniškąja ir laicistine. Tuo būdu santariečiai ir ateities Lietuvos politinei diferenciacijai palieka senąjį ideologinį pagrindą, kuris tiek negerovių neša Europos kontinento demokratijai. Tai jau būtų atsilikimas nuo laiko balso. Pasilikimas prie ideologinio pagrindo išlaisvintosios Lietuvos politiniam susigrupavimui su visomis iš to einančiomis politinėje veikloje ideologinio pobūdžio kovomis tik rodytų brendusių anglosaksų politinėje kultūroje jaunųjų lietuvių visuomenininkų visišką nesugebėjimą pasimokyti iš paties gyvenimo tikrovės.

Žinoma, būtų beprasmiška aiškinti, kad ideologijos išjungti iš asmens politinių principų apsprendimo, iš jo vertybių sąrangos nustatymo negalima. Tačiau, antra vertus, kadangi praktinė demokratinė politika, garantuodama asmeniui sąžinės laisvę, turi lygiai respektuoti visų ideologijų piliečius ir tuo būdu yra antpasaulėžiūrinė (antpasaulėžiūrinė nereiškia už pasaulėžiūrą didesnė vertybė, o tik veikimo sritis), tai ir praktinei politikai vykdyti skirtam visuomenės politiniam susigrupavimui visai natūraliai dera ne pasaulėžiūrinis, bet antpasaulėžiūrinis pagrindas, lygiai respektuojąs visų pasaulėžiūrų piliečius ir jų visų lygiai respektuojamas, kaip tai akivaizdžiai liudija anglosaksų demokratijos pavyzdžiai. Gaila, santariečiai, kurie apskritai pasisako už demokratiją, lig šiol šio esminio demokratijos bruožo nėra įžvelgę ir už jį pasisakę.

J. Gailėnas

ORGANIŠKOJI VALSTYBĖ

. . . individualistinis liberalizmas ir valstybinis totalitarizams teoretiškai ir praktiškai suponuoja tik du politinės visuomenės elementus: individą ir valstybę. Tuo tarpu organiškos valstybės supratimas pripažįsta ir pozityviai skaitosi su tuo faktu, kad tarp individo ir valstybės yra dar eilė spontaniškų, natūralių ir taip pat būtinų visuomeninių junginių. Tokiais tarpiniais junginiais... yra: **šeima**, kuri remiasi tam tikro objektyvinio tikslo ir kraujo bendrumo faktu; **valsčius**, kuris remiasi geografinės kaimynystės faktu, **religinė konfesija** — tikėjimo bendrumu; **profesija** — užsiėmimo ir darbo našumu.

. . . Organiškos valstybės supratimas tuo ir pasižymi, kad jis minėtų tarpinių visuomeninių junginių ne tik neignoruoja, bet nori užtikrinti jų koegzistenciją, nori jais pozityviai pasiremti.

Pranas Dielininkaitis, 1936.

Pradžia amžiaus: nuo Dievo sunaikinimo iki gorilos

Prof. Antano Maceinos straipsnis "Der Menschgott Dostojewskijs als Gestalt des oestlichen Atheismus", išspausdintas "Stimmen der Zeit" žurnale 1955 Nr. 12, Vokietijoje rado gyvo atgarsio, ir jį tenkindama redakcija kreipėsi į autorių, prašydama daugiau panašių straipsnių. Tai rodo susidomėjimą Vokietijos šviesuomenėje ta dvasia, kuri slypi pačioje Europoje, jos žmonėse, bet kuri iškyla visu ryškumu, kai lietuvių filosofas ją praskleidžia Dostojevskio ar Solovjovo vaizdais. Duodame jo trumpą santrauką.

*

Jaunas Dostojevskis svajojo pamatyti vakarų Europa. Pamatęs ją labai nusivylė. Jautėsi Vakaruose kaip kapinyne, kur palaidoti brangūs mirusieji. Jau 1862, vadinas, 60 metų prieš filosofo Oswald Spenglerio garsųjį "Untergang des Abendlandes", Dostojevskis paskelbė straipsnį, kuriame pramatė Vakarų žlugimą. "Ore skamba Europos laidotuvių varpai. Mums nieko kito nelieka kaip pulti ant žemės, bučiuoti akmenis ir apverkti juos, tuos iškalbingus liudininkus buvusiojo gyvenimo, aistringo tikėjimo sava tiesa, savu mokslu, sava kova, kurie seniai jau yra išblėsę".

Vakarų žlugimo idėją Dostojevskis gavo iš rusų filosofo Gerceno, emigranto Londone.

Kur žlugimo priežastis?

Buržuazinė gerovė — dėstė Dostojevskis — yra paskutinė Vakarų civilizacijos forma. Šitoje buržuazinėje gerovėje žmogaus asmuo nuskandintas masėje. Buržuazinėje gerovėje Vakarai neteko krikščioniškosios dvasios. "Europa prarado Kristų" ir apako. Toldami nuo Dievo, Vakarai sudievino žmogų ir, išvydami Dievą, jo vietoj žmogų pastatė. "Jūs matote — rašė Dostojevskis — kokia baisi yra jėga, kuri nesuskaitomą žmoniją suvaro į kaimenę... Kaip išdidi yra šita galingoji jėga", kaip ji yra tikra "laimėsianti".

Taigi žlugimo priežastis — žmogaus pastatymas Dievo vietoj, sudievinto žmogaus (Menschgott) viešpatavimas.

Bet Vakarai nedrįso

Tos apostazijos teoretikas Vakaruose buvo filosofas Feuerbachas. Iš jo pasiskolino ir Dostojevskis sudievinto žmogaus (Menschgott) idėją. Labiausiai ją išpopuliarino Friedrich Nietzsche. "Dievas yra negyvas — skelbė jis. — Mes jį nužudėme — jūs ir aš. Mes visi esame jo žudikai... Nėra jokio Dievo".

Nietzsche pažadino ateistinį sąjūdį ir ateistinio žmogaus sąmonę. Bet vakarų Europa, sakydama "nėra Dievo", nedrįso tos savo idėjos paversti viešojo gyvenimo formomis. Kalbėjo, kad Dievo nėra, bet nedrįso gyvenimo taip tvarkyti, lyg jo tikrai nebūtų. Nietzsches "beprotis", neš damas žibintą, tarė pats sau: "Aš atėjau nelaiku" — ir nutrenkė savo žibintą, ateizmo simbolį, ant žemės. Žibintas sudužo ir užgeso. "Europa dar nepajėgė savo sukurto ateizmo paversti istorijos gyvenimo periodu". Vakarų žmogus jautė baimę padaryti logiškas išvadas iš savo susikurtos idėjos. Tos baimės vaisius vakaruose buvo Kanto ir Hartmanno etinės kategorijos, atsisakymas nuo Dievo, bet ne atsisakymas nuo jo moralės, ją tekildinant iš žmogaus.

Išdrįso Rytai

Kitaip elgėsi Rytų žmogus, rusas. To priežastį autorius regi skirtingoje ruso dvasios struktūroje. Vakarų žmogus gali Dievo netikėti arba ateizmą skelbti, bet tuo pačiu metu for-

muluoti žmogaus teises, tokias, kokias skelbė krikščionybė, ir jas vykdyti. Rytų žmogus nepakelia tokio dvilypumo. Dievą jis jaučia savo pačioje egzistencijoje, juo gyvena taip, kaip jį supranta. Bet kai Rytų žmogus praranda Dievą, tai jis staiga pajunta, kad visas žmonijos ir žemės likimas, kurį anksčiau jis laikė priklausant nuo Dievo, sukrinta į jo paties rankas. Jis padaro logiškas išvadas, prisiimdamas žmonijos kūrėjo ir išvaduotojo misiją... Jis prisiima atsakomybę už tolimesnį žmonijos likimą be Dievo. Ir kaip anksčiau jis savo egzistenciją jungė su Dievu, taip dabar jis visu intensyvumu savo buvimą nori išreikšti, neturėdamas savyje Dievo, save laikydamas dievu. Savo dvasioje jis logiškas. "Jei Dievo nėra, tai prasideda nauja era" žmonijos gyvenime Vienas Dostojevskio herojus, nužudžius Dievą, žmonijos istoriją ir dalina į dvi dalis: nuo gorilos iki Dievo sunaikinimo ir nuo Dievo sunaikinimo iki... žemės ir žmogaus fizinės prigimties pakeitimo.

Sudievinto žmogaus idėja gimė Vakaruose, bet ją pavertė gyvenimu tik Rytai, duodami naujas pažiūras į žmogų, į gamtą ir kurdami naują žmogaus tipą. Rusas pakėlė ir iškėlė Nietzsches "bepročio" numestą žibintą.. .

Sudievinto žmogaus ženklai komunizme

Sudievinto žmogaus išraišką stipriausiai išplėtotą autorius randa sovietiname komunizme. Dostojevskio herojai, Dievo netekę, kartoja: "Jeigu Dievo nėra, tai amžinybė yra tik žemėje. Aš mirsiu ,bet lieka kiti, o po jų — vaikai... Rūšinis žmogus stovi augščiau už žmogaus asmenį... Jei Dievo nėra, tai reikia visiems bendrai veikti, kad ištrauktum iš gyvenimo visa, ką jis gali duoti".

Komunizmas yra ne tik politinė, socialinė problema, o pirmiausia teologinė, nes dialektinis materializmas galimas tik ateizme. Komunizmas yra pasaulėžiūra, vienintelė šalia krikščionybės, kuri žino, ko siekia ir kokiomis priemonėmis.

Pirmas ženklas žmonijos istorijoje be Dievo — kad joje nėra moralės. Jei Dievo nėra, tai nėra ir jo moralės. Anot Dostojevskio herojų, nėra geresnių ir blogesnių žmonių, o tik "protingesni ir kvailesni". Moralu ar nemoralu istorijoje be Dievo yra tik tai, ką sudievintas žmogus bus nustatęs ir pavedęs laikyti moraliu ar nemoraliu dalyku. Žmogus yra to moralumo norma ir šaltinis. Praktikoje — tai moralinis reliatyvizmas.

Komunizmo moralė? Komunizmas nėra nihilizmas, kuris viską atmeta, kaip tai darė rusų anarchistai. Komunizmas ir yra moralinių vertybių reliatyvizmas. Pagal dialektinį materializmą žmogus egzistuoja tik žemėje, ir žmonijos istorija esąs vienintelis matas atskirti tam, kas gera ir kas bloga. Istoriją betgi kurianti "darbo liaudis", kuriai vėlgi vadovauja komunistų partija. Tad moralumo supratimas ir suvedamas galų gale į tai, kad gera ar bloga, dora ar nedora yra tai, ką nustato partija. Dora ir gera yra visa tai, kas tinka partijos sukurtam planui vykdyti. Pasikeičia planas, pasikeičia ir asmens nusistatymo moralinė vertė: kas vakar buvo dora, šiandien gali būti laikoma nedora...

Antras būdingas žmonijos be Dievo bruožas — tai žmogaus veržimasis virsti bendruomenės kolektyvo dalele, nes netekęs Dievo, žmogus pasijunta savo dvasioje vienišas, be atramos. Jos netekęs, jis nori atsikratyti vienišumo jausmo, ištirpdamas kolektyve. Kolektyvo meilė ir jam atsidavimas turi pavaduoti žmogaus meilę Dievui.

Komunizme tą veržimąsi virsti bendruomenės dalele randam labiausiai išreikštą jo kolektyvizme — ne tik ūkiniame, bet ir dvasiniame, kur savo sielos gelmes žmogus turi atverti ne Dievui, bet kolektyvui, visuma.

Asmuo čia tiek vertingas, kiek jis pajėgia teisingai suprasti bendruomenės raidos sąlygas ir prie jų prisiderinti... Lietuviškos sovietinės poezijos pavyzdžiais Maceina pailiustruoja, kaip jau komunizme išauginto poeto pergyvenimuose pajaučiamas tas vienumas su kitomis tautomis ir jų centre įžiūrimas tos vienybės simbolis — Maskva. Autorius pastebi, kad tai nėra vien tik pataikavimas viešpačiams, bet ir naujas pergyvenimas, pažadintas naujos generacijos žmoguje to auklėjimo, kuris deda savo antspaudus žmogaus dvasiai aname sudievinto žmogaus kuriamame pasaulyje be Dievo.

Trečias bruožas—tai žmogaus santykiai su gamta. Sudievintas žmogus nustoja žavėjęsis natūraliu Dievo duotu gamtos grožiu, nustoja jautęs joje paslaptingas jėgas ir mistinį ryšį tarp gamtos ir savęs. Jis jaučiasi augštesnis už gamtą ir į ją žiūri kaip į medžiagą savo kūrybai, kad ją apvaldytų ir perkurtų, duotų jai ne Dievo, bet sudievinto žmogaus ženklus... Vėl lietuviškos komunistinės poezijos pavyzdžiais autorius iliustruoja, kaip lietuvis komunistas poetas skelbia gamtai kovą ir jos pavergimą žmogaus technikai.

Amoralumas ar moralės reliatyvumas — etikos srity, asmens nuskandinimas kolektyve - socialiniame gyvenime, technikos pagarbinimas— santykiuose su gamta yra tos būdingosios žymės komunizme ir sykiu aname žmonijos istorijos periode be Dievo.

Idėja atgal į Vakarus

Parodęs, kaip sudievinto žmogaus (Menschgott) idėja kilo Vakaruose, buvo įkūnyta Rytų komunizme, autorius įspėja, kad ta idėja grįžta dabar į savo tėvynę, iš kurios buvo kilusi. Tik ne kaip "bepročio" žmogaus žodis, o kaip politiškai organizuota jėga, kaip naujo žmonijos istorijos periodo pradininkas, periodo... nuo Dievo sunaikinimo iki gorilos.

Idėjos spaudoje

Vlikas-Lozoraitis ✻ Vlikas-tautininkai ✻ Privati iniciatyva nesulaukiant organizuotos ✻ Lietuvos tikinčiųjų laiško diskriminacija ✻ Bendruomenės viduje zyzimas, botagas ir kūryba.

✻

Vlikas - Lozoraitis dar neišėjo iš spaudos aktualijų. Šiuo kartu į ataką Lozoraičio naudai buvo išleisti nauji žmonės — senųjų Amerikos lietuvių tautininkų veikėjai. Tai dr. S. Biežis, J. Bačiūnas ir S. Trečiokas. Atsilankę pas Lozoraitį ir kitus diplomatus Europoje bei pas vlikinius žmones, jie paskelbė kolektyvini pareiškimą Lozoraičio naudai jo ginče su Vliku. Naujo jame nieko

---

Išvada būtų tamsi, rodanti Vakarus žengiant į naktį, pesimistiška, kaip ir Spenglerio. Bet Maceina jos nedaro. Jis nubaigia samprotavimus šviesiai:

"Racionalistinio amžiaus šviesi diena jau seniai nulinko. Nusileido istorinė naktis, gal būt, net labai ilga naktis. 'Bet naktis — sako N. Berdejevas — nėra mažiau graži, mažiau dieviška kaip diena... Naktis atneša apreiškimus, kurių nepažįsta diena'... Dėl to galime tikėtis, kad ir mūsų naktis, nors kaip ji būtų tamsi, mums apreikš gyvąjį Dievą, kaip ji kitados jį apreiškė žmogum tapusį ir prisikėlusį. Dievo idėją galima sunaikinti atskiro žmogaus širdyje ir net tautose; bet neįmanoma paties Dievo išvyti iš žmonijos istorijos. 'Jeigu Dievas bus nuvytas nuo žemės — sako Dostojevskis, ir jo žodžiai yra kaip tik atsakymas į sudievinto žmogaus užmačias'—tai mes jį garbinsime po žeme... Ir tada iš žemės vidurių mes giedosime mūsų Dievui tragišką himną; iš po žemės mūsų Dievui, kuriame yra džiaugsmas".

nepasakė. Kartojo tezes ir argumentus, pažįstamus iš Lietuvių Tautinio Sąjūdžio rašytų pareiškimų. Tad to pareiškimo svoris tegali remtis autoritetu naujų žmonių, kurie tas nuomones kartoja. Tačiau jei pareiškimas buvo skiriamas ne tik tautininkų visuomenei, tai kolektyvo asmeninis parinkimas nebuvo laimingas, nes tai tik vienos pusės, suinteresuotosios, atstovai. Tai jokis "neutralus arbitras". Tų trijų senųjų tautininkų misija daugiau tiko tautininkų "vidaus reikalui" — angažuoti stipriau senuosius tautininkus už interesą naujųjų tautininkų, atsiremiančių į "diplomatijos šefą" ir išeinančių iš Vliko.

Ar toji vienybė tarp senųjų ir naujųjų tautininkų pakankamai sutvirtinta, aiškės gal būt iš to, ar senieji tautininkai "detonuos" į naujųjų tautininkų grupių p a s i t r a u k i m ą iš Vliko analoginiais veiksmais — pasitraukimu iš Alto, blokuodami Alte sumas Vlikui remti (ten gi yra veto teisė), reikalaudami Alto sumas dalytis tarp Tautos Fondo ir Nepriklausomybės Fondo ir pan. Alto paskutinė konferencija tokio "detonavimo" nerodė...

*

Tautininkų grupių pasitraukimas iš Vliko panaujino ir seniai aštrią tautininkų ir Vliko santykių temą. "Vienybėje" ir "Dirvoje" tautininkų ir laisvės kovotojų centrai paskelbė savo pasitraukimo motyvus — tiek pat vartotus kaip ir "Draugo", "Naujienų", "Darbininko", "Sandaros" pareiškimai apie pasitraukusiųjų bėgimą iš kovos fronto, tebetrunkantį tautininkų linkimą į vadizmą.. Nustebimo paliko tik tautininkų "Vienybė", kuri tautininkų pasitraukimą iš Vliko smerkė. Tai gali būti ženklas, kad senosios ateivijos tautininkai ("Vienybė") dar nėra susiderinę su naujosios ateivijos tautininkais ("Dirva")... Keistai stebino ir "N. Lietuvos" nušvietimas, kodėl tautininkai traukiasi iš Vliko: girdi, kai tik Vliko patalpą Reutlingene apiplėšė ir vokiečių policija įspėjo Vliko narius pasisaugoti, tai ir pasklidęs gandas apie tautininkų atstovo traukimąsi iš Vliko. Prie tokios pat aliuzijos paskiau prisidėjo ir "Draugas". Vadinas, bėga iš baimės... Tokios aliuzijos spaudoje terodo jos politinės kultūros lygį.

Komiškai išėjo su Vlike likusių grupių reagavimu. Eltos Informacijos lapkričio 20 paskelbė pirmame puslapy vlikinių grupių komisijos (H. Blazas, J. Kaminskas, P. Karvelis) suredaguotą ir priimtą pareiškimą. Jame sakoma, kad tautininkai grįžtą prie vadizmo, kad sunkinę santykius su diplomatais, kad sabotavę Vliko darbus. Bet netrukus išaiškėjo, kad šitas paskelbtas pareiškimas... neturėjo būti paskelbtas...

Neigiamai ir gausiai pasisakiusi spauda dėl tautininkų pasitraukimo, betgi nepalietė Vliko susilpimo gilesnių priežasčių. Teko pastebėti tik "Drauge" straipsnį, kuris ieškojo pozityvių reformų. Jis referavo vieno diplomato nuomonę, kad reiktų Vliką atremti į keturis politinius sparnus — katalikus, liaudininkus, socialdemokratus ir tautininkus. Primygtinai kartojo, kad frontininkai su krikščionimis demokratais turėtų būti viename sparne... Šitas siūlymas tebuvo faktiškai tik pratęsimas tos reformos, kuri dabar Vlikui jau sugalvota, iškeliant ir pripažįstant buvimo teisę senosioms politinėms partijoms, negližuojant rezistencinės kovos organizacijas ar darant joms tik malonę — leidžiant kampininkauti... Jeigu norima būtų bet kokius "sparnus" atremti į realią Lietuvos išlaisvinimo kovos ir jėgų padėtį, tai natūraliau būtų kalbėti tik apie du tokius "sparnus" — apie partijų "sparną" ir rezistencinės kovos organizacijų antrą "sparną".

*

Konkretiems dienos politiniams reikalams spauda parodė mažiau dėmesio nei laisvinimo organizacijai.

Tačiau keletas klausimų buvo iškelta degamos reikšmės. "N. Lietuva" paskelbė Britanijos augštojo komisaro Vokietijoje įstaigos raštą, kuriame įsakmiai mini, jog Britanija pripažinusi de jure Klaipėdos prijungimą prie Vokietijos. Į tą trenkiančią naujieną tebuvo pastebėtas kitoje spaudoje tik "Darbininko" reagavimas, su pageidavimu, kad mūsų atstovybė išaiškintų, ar tai tik pareigūno, ar tikrai užsienių reikalų ministerijos nuomonė. "Tėviškės Žiburiai" kelissyk judino problemą suaktualintą "Ženevos dvasios" — siuntinių į Lietuvą siuntimą: ar siųsti, jei taip, ar naudotis tegalima tik komunistinės-biznines įstaigos patarnavimais, už tuos patarnavimus mokant daugiau nei pats siuntinys vertas, ar to reikalo negali imtis lietuviškos įstaigos ir aiškintis per valstybės departamentą... Tektų manyti, kad tokie klausimai yra verti tų įstaigų dėmesio ir rūpesčio, nors to jų dėmesio, pareikšto per spaudą, neteko pastebėti. Neteko pastebėti atgarsio nė Kanados dienos iškeltai idėjai — organizuoti "laisvei peticiją". Tokie konkretūs klausimai ir sudaro politinio veikimo turinį... Gaila, kai jie jau ima ristis per galvas kaip srovė, kuriai nepasirūpinama tinkamais kanalais. Maloniau pažymėti, kad tarptautiniame istorikų kongrese Romoje padaryta diskriminacija mokslininkams, kilusiems iš bolševikų pavergtų kraštų ir protegavimas bolševikams mokslininkams, buvo iškelta "Darbininko", rado atgarsio E. Turausko kalboje JPT, susilaukė reagavimo LRK Federacijos konferencijoje. Tai mažas ženklas, kad organizmas gyvas, nes reaguoja. Bet reaguoja lig šiol daugiau partiziniškai, spontaniškai — neorganizuotai.

Nejaukiausia diskusija spaudoje kilo dėl Lietuvos tikinčiųjų laiško Pijui XII, kurį atgabeno iš Lietuvos partizanai ir kurį Pijui XII perdavė popiežiaus misijos lietuvių delegatas Vokietijoje kan. F. Kapočius. Ši laiško istorija sunkiai būtų suprantama, jei ji nebūtų rašyta juodu ant balto... Pirmiausia "Lietuvos" žurnalas pasigedo Kersteno komiteto darbų apžvalgoje, kad tarp bylos dokumentų nėra ano partizanų atnešto laiško. "Naujienos" dėl to pastebėjimo dviem atvejais piktinosi, kam "Lietuvos" žurnalas tai minėjo, nes abejojo laiško autentiškumu. Gal tuo viskas būtų ir baigęsi, jei į "Naujienų" pusę nebūtų įsijungusi oficiali įstaiga. Prieš "Lietuvos" apžvalgą ir šią jos vietą esąs pasisakęs ir ALT vyk. komitetas. Esą dėl to "Lietuvos" redaktoriai (J. Audėnas, B. Nemickas, V. Vaitiekūnas) turėję aiškintis Laisvės Komitetui, kad sunku suprasti, kodėl kelių partizanų gyvybėmis paliudytas dokumentas, partizanų pasiuntinių įteiktas Popiežiaus III Misijos Lietuvių Delegatūrai Vokietijoje ir šios perteiktas Pijui XII, kažkam pasirodė neautentiškas ir, net atitinkamų įstaigų dėl jo autentiškumo neatsiklausus, iš teiktinų dokumentų išjungtas. Pagal apžvalgos autorių tatai juo sunkiau suprasti dėl to, kad į 'rekordą' yra įdėta A. Trakiškio slapyvardžiu pasirašyta 'The Situation of the Church...' brošiūra; taip pat įdėta įvykių metu Lietuvoje nebuvusio kun. Prunskio brošiūra.

Altą už jo darbus Lietuvai gerbiam, dėl to tiesiog nesuprantamas Alto šis elgesys, kuris gali būti priimtas kaip panieka Lietuvos tikintiesiems, tiems pasiaukojusiems partizanams, kurie savo gyvybėm apmokėjo tą raštą; kaip diskreditavimas to rašto, kuris apėjo vakarų Europą kaip sukrečiantis dokumentas dar toli prieš Kersteno komisijos tyrinėjimus...

*

Jei spauda yra bendruomeninio gyvenimo veidrodis, tai jame nesunkiai buvo įskaitomi keleriopi tos bendruomenės nariai: yra judančių pagal savo aiškų planą, yra nustojusių visai judėti lietuviškoje dirvoje ir skęstančių tik savo patogume; yra

judančių ir ieškančių reformų, naujų konstruktyvių sumanymų, yra judančių iš nepasitenkinimo ir zyzinančių dėl kitų veikimo ,bet nežinančių, ko patys nori... Su pasitenkinimu galima pažymėti, kad bendruomenė, eilė organizacijų vadovybių, kaip matyti iš spaudoje paskelbtų užsimojimų, stengiasi su konstruktyviais sumanymais pasireikšti. Taip pat eilė individualių asmenų išėjo spaudoje su sumanymais Lietuvos reikalo propagandai, šalpai. Teko tokių idėjų gausiau pastebėti "T. Žiburiuose", "Drauge"... Nepasitenkinimo buvo pareikšta bendruomenės rinkimo būdu ir reikalaujama proporcinių rinkimų, kurie įgalintų ir mažesnį užnugarį turinčias grupes pravesti savo atstovus. Tokis siūlymas ėjo iš socialdemokratinių sluoksnių "Lietuvių Dienose". Siūlymas, gali būti svarstomas... Kitoks nepasitenkinimas bendruomene pradėtas per "Naujienas" — kad jos dabartinė valdyba atsiradusi vadistiniu būdu, prilygstanti jaunalietuvių vado paskyrimui ir tt. Tai jau demagoginis zyzimas, kuris yra negeresnės vertės už tuos nutilusius lietuvybei ir tik savo įsigyvenimu besirūpinančius.

Dėl pastarųjų vis daugiau spaudoje aliarmuojama. "Aidai" sustojo prie klausimo, ar šitie žmonės turi pagrindo piktintis, jeigu apie jų atitrūkimą nuo lietuvybės viešai kalbama. Prieina išvadą, kad nėra pagrindo kitiems jų begėdystę dangstyti. Tai savotiškas opinijos botagas, kuris gali eiti lygia greta su lietuvybei pasitarnavusių iškėlimu.

Energiją tų entuziastų, kurie juda ir neleidžia nurimti, nori racionalizuoti ir pakreipti tinkama linkme "Darbininkas", siūlydamas suracionalizuoti pirmiausia vieną sritį — viešuosius minėjimus. Siūlo mažiau rengti tokių minėjimų, kur akis nukreipiama vis į praeitį. Skatina sustoti prie dabarties reikalų ir akis kreipti į ateitį, į pozityvius kūrybinius darbus.

SĄJŪDIS AR ORGANIZACIJA

Sąjūdžio vardu suprantamas visuomenės telkimas ar telkimasis apie kurią idėją ar idėjas.

Organizacija — tai jau idėjai ar idėjoms pritariančių žmonių kolektyvas, kuriame asmuo iš vienos pusės prisiima įsipareigojimus idėjai vykdyti, iš antros — gauna teisę pareikšti savo valią dėl tos idėjos vykdymo būdų ir kolektyvo tvarkymosi.

Sąjūdyje asmenis jungia bendra mintis. Organizacijoje šalia bendros minties dar ir sutarta įsipareigota drausmė...

Sąjūdžio augimas priklauso pirmiausia nuo uždegančios aktualios ir pagaunančios idėjos, jei ji tinkamai pristatoma visuomenei. Organizacijos pasisekimas priklauso šalia to dar ir nuo drausmingumo ir solidaraus laiku ir vietoj prisiimtų pareigų atlikimo.

Sąjūdis ir organizacija vienas antram talkina ir paremia. Sąjūdis pirmesnio kilimo, nes apie idėją telkiasi tam tikras kiekis jai pritariančių, toliau susikuria jų organizacija; ji idėją plečia organizuotu būdu ir kuria masinį jai pritariančių sąjūdį...

Ar LFB yra ir turi būti sąjūdis ar organizacija? — Lietuvoje buvo bendras ir visuotinis rezistencijos sąjūdis. Viena to sąjūdžio organizuota dalis — kovos organizacija buvo Lietuvių Frontas. Tremtyje buvo iš pradžių tenkinamasi sąjūdžiu pritariančių LF idėjoms, iki susitelkė LF bičiuliai į formą drausmingos organizacijos, kuri yra atrama LF siekimams vykdyti ir plėsti jo idėjoms pritariančių sąjūdį.

Vardai įvykiuose

Prof. Pranas Dovydaitis, gimęs 1886, žuvęs Sibire. Sunaikintas bolševikų kaip jų priešininkas, vienas iš aktyviausių priešininkų Lietuvoje. Jis buvo bolševikų priešininkas ideologinėje srityje, nes pirmasis pradėjo kovą prieš marksizmą savo gausingais moksliniais žurnalais, sukūręs katalikų jaunimo ateitininkų sąjūdį. Tai vienas iš drąsiausiai ir ištvermingiausiai pakėlusių kovą prieš Antikristą Lietuvos plote. Jis buvo bolševikų priešininkas socialinėje srityje — pirmininkas L. Darbo Federacijos ir pirmininku pasilikęs toliau, kai ji persitvarkė į Krikščionių Darbininkų Sąjungą. Ta sąjunga dr. Prano Dielininkaičio, Juozo Katiliaus ir kt. pastangomis buvo išplėtusi aštrią kovą prieš pat bolševikams ateinant už darbininkų masės atitraukimą iš komunizmo įtakos. Priešininkas politinėje srityje — jis yra Nepriklausomybės akto signataras, buvo ministeris pirmininkas tuo metu, kai aštriausiai bolševikai veržėsi į Lietuvą. Kaip Nepriklausomybės akto signataras gavęs žemės mėgino joje įsikurti, atleistas iš universiteto; iš tos žemės bolševikų ir buvo paimtas į Sibirą.

Prel. Mykolas Krupavičius susilaukė 70 metų. Sukaktį gausiai ir palankiai minėjo daugumas spaudos. Sukaktis nelauktai sutapo su jo partijos vadovybės sprendimu išleisti jį iš Vliko pirmininkų. O ir tose pareigose jis galėjo atšvęsti sukaktį— 10 metu su mėnesiais. Neatrodo, kad jo amžius būtų buvęs pagrindinis motyvas jam paleisti, nes dabar į Vliko prezidiumą patelkti ir vyresnio už jį amžiaus. Sutapo jo pasitraukimas iš Vliko ir su Vliko pasitraukimu iš Europos, o M. Krupavičius buvo ištikimas minčiai, kad Vlikui vieta yra Europoje.

Sutapo Krupavičiaus pasitraukimas ir su Vliko radikaliausia lig šiol reforma, kurį iš pagrindų pakeitė jo veidą — tai Vliko nutarimas, kad jo nariais gali būti ir ne Lietuvos piliečiai. Nutarimas pademonstruotas praktiniu veiksmu — VT pirmininku išrinkus seniai imigravusią Alto ir Balfo veikėją. Tai reiškia tylų Vliko sutikimą, kad "Draugo" žodžiais tariant, "vargu jį bus galima bevadinti vyriausiuoju komitetu... Vargu jis begalėtų sakyti atstovaująs tautos valią ir tebeturįs iš Lietuvos išvežtą mandatą vadovauti kovai dėl laisvės ir nepriklausomybės".

Pranas Dovydaitis

Dr. Pranas Viktoras Raulinaitis susilaukė 60 metų. Už savo pečių jis paliko didelę praeitį — buvo seimų vicepirmininkas ir sekretorius, Liet. Darbo Federacijos pirmininkas, Mažažemių ir bežemių sąjungos pirmininkas, Dotnuvos akademijoje teisių profesorius, advokatas ir t.t... Mūsų

dėmesį labiau traukia tai, kad jis buvo aktyvus "Naujosios Romuvos" bičiulių sąjūdžio vadovybės narys, sąjūdžio, kuris jau vadistinio režimo laiku palaikė ir plėtojo gyvąją mintį. Tremtyje Australijoje Raulinaitis buvo Mindaugo instituto vedėjas. Dabar jis gyvena Los Angeles.

Dr. Stasys Bačkis 1956 pradžioje susilaukia 50 metų. Prieš 25 metus jis pradėjo tarnauti užsienių reikalų ministerijoje; Paryžiaus poste nuo 1938 — sekretorius, patarėjas dabar ministeris. Dr. Bačkio dabartinė veikla Paryžiuje per spaudą, tarptautinius sąjūdžius ir kt. akivaizdžiai įrodo, kaip žmogus su iniciatyva ir energija daug gali padaryti Lietuvai net ten, kur formalių sunkumų yra didesnių nei kitur.

Eduardas Turauskas, dalyvavęs kaip NEI atstovas JPT sesijoje New Yorke, parodė, kad jis vėl labiau įsitraukia į lietuvių visuomeninį gyvenimą. Nors dabar jis yra Paryžiaus lietuvių bendruomenės pirmininkas, bet jo tikroji sritis būtų lietuviams atstovauti tarptautinėje plotmėje. Už savo pečių ir jis turi svarias praeities pareigas — Eltos direktorius, atstovas Prahoje, politinio departamento direktorius, paskutinis atstovas prie Tautų Sąjungos ir kt.

Dr. Kazys Ambrozaitis baigė karo tarnybą, grįžo prie medicinos ir grįžta į organizacinį gyvenimą, be kurio savo praeityje jis sunkiai įmanomas. Su šeima tuo tarpu gyvena Brooklyne.

Dr. Zigmas Brinkis, kurio rašinys spausdinamas šiame nr., baigus darbą Laisvosios Europos laikytai kolegijai Strasbourge, persikėlė į Madridą, kur toliau studijuoja socialinę mediciną.

Dr. Jonas Grinius, profesoriavęs Strasbourgo Laisvosios Europos kolegijoje, persikėlė į Miuncheną. Iš ten kaip L. Darbo Federacijos pirmininko pareigas einąs numato stiprinti ryšius tarp organizacijos narių.

Alina Grinienė, sėkmingai vadovavusi mokinių bendrabučiui Vasario 16 gimnazijoje, vadovavusi gimnazijos tautinių šokių grupei, palankiai sutiktai vokiečių ir amerikiečių publikos, iš gimnazijos pasitraukė ir persikėlė į Miuncheną. Dirba Balfe.

Prof. Dr. Antanas Ramūnas Paplauskas dienos žmogum virto dvigubu laimėjimu — šį rudenį Ottawos universitetas pakėlė jį į ordinarinius profesorius ir paskyrė pedagoginių mokslų katedros vedėju. Universitete dirba nuo 1949. Antras dėmesio vertas faktas — jis pakviestas į UNESCO leidžiamą tarptautinį pedagoginių mokslų žurnalo kolektyvą, kuriame viso yra 20 asmenų; iš Naujojo Pasaulio tik du — A. Ramūnas Paplauskas ir Kolumbijos prof. Bigelow. A. Ramūnas Paplauskas susilaukė dar tik 45 metų. Artimuose nr. duosime jo straipsnį.

J. Armonas ir J. Žiūrys virto dienos žmonėmis Amerikos spaudoje, kai jie sukompromitavo sovietų žurnalistų spaudos konferenciją Clevelande. Tai "partizaninė" kova prieš bolševikus, ir toje pozicijoje pasirinktą uždavinį jie puikiai atliko.

Jonas Vaitkevičius, labai vertinamas Amerikos Balso pranešėjas Miunchene, apie ateinančių metų kovą atvyks su šeima į Ameriką.

Mažai tautai pavojinga skolintis kultūros iš vieno kurio šaltinio. Jei tautinė kultūra yra kuriama kultūrinės sintezės keliu iš įvairių šaltinių, yra daugiausia davinių, kad tauta nepateks į pavojingą vienašališką įtaką.

St. Šalkauskis

LAIŠKAI

— Į L. Nr. 7... vieną netiesą radau — Varpo recenzijoje, kur į Pajaujo pasakymą, kad "katalikų politinė grupė... bus vieninga (maištininkus vyskupai sutvarkys)", atsakoma, kad "į tokius reikalus nesikiša vyskupai". Kamgi šitaip rašyti, kai redakcija puikiai žino, kad... kišasi ir dar kaip... Anas sakinys galėtų tikti nebent KD spaudoj...

RED. Varpo recenzijos autorius savo pastaboj turėjo minty bendrą K. Bažnyčios nusistatymą, kuris buvo paryškintas ir "Pax Romana" diskusijų politinės atsakomybės klausimu. Tose diskusijose kaip tik buvo įsakmiai iškeltas klausimas, "ar katalikas, kaip bažnyčios narys būdamas subordinuotas hierarchijai, nėsąs suvaržytas ir savo politiniuose sprendimuose" ir atsakyta aiškiai ne. **Kataliko politinė veikla atsiremia jo paties atsakomybe ir iniciatyva.** (Žiūr. Į L. Nr. 7 p. 52). Jei praktikoj ir pasitaiko individualių nukrypimų, tai tas nepaneigia bendro nusistatymo.

Juozas Sirgedas, dipl. inž., mirė lapkričio 21 Detroite retu ir lig šiol nepagydomu limfinių liaukų vėžiu. Velionis buvo vienas iš LFB Detroito sambūrio organizatorių ir veikėjų bičiulių. Dėl savo nuoširdumo ir gyvos dvasios visų buvo mėgiamas. Su juo pasitraukė iš gyvųjų išsimokslinęs specialistas, taurus, šviesus lietuvis, jaunas, energingas Lietuvos laisvės kovų sąjūdžio narys.

LFB Detroito sambūrio bičiuliui ir organizatoriui
a. a. inž. Juozui SIRGEDUI
mirus, skausmingame našlaičių liūdesyje jo šeimą nuoširdžiai užjaučia **LFB Valdyba**

— Nuoširdus ačiū už Nr. 7... Įdomus, turiningas ir rimtas.

P. Mickevičius, Milwaukee, Wis.

*

— Pagaliau atėjo diena, kurioje pasirodė bešališkas, tiesus ir aiškus žodis. Kaikurias vietas skaičiau keletą kartų... Lietuvių Fronto Bičiuliai yra švyturys mūsų Lietuvai...

Rožė N. Mainelytė,
Long Island City, N. Y.

*

— ... Siunčiu 10 dol... apmokėti "Į Laisvę" žurnalo prenumeratai... Man ir toliau bus laukiamas svečias... sugebąs be jokio pataikavimo iš pagrindų ir blaiviai pažvelgti į mūsų politinį, visuomeninį bei kultūrinį gyvenimą ir tuo padedąs net eiliniam žmogui... susivokti dažnai jau perdaug įkyrėjusiose savimeiliškose mūsų politinių srovių rietenose...

J. Mikelinskas, E. Chicago, Ind.

*

— Į L. 6-me nr. labai patiko J. Mat. laiškas ir Redakcijos prie jo priedas. Šitaip reikia polemizuoti... Apskritai mes turime dėti daugiau pavyzdžių, parodančių, kur krikščionių darbai nesiderina su jų principais. Tai yra ugnis, kuri degina rūdis...

M. D., Canada

*

— Sveikinu jūsų gražias pastangas ir linkiu sėkmės.

B. Paramskas,
Washington, D. C.

*

... Tamstų malonus laiškas... mane sujaudino iki džiaugsmo ašarų, nes jis buvo man gyvas įrodymas, kad nesu dar visų pamirštas... Tad tebūna man leista nuoširdžiai pasveikinti su artėjančiomis Kalėdų šventėmis ir lietuvišku senu papročiu pasidalinti "Dievo pyragu", kuris Kūčių vakare primins, jog kuklioje Kolumbijos Tunjoje... vienas iš kadaise nepriklausomybės laikais "liūtų" mi-

ni tamstas ir tamstoms be galo dėkingas. Kadangi tamstos esate geros valios, tai aišku, Dangaus Angelas ne tik Betlėjaus piemenėliams, bet ir tamstoms naktį iš 24 į 25 skelbs "pax hominibus" — taiką ir ramybę ne tik širdims, bet ir namams, šeimoms ir artimiems. Ši taika ir ramybė telydi tamstų visus žygius, darbus ir sumanymus, kurie neabejotinai su Dangaus palaima atves į tolimą užsibrėžtą tikslą.

Mylintis ir dėkingas

V. Grigaliūnas-Glovackis,
Columbia, S. A.

Nuo redakcijos: Dėkojame už "Dievo pyragus" ir už kalėdinius sveikinimus...

Kad būtume tai valandai dvasioje "visi" drauge, reikalinga prijungti dar ir pergyvenimus tų, kurie yra anapus uždangos... J. Daumanto knygos "Partizanai už geležinės uždangos" parodo, kokios mintys lankė Kūčių vakarą tuos, kurie nešė žinias į Vakarus, kai jie buvo jau nebe Lietuvoje ir kai slankiojo svetimi sargybiniai, jieškodami jų, tvarto šiauduose įsikasusių, — ir tai kaip tik

KŪČIŲ VAKARĄ

"Turėjome užmiršti Kūčių stalą ir tyliąją Kalėdų naktį praleisti įsikasę šiauduose, kurių buvo tiek maža, kad negalėjo mūsų nei nuo vėjų apsaugoti. Tačiau ši aplinka savo vargu ir savo paprastumu buvo pati artimiausia Mažojo Dievulio užgimimui.

Ir taip mus aplankė vidurnakčio valanda... Tvarto šiauduose susigūžus ryškiau negu kitados iškilo mums prieš akis mūsų tautos Golgotos kelias.

Mintimis skriejome pas artimuosius, į mūsų gimtąsias pirkias, kurios dabar buvo sklidinos skausmo, besiveržiančio iš už mus besimeldžiančių motinų širdžių. Vėl niaukėsi mintys ir geso paskutinės viltys, kai prileisdavome, kad gal jau ištiko tas pats žiaurus likimas — mirties kelionė į Rusijos gilumą, ar gyvą žmogų supūdąs sovietinis kalėjimas. Juk iškeliaujant iš Lietuvos, bolševikai vykdė masinius trėmimus.

Prisiminime tą dvidešimtį tūkstančių savo kovos draugų, kurių daugelis pasirinko kankinio mirtį, iškeliaudami amžinybėn sutraiškytais sąnariais, sulaužytais šonkauliais, išsukinėtais pirštais, supiaustyta ir išdeginta oda...

Mintimis jungėmės ir su gyvaisiais kovojančiais draugais, kurie su ginklu rankoje žuvo Kūčių naktį savo gimtuose laukuose.

O vis dėl tos Tiesos, kurią paskelbė šiąnakt gimęs Pasaulio Išganytojas.

Iš ryto, eidamas šerti gyvulių, užsuko ir pas mus šeimininkas net su Kūčių stalo likučiais. Pajutome, ką reiškia sava tėvynė ir savi žmonės".

Turinys

Psl.

Redakcija: Dvasia ir interesas 1

Vis. Studijų Biuras: Valstybė ir demokratija (iš ciklo "Į pilnutinę demokratiją") 5

Zigmas Brinkis: Svarstymai dėl sveikatos reikalų tvarkymo 11

Rožė Šomkaitė: Kaip aš savo profesijoje galiu geriausiai prisidėti prie Lietuvos atstatymo 16

Antanas Mažiulis: Į Laisvę pirmas lapas 22

Antanas Pocius: Kapitonas Pranas Gužaitis ir pogrindis 27

Darbai ir idėjos: Anapus: Rezistencijos dvasia koncentracijos stovyklose (J. Scholmer); Reformos Sovietų koncentracijos lageriuose ("Observer"); Laisvojo ir sovietinio darbininko padėtis (Vt. Vt.); **Tremtyje:** Trejų metų perspektyvoje (J. Brazaitis); Ties vieno lietuvio klaipėdiečio byla (J. B.); Tarptautinis istorijos mokslų kongresas Romoje (Z. Ivinskis); **Gyvoji mintis:** Tarptautinių sambūrių (ekipų) kelias (Ed. Turauskas); Akademinės diferenciacijos paraštėje (J. Gailėnas); Pradžioje naujo amžiaus (A. Maceina); Idėjos spaudoje; Vardai įvykiuose; Laiškai 32-64

Į LAISVĘ rašė:

Kun. K. Balčys, J. Brazaitis, Z. Brinkis, J. Būtėnas, A. Damušis, J. Grinius, Z. Ivinskis, J. Kazickas, K. Kudžma, A. Maceina, A. Mažiulis, A. Musteikis, M. Musteikis, P. Narutis, A. Pocius, L. Prapuolenis, A. Sabaliauskas, V. Sidzikauskas, S. Sužiedėlis, A. Šalčius, R. Šomkaitė, Ed. Turauskas, V. Vaitiekūnas, J. Vidzgiris, V. Žvirzdys.

Artimiausiuose nr. rašys:

K. Ambrozaitis, K. Brazauskas, V. Grigaliūnas-Glovackis, St. Juzėnas, V Jonikas, kun. R. Krasauskas, A. Ramūnas-Paplauskas.

MIELIEJI SKAITYTOJAI,

Kas iš mūsų nenori būti prisimintas ir pasveikintas Kalėdų švenčių ir ir Naujųjų Metų proga. Tai taip žmoniška. Bent kartą per metus bent trumpu šiltu pasveikinimu pabendrauti.

Į Laisvę skaitytojus lanko iš Amerikos jau aštuntas kartas, drąsindama savimi pasitikėjimą, stiprindama Lietuvos išsilaisvinimo viltį, skatindama budėjimą ir rezistenciją prieš tremties dvasią, ugdydama meilę bei ištikimybę žuvusiems, žūstantiems ir tebekovojantiems Tėvynės lietuviams, draugams, pažįstamiems ir nepažįstamiems, bet broliams.

Tačiau ir Į Laisvę bendravimas su skaitytojais remiasi abipusiškumu. Jam palengvinti su šiuo Į Laisvę numeriu skaitytojus aplanko vokas. Tai priminimas ir prašymas. Priminimas tiems, kurie lig šiol dar neturėjo progos atsilyginti ir paremti į Laisvę leidimą. Prašymas visiems skaitytojams pasinaudoti voko paslaugumu 1956 m. Į Laisvę prenumeratai.

Nuoširdžiai sveikindama savo Mielus Skaitytojus Kalėdų ir Naujųjų Metų, Į Laisvę tikisi, kad Jūsų paremtas Kalėdų senelis grąžins jai vokų dvigubai daugiau ir, svarbiausia, netuščius.

Į Laisvę

KU biblioteka

Į LAISVĘ RĖMĖJAMS NUOŠIRDŽIAI AČIŪ

Į Laisvę reikalams aukojo: Dr. P. Kisielius $25.00, V. Sinkevičius $25.00, Dr. K. Ambrozaitis $10.00, P. Bagdonas $10.00, J. Kavaliūnas $10.00 Dr. Valis Labokas $10.00, K. Račiūnas $10.00, A. Šleževičius $10.00, M. Jurgaitis $6.00, S. Barzdukas $5.00, A. Gulbinskas $5.00, V. Mačys $5.00, A. Dzirvonas $5.00, J. Mikelinskas $4.00, A. Pocius $4.00, Č. Grincevičius $2.00, St. R. $2.00, St. P. $2.00.

Mieliesiems Į Laisvę rėmėjams jos leidėjai nuoširdžiai dėkoja.

Žodžiai apie mažųjų ir pavergtų tautų išnaudojimą šio nr. 21 psl. buvo pasakyti Jungtinėse Tautose 1948 Sovietų Sąjungos atstovo **Gromyko.**

"Į LAISVĘ" ATSTOVYBĖS:

Australijoje: A. Grigaitis, 86 Gheringhap St., Goelong, Vic. N. Butkūnas, 9 Cowper St., St. Hilda, Vic.

D. Britanijoje: V. Akelaitis, 41 Bloemfontein Ave., Shepherds / Bush, London W. 12.

Italijoje: Dr. Z. Ivinskis, via Brescia 16, Roma.

Jungtinėse Valstybėse: Chicago, Ill. — S. Daunys, 2234 So. Sawyer Ave., tel.: CLifside 4-6690; Cleveland, Ohio — K. Gaižutis, 6815 Lawnview Ave.; Detroit, Mich. — B. Polikaitis, 15483 Ward St.; Los Angeles, Calif. — J. Ažuolaitis, 2012 N. Catalina St.; Philadelphia, Pa. — A. Gaigalas, 335 Titan St., tel.: HO 7-4176; Waterbury, Conn. — V. Vaitkus, 85 Arnold St.

Kanadoje: Hamilton, Ont. — J. Pleinys, 113 Cannon St. E., Tel.: 2-2698; Toronto, Ont. — Vl. Girčys, 31 Concord Ave., Tel.: OL 2156, Sudbury, Ont. — J. Urbonas, 1421 Pelissier St., tel.: CL 6-3049.

V. Vokietijoje: J. Medušauskas, Schellstr. 12/8, Muenchen 13.

Švedijoje: P. Dūda, Markvards g. 9, Stockholm, Va.

Šveicarijoje: Dr. P. Radvila, Werkgasse 50, Bern.

"Į LAISVĘ" METINĖ PRENUMERATA: Amerikoje (Šiaurės ir Pietų)— $3.00; Australijoje ir D. Britanijoje — L.-10; Italijoje — L.900-; Prancūzijoje — Fr.750.-; Švedijoje — Kr.8.-; Šveicarijoje — Fr.8.-; V. Vokietijoje — DM.6.-.

ATSKIRAS NUMERIS: Amerikoje — $.0.75; Australijoje ir D. Britanijoje — L.-2.50; Italijoje — L.250,-; Prancūzijoje — Fr.200,-; Švedijoje — Kr.2.-; Šveicarijoje — Fr.2.-; V. Vokietijoje — DM.1.75. (Norintieji gauti oro paštu primoka faktines oro pašto išlaidas).

Į LAISVĘ leidžia — Lietuvių Fronto Bičiuliai.

Redakcijos kolegija: vyr. redaktorius — Juozas Brazaitis, redaktoriai — Dr. Juozas Kazickas ir Dr. Antanas Musteikis.

Viršelio vinjetė — dailininko Telesforo Valiaus.

Redakcijos ir administracijos adresas: 23 Linden Street, Brooklyn 21, N. Y., Tel.: GLenmore 3-9522.

Į LAISVĘ — TOWARD FREEDOM, Lithuanian magazine published quarterly by the Friends of the Lithuanian Front, 23 Linden St., Brooklyn 21, N. Y.